

STORTINGET

Stortingstidende

Referat fra møter i Stortinget

Nr. 92 · 6. juni
Sesjonen 2022–2023

Møte tirsdag den 6. juni 2023 kl. 10

President: Masud Ghara khani

Dagsorden (nr. 92):

1. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Investeringar i Forsvaret og andre saker (Innst. 403 S (2022–2023), jf. Prop. 94 S (2022–2023))
2. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i forsvarsloven og folketrygdloven (kontrakt om tjenesteplikt for militære studenter) (Innst. 404 L (2022–2023), jf. Prop. 101 L (2022–2023))
3. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i etterretningstjenesteloven (domstolskontroll i saker om kildevern og ved speiling av kommunikasjonsstrømmer mv.) (Innst. 402 L (2022–2023), jf. Prop. 92 L (2022–2023))
4. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag frå stortingsrepresentantane Kirsti Bergstø, Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Ingrid Fiskaa om gransking av seksuell trakassering i Forsvaret (Innst. 337 S (2022–2023), jf. Dokument 8:166 S (2022–2023))
5. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes og Seher Aydar om å styrke Norges forsvarsevne (Innst. 394 S (2022–2023), jf. Dokument 8:207 S (2022–2023))
6. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Innberetning fra Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret for 2022 (Innst. 452 S (2022–2023), jf. Dokument 5 (2022–2023))
7. Innstilling frå kontroll- og konstitusjonskomiteen om Årsmelding 2022 for Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) (Innst. 456 S (2022–2023), jf. Dokument 7:1 (2022–2023))
8. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Menneskerettighetene i Norge 2022 (Årsmelding for 2022 fra Norges institusjon for menneskerettigheter) (Innst. 457 S (2022–2023), jf. Dokument 6 (2022–2023))
9. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Melding for året 2022 fra Sivilombudet (Innst. 450 S (2022–2023), jf. Dokument 4 (2022–2023))
10. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens årsrapport for 2022 (Innst. 419 S (2022–2023), jf. Dokument 2 (2022–2023))
11. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) (Innst. 431 L (2022–2023), jf. Prop. 45 L (2022–2023))
12. Referat

Presidenten [10:00:08]: Fra representanten Mímir Kristjánsson foreligger søknad om velferdspermisjon i tiden fra og med 6. til og med 8. juni.

Denne søknaden foreslås behandlet straks og innvilget. – Det anses vedtatt.

Fra første vararepresentant for Rogaland, Emma Watne, foreligger søknad om fritak fra å møte i Stortinget under representanten Mímir Kristjánssons permisjon, grunnet foreldrepermisjon.

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknaden behandles straks og innvilges.
2. Andre vararepresentant for Rogaland, Naomi Wessel, innkalles for å møte i permisjonstiden.

Presidenten [10:00:37]: Naomi Wessel er til stede og vil ta sete.

Valg av settepresident

Presidenten [10:00:42]: Presidenten vil foreslå at det velges en settepresident for Stortingets møte i dag – og anser det for vedtatt.

Presidenten vil foreslå Roy Steffensen. – Andre forslag foreligger ikke, og Roy Steffensen anses enstemmig valgt som settepresident for dagens møte.

Før sakene på dagens kart tas opp til behandling, vil presidenten opplyse om at møtet i dag om nødvendig fortsetter utover kl. 16.

Sak nr. 1 [10:01:03]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Investeringar i Forsvaret og andre saker (Innst. 403 S (2022–2023), jf. Prop. 94 S (2022–2023))

Presidenten [10:01:14]: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: Arbeiderpartiet 15 minutter, Høyre 15 minutter, Senterpartiet 10 minutter, Fremskrittspartiet 10 minutter, Sosialistisk Venstreparti 5 minutter, Rødt 5 minutter, Venstre 5 minutter, Miljøpartiet De Grønne 5 minutter og Kristelig Folkeparti 5 minutter.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil sju replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [10:01:55] (ordfører for saken): I investeringsproposisjonen ber regjeringen om Stortingets godkjenning til å starte opp fire nye investeringsprosjekter samt endre omfanget av ti investerings saker og informere Stortinget om ni øvrige saker. Investeringsprosjektene er i tråd med gjeldende langtidsplan. Materiellprosjektene gjelder maritim helikopter kapasitet, artilleriammunisjon og levetidsforlenging av Indre kystvakt. Videre handler proposisjonen om bygge- og eiendomsprosjektet Ørland, bygg og anlegg for luftvern.

Omfangsendringen gjelder sju pågående materiellprosjekter: brupanservogn, ingeniøranservogn, berg panservogn, landbasert transportstøtte, elektroniske mottiltak, modernisering av kryptoløsninger og oppgradering av Very Low Frequency, stasjon Novik.

Utviklingen av et felles maritimt helikopter i Europa er et klassisk eksempel på hvordan nasjonale særkrav umuliggjør antatte besparelser gjennom «economies of scale». Skal slike prosjekter ha noen innsparende effekter, må alle land være villige til å kompromisere på sine spesifikasjonskrav. Samtidig må man forstå at ulike land har ulike utfordringer når det gjelder oppgavene for svarssystemene er tenkt å løse.

Europeiske utviklingsprosjekter er ofte basert mer på politiske ambisjoner og entusiasme enn realisme. Til tross for PESCO, Permanent Structured Cooperation, og EDF, Det europeiske forsvarsfondet, er det viktig at europeiske samarbeidsprosjekter ikke baseres på teoretiske øvelser og politiske festtaler. At kontrakten nå endelig er kansellert, er positivt. Fremskrittspartiet foreslo dette allerede i 2017, og i årene som er gått, er det kastet mye gode penger etter dårlige.

Kontrakt for leveranse av 14 Seahawk maritime helikoptre er positivt. Prislappen for seks av disse er 11,983 mrd. kr. Leveransen av de tre første helikoptrene skal skje allerede i 2025. Anskaffelsen åpner samtidig for usikkerhetsmomenter.

Aller først: Jeg finner det underlig at man skal være så overstadig takknemlig for at man får lov til å plassere en kontrakt på nesten 12 mrd. kr hos en amerikansk produsent. Da er det greit å minne om at til tross for at anskaffelsen trenger godkjenning av amerikanske myndigheter, er det Norge som er kunden.

Videre skriver statsråden at grunnet tidshensyn har prosjektet ikke gjennomgått ordinær prosess for kvalitetssikring, og at det derfor er større usikkerhet med

prosjektet. Videre er det ikke klart om man evner å finne løsninger for å gjøre det mulig for helikopteret å holde seg flytende ved en eventuell nødlanding på sjø. Til slutt hevdes det at det vil bli inngått industrisamarbeidsavtaler tilsvarende den fulle verdien av kontrakten. Det betyr industrikontrakter for 12 mrd. kr. Alternativt: Med kontrakter av høyteknologiske og strategisk karakter kan beløpet bli noe mindre.

I svarene til komiteen skriver statsråden at man vil etablere ulike driftskontrakter for anskaffelse av reservedeler og vedlikehold av komponenter i helikopterets levetid. Det betyr at Norge vil ha tilgang på reservedeler og vedlikehold av komponenter helt frem til 2054, som statsråden skriver er beregnet levetid for våre helikoptre. Dette kan anskaffes gjennom FMS, Foreign Military Sales-programmet.

Men i neste avsnitt skriver statsråden at i tilfelle US Navy faser ut sine Seahawk, vil det dannes en internasjonal pool for reservedeler og komponenter. Det er vanskelig å se hva behovet for det vil være, når vi allerede har fått forsikringer om at vi vil ha tilgang til dette fra USA gjennom helikoptrenes levetid. Til tross for USAs forsikringer og garantier frem til 2054 vil det etableres en pool for europeiske brukere, hvor man da kan kannibalisere for komponenter og reservedeler. Hvis helikopteret går ut av produksjon, gjelder faktisk ikke den amerikanske garantien lenger. Det er litt underlig.

Et råd til statsråden vil være at Norge forhandler seg frem til en norsk forsvarsindustri på lisens, som gir mulighet til å produsere reservedeler og komponenter til samtlige europeiske brukere, noe som gjør oss mindre avhengig av brukere i andre land. Med bakgrunn i garantien som er gitt, vil jeg be om at statsråden kommer tilbake til Stortinget for å orientere om hvilke konkrete avtaler som etter hvert blir inngått.

NHIndustries hevder at konsortiet, uten kostnad for Norge, kan gjøre alle våre 14 NH90-helikoptre operative i løpet av kort tid, og samtidig tilby 20 nye helikoptre for spesialstyrkeoperasjoner og tross transport. Det tilbudet har en kostnadsramme på 9,1 mrd. kr, ifølge NHIndustries. Det er nesten 3 mrd. kr mindre enn regjeringens forslag i investeringsproposisjonen om å kjøpe seks Seahawk. Påstanden er at en slik løsning representerer en potensiell besparelse på 25 mrd. kr. Videre hevdes det at Marinen og Kystvakten vil få tilbake helikoptre i løpet av veldig kort tid.

Spørsmålet til statsråden er om han har satt seg inn i det nye tilbudet fra NHIndustries, og om han mener det er noe hold i påstandene som fremsettes i tilbudet.

Anskaffelse av mer artilleriammunisjon med lengre rekkevidde samt «means of delivery» er positivt i lys av krigen i Ukraina. Den har vist at artilleri med lang rekkevidde er helt sentralt dersom man skal kjempe en krig

på bakken. At rekkevidden øker fra 30 km til 40 km, er derfor positivt.

Etter betydelig press fra ulikt hold, inkludert Nammo, Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening og opposisjonen på Stortinget, og etter mye om og men, var regjeringen villig til å gi Nammo garantier for bedriftens investeringer for å øke produksjonskapasiteten. At den ville måtte ledsages av garantier for anskaffelser, er nærmest selvsagt, men det tok regjeringen veldig lang tid. Men da den kom på banen, skal regjeringen ha skryt for at den faktisk klarte å gi garantier for 4,2 mrd. kr i salg for Nammo.

I proposisjonen påpekes det at Norges forsvarsplanleggingsprosess er forankret i NATO Defence Planning Process, som igjen er forankret i artikkel 3 i NATO-traktaten. Det er en viktig opplysning som jeg tror mange overser når man vurderer nasjonale anskaffelser. Det er ikke noe poeng at samtlige NATO-land anskaffer alt de mener er nødvendig for et nasjonalt forsvar når man samtidig, på inn- og utpust, snakker om et kollektivt forsvar. Kollektivt forsvar er noe man gjør sammen, ikke noe man gjør enkeltvis. Da må man også ha kapabiliteter som gjør oss noe bedre sammen. «The whole is greater than the sum of the parts» – helheten er større enn summen av enkeltdelene – er ganske viktig.

Det er klart at Norge vil ha et fokus på maritim side. Det sier seg selv at når vi skal være ikke bare NATOs øyne i nord, men også på kysten og ikke minst for mottak av allierte, er det klart at maritim side er det aller viktigste for Norge. Men vi også har en tendens til å ville bli sterke både på bakken i nord og i luften, og vi skal ha droner. Det er i og for seg sikkert viktig og riktig at vi har det, men hvis andre land kan levere det samme og med kortere leveringstid enn det vi kan, er det naturlig at man nå klarer å dele opp, slik NATO har tenkt det i sin Defence Planning Process, at man faktisk gjør det med tanke på artikkel 3, hvor det står at man skal ha et kollektivt forsvar. Så det må være mer enn festtaler når det gjelder at vi skal ha et kollektivt forsvar. Man må faktisk være villig til å ha mindre kapabilitet på enkelte områder for å øke kapabiliteten på de områdene som er aller viktigst for det kollektive forsvaret i NATO.

Forsvarskommisjonens rapport var helt tydelig på akkurat det, at vi må fokusere på det maritime. Da må vi ta ned noe annet. Det er det som alltid er krevende. Det gjelder vel alle utgifter på statsbudsjettet, men her har vi en mulighet, og vi har også NATO i ryggen hvis vi er villige til å si at det er noe som er viktigere enn noe annet. Jeg ser frem til at denne regjeringen, kanskje i motsetning til alle tidligere regjeringer, endrer vår strategi når det gjelder ikke minst det å se på langtidsplanen, for forsvarssjefen har i denne langtidsplanen, den forrige og den før der igjen sagt at vi skal være gode på alle områder. Vi kan

ikke være det, og vi skal ikke være det. Jeg håper at regjeringen innser dette og tør å gå til Stortinget og si at det er noe vi ikke skal ha, og at det skal bli mer av noe annet – at man klarer å ha et overordnet syn på det. Da gjelder det å samarbeide med ikke bare Forsvaret, men også Forsvarets brukere, Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening, Forsvarets forskningsinstitutt og alle som er relevante for Forsvaret. Ikke minst gjelder det også å overbevise Stortinget om at det er noe vi er nødt til å gi fra oss for å få mer av noe annet.

Da kan vi også spesialisere forsvarsindustrien vår på visse områder, der vi kan bli verdensledende – enda bedre enn i dag – og der vi kan produsere både systemer, delsystemer, komponenter og reservedeler for hele systemer når det gjelder enkelte systemer. Det vil skape «economies of scale» – stordriftsfordeler – for forsvarsindustrien, ikke minst for Kongsberg Gruppen, Nammo og Thales Norway. Vi vil da ha en mulighet til å bli enda bedre på forsvarsindustri enn vi er i dag.

Så igjen en oppfordring til regjeringen: Vær villig til å ta de kampene i Stortinget og si nei til noe, og si ikke delvis ja til alt. Hvis man skal ha litt mer av alt, må man starte en ny produksjonslinje. Det har også med langtidsplanene å gjøre: Man er opptatt av å få én kapabilitet mer der og ett fartøy mer der og to fartøy til der. Det er ekstremt dyrt, og da må det lages en ny produksjonslinje, som gjør at anskaffelsen blir mye dyrere og helt sikkert unødvendig i forhold til hva man faktisk kan få inn. Da kan man lage avtaler, ikke minst i Norden. Sverige og Finland blir etter hvert medlemmer i NATO, og det gjør at vi kan ha et nordisk forsvar som er mye mer kollektivt enn det vi har i dag. Da må vi gi opp noe og styrke noe annet og vise at dette kan vi gi til NATO, i tråd med NATO Defence Planning Process.

Nils-Ole Foshaug (A) [10:11:22]: Å sikre trygghet og frihet for folket er vår viktigste oppgave. Sikkerhet danner fundamentet alle andre samfunnsoppgaver hviler på. De siste årene har det sikkerhetspolitiske landskapet endret seg. Norge trenger et sterkt forsvar tilpasset den nye situasjonen, moderne utrustet og med høykompetent personell.

Denne proposisjonen bidrar til et forsterket forsvar. Ved å godkjenne fire nye og endre omfanget på ti investeringsprosjekter fortsetter regjeringen arbeidet med å utvikle Forsvaret. Alle prosjektene er i samsvar med inneværende langtidsplan for forsvarssektoren. Det er gledelig at komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Inneværende langtidsplan har ikke den balansen mellom ambisjoner, struktur og økonomi som ble vedtatt under den forrige regjeringen. Dessverre er det for mange rapporter og utredninger som viser at den ved-

tatte langtidsplanen la til grunn en for høy samlet risiko i gjennomføringen. Store deler av innholdet i denne proposisjonen viser også dette. Kostnadsoverskridelser som et resultat av for høy risiko i gjeldende langtidsplan er utfordrende og medfører mindre forutsigbarhet i utviklingen i Forsvaret.

Norge har siden den brutale russiske invasjonen av Ukraina vist en ufravikelig støtte til det ukrainske folk, gjennom både ord og handling. Når vi nå gjør omfangs- endringer av pågående materiellprosjekter, er deler av dette en gjenanskaffelse av militært materiell som er sendt til Ukraina. I den forbindelse vil jeg trekke fram at norsk forsvarsindustri er av stor betydning for vår nasjonale forsvarsevne.

Regjeringens framskyndelse av anskaffelse av ny artilleriammunisjon med en rekkevidde på mer enn 40 km er et godt eksempel på en vinn-vinn-situasjon, hvor vi bygger opp våre beredskapsbeholdninger raske- re og samtidig gir den norske bedriften Nammo bedre forutsetninger for å kunne investere ytterligere i egen produksjonskapasitet. Begge deler er ekstra viktig nå, et- tersom stor etterspørsel som følge av krigen i Ukraina gir utfordringer med lange leveringstider, priser og til- gang på råvarer.

Regjeringen vedtok for snart et år siden å heve kon- trakten på NH90-helikoptrene. Forsvarets totale helikop- terkapasitet ble kraftig redusert, og den maritime helikop- terkapasiteten ble satt til null. Jeg vil gi honnør til Støre- regjeringen og forsvarsministeren for handlekraft og be- sluttsomhet etter kontraktshevingen. Nå er planen at vi får nye maritime helikopter fra sommeren 2025.

Samtidig som vi nå anskaffer ny maritim helikop- terkapasitet til Kystvakten, har Luftforsvaret satt i gang et samarbeid med Danmark for å trene på operasjoner med Seahawk. Dette vil gjøre oss operative idet vi får våre nye helikoptre levert. Da gjenstår vurderingen av hvilken løsning og anskaffelser man skal gå for når det gjelder antiubåtkapasiteten til Sjøforsvaret.

Viktigheten av en raskest mulig prosess for etabler- ing av ny maritim helikopterkapasitet har medført at prosjektet har høyere risiko enn prosjekter som gjen- nomgår ordinær behandling. I skriv til Stortinget datert 30. mai skriver forsvarsministeren at usikkerheten i pro- sjektet anses som akseptabel grunnet iverksatte tiltak i Forsvaret.

Hæren har ventet lenge og hatt mange skuffelser ved framlegging av langtidsplaner de siste rundene. Nå er det vedtatt at vi skal kjøpe nye, moderne stridsvogner. Valget falt på Leopard 2A7, fra Tyskland. Innfasing av vognene er planlagt fra 2026 til 2031. I valget av strids- vogner ble også faktorer som industrielle forhold, bila- terale samarbeidsforhold, logistiske forhold og etterfor- syningsmessige forhold vurdert.

Forsvaret av Norge skjer i dag langs tre hovedlinjer: den nasjonale forsvarsevnen, det kollektive forsvaret i NATO og bilateral støtte og forventninger fra nære alli- erte. Den viktige SDCA-avtalen med USA begynner nå å materialisere seg. USA vil investere om lag 2 mrd. kr på Rygge, og infrastrukturen vil, når den er ferdig, bli norsk eiendom. Det er viktig å minne om at SDCA-avtalen slår fast at all amerikansk aktivitet skal skje med full respekt for norsk suverenitet, norske lover og Norges folkeretts- lige forpliktelser.

NATOs evaluering av det norske forsvaret viser at vi har mangler, og Norge vil ikke nå 2-prosentmålet i 2024. I sum må Norge forplikte seg til enda høyere prioritet, innsats og ressurser enn antydnet så langt for å sikre at alle NATOs kapabilitetsmål implementeres i sin helhet og i tide.

I 2014 ble NATO enige om at alle medlemsland skul- le arbeide for å nå 2-prosentmålet. Norge har hatt god tid på å tidfeste sine ambisjoner, men det ble ikke gjort før dagens regjering nå ettertrykkelig har slått fast at må- let skal være oppfylt i 2026. Uten å konkludere på om dette skulle være tilfredsstillende for Forsvarets behov, vil jeg framheve viktigheten av at vi nå er tydelige til våre felles allierte i NATO om at også vi skal oppfylle våre fel- les mål om bevilgninger til Forsvaret.

Russlands ulovlige angrepskrig mot Ukraina har gjort det ettertrykkelig klart at vi har et naboland med få skrupler når det gjelder evne og vilje til maktbruk. Den folkerettsstridige invasjonen markerer et varig brudd med Vesten og har tydeliggjort trusselen Russland ut- gjør for nabostatene og våre allierte. Den forverrede sik- kerhetssituasjonen nødvendiggjør et forsvarspolitisk taktskifte. Det betyr at vi må prioritere økte bevilgning- er til Forsvaret, selv om det vil kunne ha innvirkninger på andre satsingsområder. Vi må styrke Forsvarets evne til å håndheve norsk råderett i hele vårt territorium, både til lands og til havs.

Forsvarskommisjonen har kommet med tydelige anbefalinger som vi politikere må ta på største alvor. I tillegg kom totalberedskapskommisjonen med sin ut- redning i går, og forsvarssjefens fagmilitære råd blir pre- sentert i morgen. Disse tre grundige rapportene vil være med på å danne grunnlaget for den kommende lang- tidsplanen for Forsvaret.

Undertegnede representant vil framheve viktigheten av et bredest mulig flertall i Stortinget når vi skal vedta ny langtidsplan for Forsvaret neste år. Det vil være nødven- dig å sørge for at forsvarssektoren får en forutsigbarhet til å kunne foreta kloke og ressurseffektive investeringer som sikrer balanse mellom ambisjoner, struktur og øko- nomi. Det er viktig, for det er vårt ansvar å sørge for at vi har et sterkt forsvar som vil ivareta Norges sikkerhet, trygghet, handlefrihet, våre interesser og verdier.

Hårek Elvenes (H) [10:19:39]: Like sikkert som at vårsesjonen går mot slutten, er det at Stortinget behandler investeringsproposisjonen for Forsvaret. Planlegging og utvikling av Forsvaret skjer gjennom et fire-årshjul. Det er en langtidsplan, det er årlige statsbudsjetter, det er årlige investeringsproposisjoner, og så er det en ny langtidsplan igjen.

Den investeringsproposisjonen vi i dag behandler, er den tredje i denne langtidsplanperioden. Regjeringen Solberg la fram en langtidsplan i 2016 som var et takt-skifte i forsvarspolitikken. 180 mrd. kr mer skulle brukes på Forsvaret de neste 20 år, sammenlignet med den langtidsplanen regjeringen Stoltenberg styrte etter.

En rekke av de investeringene vi i dag behandler i investeringsproposisjonen, er en konsekvens av langtidsplanen som ble lagt fram av regjeringen Solberg i to omganger. Hæren tilføres nå nytt broleggermateriell, ingeniørpanservogner og lastevogner. Hærens operative evne og kampkraft vil øke i takt med de investeringene som nå gjøres, og som vil bli gjort framover.

Regjeringen Solberg la høsten 2021 fram forslag til innkjøp av nye stridsvogner, og i gjeldende langtidsplan ligger det inne forslag – ikke bare forslag, det er også vedtatt – om opprettelse av en ny manøverbataljon i Brigade Nord. I sum vil dette og mer med styrke Hæren i årene som kommer.

Det gjøres i dag betydelige investeringer i Forsvaret, men det er kanskje verdt å minne oss i Stortinget på at det ikke er alle investeringene som behandles direkte av Stortinget i en egen investeringsproposisjon. Materiellinvesteringer under 500 mill. kr behandles ikke eksplisitt i en egen investeringsproposisjon, og investeringer i bygg og anlegg under 200 mill. kr behandles heller ikke eksplisitt i en egen investeringsproposisjon. Da kan det være verdt å nevne eksempler på denne type investeringer som også medfører en vesentlig økning i Forsvarets kampkraft, f.eks. bærbart luftvern til Garnisonen i Sør-Varanger.

Ser vi på de tre siste årenes statsbudsjett, ser vi at investeringsandelen av forsvarsbudsjettet utgjør ca. 30 pst. og i kroner 20 mrd. kr. Det er store beløp som nå brukes på å bygge opp Forsvaret steg for steg, stein for stein, men det er fortsatt en lang vei å gå.

Den 13. januar kunngjorde regjeringen med brask og bram gjennom en pressekonferanse at Nammo skulle tildeles en kontrakt på 2,6 mrd. kr for produksjon av artilleriammunisjon. I bunn og grunn var dette en forsering av planlagt produksjon av ammunisjon som lå lenge fram i tid, men vi kan la det ligge. Rammen er senere utvidet til 4,6 mrd. kr, og begge de to investeringene behandler vi i denne proposisjonen.

Krigen i Ukraina har mangedoblet etterspørselen etter ammunisjon. Det er et prekært behov i Ukraina for

mer artilleriammunisjon, og det er et nesten like prekært behov i NATO og Norge for å fylle opp ammunisjonslagrene, som er blitt hardt tæret på.

På et skriftlig spørsmål fra undertegnede til forsvarsministeren 5. mai, om status og framdrift for produksjon av artilleriammunisjon på Nammo, svarte ministeren at kontraktsinngåelse med Nammo forutsatte Stortingets godkjenning gjennom denne proposisjonen. Formelt sett er dette helt riktig, men hvis det var tempoet i Stortingets behandling som var avgjørende for når man skulle kunne inngå en slik kontrakt, kunne også ministeren ha lagt fram denne saken tidligere for Stortinget. Det er tross alt bare en halv side denne anskaffelsen er omtalt på i proposisjonen. På denne bakgrunn er det lov til å forvente og tro at når Stortinget har gjort sitt vedtak senere i dag, så underskrives kontrakten med Nammo umiddelbart etter at klubben er slått her i salen.

Proposisjonen legger til rette for innkjøp av nye helikopter til Kystvakten. Erfaringene fra NH90-anskaffelsen er dyrekjøpte, og der ligger det lærdom vi må ta ad notam. Representanten Tybring-Gjedde var inne på dette: Vi bør kjøpe ferdigutviklet og velprøvd materiell, vi bør så langt som mulig unngå særnorske kostnadsdrivende spesifikasjoner og standarder, og vi må sikre tilgang på reservedeler og et robust vedlikeholdskonsept. Det siste er i høyeste grad aktuelt for anskaffelsen av Seahawk, slik at vi får maksimal operativ effekt av denne anskaffelsen.

Krigen i Ukraina har vist at Europa er helt avhengig av sikkerhetsgarantien fra USA. Det er en dyrekjøpt erfaring for Norge at alenegang ikke er veien til frihet og selvstendighet. Norge kan kun forsvares sammen med andre. Skal sikkerhetsgarantien i praksis kunne gjelde, må vi også legge til rette for alliert mottak gjennom infrastruktur, vi må kunne trene sammen med våre allierte i fredstid, og vi må kunne forhåndslagre materiell. Dette har vært viktige element i den basepolitikken Norge har ført siden 1949. Det er nettopp derfor disse investeringene nå gjøres på Rygge flystasjon.

Rødt mener å hevde at dette er et brudd med norsk basepolitikk. Det er en kortslutning. Det er Norge selv som definerer basepolitikken innhold, og de nevnte tiltak jeg var innom, er helt nødvendige for at basepolitikken skal fungere. Hva Rødt vil erstatte USAs sikkerhetsgaranti med, er ikke Rødt i stand til å gi et troverdig svar på – naturlig nok. Det snakkes om oppbygging av Sjøheimevernet. Hva er det? Rødt har møtt seg selv i døra i det siste hva gjelder deres egen forsvars- og sikkerhetspolitikk. Den har ikke tålt syretesten med den sikkerhetspolitiske situasjonen Europa står i.

Til slutt et lite hjertesukk hva gjelder forsvarsplanleggingen i kongeriket: Denne salen vedtar hvert fjerde år en langtidsplan, sterke i troen på at det er en langtids-

plan der det er balanse mellom oppgaver, struktur og finansiering. Så går det ett eller to år, og så ser vi at det er store avvik i forhold til de forutsetningene som ble lagt til grunn da planen ble vedtatt, og at det kreves mer finansiering.

Noe er forklarbart. Man legger til grunn de beste estimatene man har der og da i planleggingen, men verden er foranderlig, det dukker opp nye forutsetninger, og forutsetningene må justeres. Det er også lov til å spørre om man er for optimistisk i sin planlegging, om man legger til grunn for optimistiske estimat, særlig når det gjelder materiellanskaffelser.

Det er en elementær læresetning i all prosjektstyring at man må styre mot sluttprognosen i en anskaffelse eller et hvilket som helst prosjekt. Det må være en levende prognose som oppdateres basert på all tilgjengelig informasjon der og da, f.eks. hvordan totalkostnaden i et materiellanskaffelsesprosjekt vil ende opp når det er slutført. Da er det grunn til å spørre om man gjør denne øvelsen kontinuerlig i departement og forsvarsstab, som har ansvaret for dette. Problemet havner til syvende og sist på regjeringens og Stortingets bord, med behov for mer finansiering.

Det er mye bra i norsk forsvarsplanlegging, den er fagbasert, og den er grundig utredet, men når det gjelder kostnadsoppfølging/kostnadsestimat, er det mer å gå på.

Bengt Fasteraune (Sp) [10:29:24]: Grusomme russiske angrep i Ukraina understreker viktigheten av å styrke Norges forsvarsevne langs de tre hovedlinjene som Stortinget allerede har sluttet seg til, og som er særdeles viktig å stadfeste: den nasjonale forsvarsevnen, som denne saken i stor grad omfatter, det kollektive forsvaret i NATO og bilateral støtte og forsterkninger fra nære allierte. I disse dager ser vi veldig tydelig den gjensidige avhengigheten av hovedlinjene i norsk forsvarspolitik. Vi står ikke alene, og vi evner heller ikke å forsvare landet vårt alene.

Norge har etablert et tett samarbeid med England og Tyskland for patruljering av viktige havområder utenfor vår kyst, krigsskipet USS «Gerald R. Ford» samarbeider med det norske forsvaret, og NATO spisser sitt planverk for tilstedeværelse i Europa. Amerikanske investeringer i infrastruktur for om lag 2 mrd. kr vil bli gjennomført på Rygge flystasjon. Etter at infrastrukturen er ferdig bygget, vil den bli norsk eiendom, med unntak av lagerfasilitetene, som vil være for eksklusiv amerikansk bruk. Så vil også norske og andre allierte styrker kunne benytte denne infrastrukturen.

Det har ikke vært og vil ikke være aktuelt å tillate permanent stasjonering av allierte stridskrefter i Norge i fredstid. Det er viktig å presisere at alliert virksomhet i

Norge i hovedsak har vært begrenset til aktiviteter som forbereder vårt forsvar av Norge og NATO i krise eller krig. Det er i en slik situasjon vi er nå. Vi forbereder oss på en forsterket trussel i Europa. Denne typen avtaler er en nødvendig forutsetning for amerikanske infrastrukturinvesteringer i Norge, noe som er avgjørende for at Norge skal kunne motta hjelp i krise eller krig. Historisk har det ligget trygt innenfor rammen av basepolitikken å styrke forberedelsene i fredstid basert på slike betingelser. SDCA-avtalen skriver seg inn i denne forsterkningstradisjonen og må forstås på bakgrunn av en gradvis og omfattende avvikling av alliert infrastruktur i Norge i 1990-årene, i tillegg til et forverret sikkerhetsklima siden 2014.

Over tid har vi sett et alvorlig trusselbilde med en utvikling i negativ retning. Det har lenge vært behov for å styrke norsk forsvar og beredskap, men Russlands angrepskrig har på alvor vist at vi ikke kan ta vår frihet for gitt.

Denne regjeringen overtok implementeringen av en ambisiøs langtidsplan. Litt på samme måte som representanten Elvenes sa: Kanskje er den for ambisiøs. Kanskje er kostnadsbeskrivelsene vanskelig å tilfredsstillende når prosjektene går sin gang. Likevel: Det var flere mangler. Det var usikre kostnadsanslag, og planen utsatte flere viktige tiltak. Gjennomføringen av tiltak fra tidligere planer er på etterskudd, noe som tydelig påvirker nåværende operativ status for Forsvaret. Vi må innrømme at på flere områder er vi ikke der vi skulle ha vært.

Vi opplever at nytt materiell kommer senere enn planlagt, byggeprosjektene blir dyrere, og vi har utfordringer med å beholde og rekruttere riktig kompetanse. Som et tiltak for å holde på kritisk kompetanse i Forsvaret, er det foreslått at personell på kontrakt om tilsetning til fylte 35 år kan beholde opptjent bonus samtidig som de søker seg til og blir gitt ansettelse til fylte 60 år. Dette er et godt tiltak, og det er slike tiltak vi må gjøre fortløpende for å beholde den kompetansen vi har i Forsvaret. Det er også verdt å merke seg at vedlikeholdsetterslepet på bygg og anlegg er betydelig i hele sektoren.

Etter 24. februar 2022 kom regjeringen med straks-tiltak for å styrke Forsvaret. Pengene var særlig rettet mot en styrking av beredskapen i nord og medførte mer trening, øving og seiling. I Meld. St. 10 for 2021–2022 la regjeringen fram prioriterte endringer og tiltak som har vært med på å styrke Forsvaret på kort og mellomlang sikt. Det er fulgt opp i regjeringens forslag til forsvarsbudsjett på nesten 76 mrd. kr, hvor nasjonal trygghet og beredskap går igjen som en rød tråd.

Med økt øving og trening oppstår nye behov innen vedlikehold, innen EBA og på personellsiden. Det er fortsatt operative svakheter som krever videre målrettet

innsats, knyttet til styrkestrukturens reaksjonsevne og utholdenhet samt logistikk og vedlikehold.

Etter at NH90 ble satt på bakken i juni i fjor, etter mange år med omfattende vedlikehold og forsinket levering, har det vært svært kritisk å få på plass en løsning som sikrer norsk maritim helikopterkapasitet. Anskaffelsen av seks Seahawk-helikoptre til Kystvakten gjenspeiler en regjering som tar ansvaret og beredskapsbehovet på alvor. Med nye maritime helikoptre fortsetter vi å styrke Forsvarets beredskap, tilstedeværelse og årvåkenhet i nord, samt at vi i enda større grad tilrettelegger for å kunne samvirke med allierte styrker.

Godkjenning av omfangsendring for materiellprosjekter til de ulike panservognene som nå er bestemt kjøpt inn, samt landbasert transportstøtte, elektroniske mottiltak, modernisering av kryptoløsninger og oppgradering av Very Low Frequency på Novik, sikrer allerede igangsatte prosjekter og styrker beredskapen, spesielt innen overvåking og kontroll, og ikke minst aktive mottiltak.

Anskaffelsen av ny artilleriammunisjon med en rekkevidde over 40 km til de nyanskaffede K9-artilleriskytene er et direktekjøp fra Nammo Raufoss AS. Det vil også gi en mulighet til å støtte Ukraina med tilsvarende type ammunisjon. Det er et stort behov for økt produksjonskapasitet og for å øke beredskapslagrene av ammunisjon. Det er mange innsatsfaktorer i framstillingen, og det er viktig at det blir reell økning i produksjonskapasiteten. Kapasiteten er vel så viktig som summen av de granater som produseres – evnen til å kunne produsere fort. Dette inkluderer også bl.a. tilgang på strøm, som har vært en gjennomgående diskusjon.

Det er viktig å sikre at de fem fartøyene i Nornenklassen kan videreføres mot 2040 for å sikre en kontinuerlig kystvaktkapasitet i indre farvann. Det er en svært viktig kapasitet, en god kapasitet, og, med en oppgradering, en kapasitet vi kan ha i mange år. Levetidsforlengelsen av fartøyene vil bli gjennomført gjennom en nasjonal konkurranse, mens anskaffelse av de hurtige patruljebåtene vil bli gjennomført som en åpen konkurranse. Det er fleksibilitet i hvordan man gjennomfører disse materiellprosjektene.

Når det gjelder prosjektene innen EBA, muliggjør omfangsendringene bedre ivaretagelse av eget personell og materiellinvesteringer, og det legger til rette for trening med allierte og støtte i både fred, krise og krig. EBA-prosjektet på Evenes har hatt forsinkelser og uforutsett store kostnadsøkninger under prosessen. Der trengs det også videre analyser av hvordan dette skal dekkes inn, men prosjektet må gjennomføres. Det er et viktig prosjekt med tanke på den operative evnen Norge skal ha i framtiden. Gjennomgangen av prosjektet på Ørland har vist at det er nødvendig å øke prosjektrammen for å kun-

ne gjennomføre fase fem og ferdigstille etableringen av ytre perimeter samt utbedre rullebanen.

Et forsvar i vekst krever evne til rask omstilling. I framtiden tror jeg materiellinvesteringer, prosjekter samt oppfølging av drift vil være svært viktig, helt avgjørende, for at man skal kunne klare å gjennomføre de raske omstillingene som vil kreves av oss i framtiden. Når regjeringen nå legger fram en investeringsproposisjon for å koordinere de siste investeringene som er gjort, og ikke minst også for å ha muligheten til å legge penger på bordet, for det er egentlig det det dreier seg om, kommer vi et godt stykke videre og kan jobbe videre mot den framtidige langtidsplanen.

Ingrid Fiskaa (SV) [10:39:07]: Den nasjonale forsvarevna må styrkjast, og nye investeringar kan bidra til dette. Denne saka handlar først og fremst om investeringar, og SV støttar dei føreslåtte nye og utvida investeringane. Samtidig kan me ikkje diskutera investeringar utan å sjå det i samanheng med personell og drift. I lang tid har det politiske fleirtalet på Stortinget late investeringar i utstyr gå på kostnad av Forsvarets personell. Resultatet er at det i dag er kritisk mangel på personell i fleire avdelingar. For SV sin del vil eg no nok ein gong understreka at personell, både militært og sivilt tilsette og vernepliktige, er Forsvaret sin viktigaste ressurs. Dei bør prioriterast langt høgare enn i dag, for utan godt kvalifisert, erfarent og nok personell får me ikkje dei kapasitetane me har, til å fungera fullt ut.

Maritime helikopter, eller dvs. mangelen på dei, har vore eit problemområde lenge, og regjeringa skal ha ros for å ha teke grep for å avslutta eit kjedeleg kapittel i historia om norske forsvarsinvesteringar og skaffa ein kontrakt på nye helikopter. Kystvakta treng helikopter for å vareta dei viktige oppdraga sine knytte til søk og redning, fiskeriforvaltning og anna oppsyn. Så veit me at prislappen er høg, og at kostnadene er usikre, og at det på grunn av den korte tida prosjektet har blitt gjennomført på, òg er høgare risiko enn normalt. Då er det viktig at Stortinget blir halde oppdatert om risikobildet og handteringa av det framover.

Eg vil nemna to forhold spesielt. For det første manglar Seahawk-helikopteret flyteevne, og dermed bryt dette innkjøpet med 30 år gamle sikkerheitskrav. Landet vårt har ein lang kyst og ikkje minst eit ruskete hav, og helikopteret si evne til å landa og flyta på vatn har dermed vore eit viktig sikkerheitstiltak for pilotane. Det bør difor undersøkjast kva slags tiltak som kan kompensera for denne mangelen. For det andre er det avgjerande at dei operative og tekniske fagmiljøa i Forsvaret blir oppretthaldne og styrkte. Nye kapasitetar, sånn som dei maritime helikoptera, må bli tilstrekkeleg be- manna for å utnytta kapasitetane på ein god måte.

Så til fasilitetar for maritime patruljefly på Evenes. Dette prosjektet har blitt langt dyrare enn føresett og planlagt. Det kan òg vera på sin plass å nemna i denne samanhengen at SV heile tida har vore imot å leggja ned Andøya flystasjon som base for dei maritime patruljefly og flytta denne til Evenes, m.a. på grunn av dei mange åtvaringane om kor dyrt dette villa bli. Kor dyrt veit me vel framleis ikkje, men kostnadene held fram med å auka. Prosjektet på Evenes står dessverre fram som nok eit eksempel på manglande kostnadskontroll i større investeringsprosjekt i Forsvaret. Her treng me ei grundig opprydding, særleg med tanke på nye investeringsprosjekt i åra som kjem.

Til slutt, om infrastruktur og støtte til kampflyvåpenet: SV merkar seg at regjeringa òg innrømmer at Noreg har ein liten driftsorganisasjon per fly samanlikna med andre land, og at det er ein risiko for at det ikkje vil vera tilstrekkeleg personell til å oppnå full operativ evne i 2025. Dette har det vore åtvara om frå fleire hald i Forsvaret ei stund allereie. Særleg er tilgangen på teknikarar utfordrande. Etter SV si meining treng me meir kraftfulle tiltak enn det regjeringa varslar, både for å rekruttera og for å halda på kritisk kompetanse. Når det manglar personell til å halda flya operative, gjev det lita meining å halda på vedtaket om å leggja ned Luftforsvaret sitt skulesenter på Kjevik. Det er jo nettopp på Kjevik den flytekniske kompetansen finst og blir utdanna, og ei flytting av senteret vil bety at fagmiljøet blir ytterlegare svekt. Det er aldri for seint å snu, og i denne saka bør regjeringa og stortingsfleirtalet lytta til erfarne fjellfolk.

Bjørnar Moxnes (R) [10:44:05]: Rødt mener det haster å styrke Norges nasjonale forsvarsevne for å beskytte landets selvråderett og territoriale integritet og bevare demokrati og lavspenning i en sikkerhetspolitisk vanskelig tid. Flere av anskaffelsene som omtales i proposisjonen, kan bidra til det, som artilleriammunisjon, levetidsforlengelse av indre kystvakt, panservogner og nødvendig gjenanskaffelse av materiell som er donert til Ukraina.

Så haster det å skaffe Norge maritim helikopterkapasitet. Vi merker oss imidlertid at investeringsprosjektet for anskaffelse av Seahawk-helikoptrene ikke har gjennomgått ordinær kvalitetssikring. Regjeringen har ansvar for å sikre at Stortinget er gitt riktig og tilstrekkelig informasjon om investeringsens forutsetninger, ikke minst gjelder det hvilken operativ evne helikoptrene vil gi gjennom hele levetiden, og til hvilken levetidskostnad, samt om tilgangen på reservedeler og forutsetningene for vedlikehold og tilgjengelighet gjennom hele levetiden. Vi har ikke råd til flere havarerte utstyrsanskaffelser i Forsvaret nå.

Rødt har nylig fremmet et forslag om å styrke Norges forsvarsevne, som også behandles her i salen i dag. Det inneholder en tiltakspakke som bl.a. omfatter kraftig styrking av Forsvarets luftvern, reetablering av Sjøheimvernet og styrking av forsvarsevnen i kystsonen. Vi har også foreslått å reetablere dedikert helikopterstøtte til Hæren og har i vårt budsjett prioritert langtrekende presisjonsartilleri til Hæren.

Det trengs mer utstyr for å styrke Forsvarets egenevne. Samtidig er vi kritisk til at skiftende regjeringer har latt investeringer i dyrt utstyr gå på bekostning av Forsvarets personell. Heimevernssoldater har urettmessig blitt fratatt godtgjørelser, skadde veteraner får verken erstatning eller helseoppfølging de burde hatt, og de forsvarsansatte pålegges en uforsvarlig arbeidsbelastning, der hele 25 pst. jobber mer enn 1,38 årsverk. Samtidig har Norge brukt 50 pst. større andel av budsjettene enn det NATO anbefaler, på forsvar. Resultatet av denne feilprioriteringen er at Forsvaret ikke har personell til å benytte og vedlikeholde dyre våpensystemer, som F-35, som er norgeshistoriens dyreste offentlige anskaffelse. Derfor har Rødt også fremmet forslag om å øke antallet soldater og andre strakstiltak for å bedre ståtiden og rekrutteringen av personell i Forsvaret. Rødt mener at personell er Forsvarets viktigste ressurs. Ingen våpensystemer gir forsvarsevne hvis det ikke er personell til å benytte og vedlikeholde det.

Av proposisjonen framgår det at flere av investeringene skal finansieres gjennom å skrote og skyve på andre investeringer, uten at disse angis nærmere. Det mener vi bidrar til unødvendig usikkerhet. Så nevnes også de amerikanske investeringene på Rygge flystasjon, som er hjemlet i baseavtalen med USA, altså SDCA. La det være helt klart: Rødt sier nei til utenlandske militærbaser i Norge i fredstid.

Kostnadsøkninger utover opprinnelige planrammer er snarere regelen enn unntaket i forsvarssektoren. Riksrevisjonen har gjennomgått enkeltprosjekter, men vi mener det trengs en helhetlig undersøkelse av investeringsprosjekter i forsvarssektoren. Skal vi klare å øke Forsvarets egenevne, som Rødt mener er helt nødvendig, må vi sørge for å få mest mulig forsvarsevne ut av hver krone som investeres i forsvarsutstyr.

Representanten Elvenes spurte om hva Sjøheimvernet er for noe. Det kan jeg gjerne svare på, eller i hvert fall på hva det var. Det var en avdeling i Forsvaret som sikret bl.a. norskekysten, inkludert olje- og gassanlegg, med over 300 fartøy og båter, til en årlig kostnad på rundt en promille av det nåværende forsvarsbudsjettet. Det ga forholdsvis mye forsvarsevne på en kostnadseffektiv måte, men ble altså lagt ned av den daværende regjeringen til Høyre – representanten Elvenes' parti –

med den konsekvens at Norge er langt mer sårbart for angrep langs kysten.

Rødt vil gjøre langt mer for å forsvare kysten enn å gjenopprette Sjøheimevernet. Det kommer vi tilbake til i diskusjonen senere i dag om Rødts eget Dokument 8-forslag, om en rekke strakstiltak med tanke på å framskynde anskaffelsen av luftvern, etablere beskyttelse av sivilbefolkning og infrastruktur i de store byene mv. og ikke minst øke antallet soldater i Hæren raskere enn det som er planlagt. Så det blir en grundig diskusjon senere.

Guri Melby (V) [10:49:25]: Krigen i Ukraina er først og fremst forferdelig for det ukrainske folk, men som flere i denne debatten har påpekt, påvirker den også Norge og norsk sikkerhet. Dette har bl.a. blitt beskrevet i forsvarskommisjonens rapport, som ble lagt fram for noen uker siden. Der er man svært tydelig på at vi i Norge må styrke vår egen evne til å forsvare oss, fordi risikoen for krig på alliert jord har økt. Med det sier vi ikke at vi mener det er sannsynlig at denne krigen vil spre seg, men vi må likevel legge til grunn at det er mer sannsynlig nå enn det var for fem eller ti år siden. Demokrati, frihet og selvråderett, for oss og for våre venner, må forsvares, bevares og videreutvikles i møte med autoritære trusler. Derfor er det selvfølgelig en god ting at vi er her i dag for å diskutere investeringer i Forsvaret. Vi vet dessverre at Norges forsvarsevne per i dag på langt nær er god nok, og forsvarskommisjonens rapport demonstrerer med all tydelighet at det trengs kraftigere lut enn det vi diskuterer her i dag. Jeg forventer et tydelig budskap i morgen i forbindelse med forsvarssjefens fagmilitære råd.

Når det gjelder den innstillingen vi diskuterer her i dag, er det to ting jeg har lyst til å framheve spesielt. For det første synes jeg det er verdt å merke seg at det er en tverrpolitisk og samlet utenriks- og forsvarskomite som understreker at beredskapshensyn må settes først når det gjelder Nammos tilgang på energi til produksjon av ammunisjon. Dette er en sak det har vært veldig mye fram og tilbake om i vår, etter at Nammo varslet at de fryktet de ikke ville bli gitt tilstrekkelig nettilgang til å øke sin kapasitet til å produsere ammunisjon. Men den tverrpolitiske enigheten vi har fått i denne saken, har gjort det veldig klart og tydelig at aktører som er essensielle for Norges og Ukrainas forsvar, må sikres de nødvendige innsatsfaktorene for å kunne gjøre jobben sin. Jeg håper vi kan sette et endelig punktum for at selskaper som Nammo og TikTok sidestilles av norsk forvaltning. Hvis vi ikke har på plass de etablerte systemene for å kunne gjøre den typen prioriteringer, bør vi få de systemene på plass så snart som mulig. Knappheten på energi er større enn den har vært tidligere, og denne typen prioriteringer vil bli tøffere også flere steder. Da er

det viktig at vi sørger for at det ikke går på bekostning av en helt nødvendig produksjon, som det er bred enighet om at bør gjennomføres.

Dessverre er ikke komiteen like samlet når det gjelder amerikanske investeringer i infrastruktur på Rygge flystasjon. Jeg synes det er verdt å framheve dette. SV og Rødt hevder at tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid mellom Norge og USA undergraver det som har vært hovedprinsippet i basepolitikken. Til det vil jeg, sammen med det som står som komiteens flertall, minne om at basepolitikken er selvpålagt, og at regjeringen må innrette den på den måten den mener er nødvendig for landets beste. På et generelt grunnlag mener jeg det ikke er et problem at regjeringen i dag ikke driver nok beroligelse overfor Russland. Jeg tror det er sjelden at så mange har kjent på behovet for at vi legger godt til rette for samarbeid med våre allierte – ikke minst samarbeidet med USA. Jeg tror den entusiasmen vi så både blant politikere og blant folk da det amerikanske skipet USS «Gerald R. Ford» besøkte Norge, er et veldig tydelig uttrykk for hvor viktig dette samarbeidet er for folk i Norge. Denne avtalen er med på å bidra til økt amerikansk øving og aktivitet i Norge, og det har ikke vært viktigere på veldig, veldig lenge. Den konkrete amerikanske investeringen på Rygge gjør oss bedre i stand til å ta imot allierte styrker, noe som er helt avgjørende i den tiden vi nå lever i. Det vil ikke bare gjøre Norge tryggere, det vil også gjøre våre naboland Sverige og Finland tryggere i en mer urolig tid.

Dag-Inge Ulstein (KrF) [10:54:24]: Norsk forsvarsevne er avhengig av strategiske og langsiktige investeringer. Norge trenger et sterkt forsvar for å ivareta det grunnleggende og tidløse ansvaret det er å skape sikkerhet for staten, befolkningen og samfunnet. Jeg vil derfor benytte anledningen til å takke og vise respekt til alle de kvinner og menn som – synlig og usynlig – går på jobb hver eneste dag for nettopp å trygge vår og framtidig generasjoners sikkerhet.

Med den svært alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen Russlands invasjon av Ukraina medfører, blir russisk press mot Norge og norske interesser, som i nordområdene, ytterligere skjerpet. Dette understreker alvoret og viktigheten av at Forsvaret rustes opp tilstrekkelig og i tett samhandling med de fremste og mest oppdaterte fagmilitære rådene. Her vil Kristelig Folkeparti følge med og følge opp.

En av de anskaffelsene som nå godkjennes, er ny maritim helikopterkapasitet. Det vil være viktig med tanke på både søk og redning, fiskeriforvaltning og annet oppsyn. Denne anskaffelsen av maritim helikopterkapasitet til det som kan se ut til å bli i underkant av 12 mrd. kr, burde tilsi at vi ikke bare oppgraderer bety-

delig, men at helikoptrene også er tilpasset de forholdene de skal brukes under. Likevel er vi informert om at Seahawk mangler flyteevne. Slik sett er dette en endring av en nær 30 år lang linje i Norge. Gitt vår kyst og de mange operasjonene som utføres over vann og sjø, skjønner vi dem som stiller spørsmål ved den manglende flyteevnen, og at dette vil være uheldig for den operative evnen ved uforutsette hendelser. Så står vi der vi gjør i dag, med en anskaffelsesprosess som har gått over tid. Vi har likevel tillit til at dette følges godt opp. Som andre i salen allerede har sagt, er vi også opptatt av det behovet Forsvaret har for operativ maritim helikopterkapasitet, at den vil komme så raskt som mulig, og at prosessen dermed ikke bør dra unødig ut, men at det selvsagt skal gjennomføres på en forsvarlig måte.

Når det gjelder amerikanske investeringer i infrastruktur på Rygge flystasjon, hevder Rødt og SV at dette undergraver det som har vært hovedprinsippet i basepolitikken, uttrykt i baseerklæringen av 1949. Det er vi ikke enig i. Skiftende regjeringer har siden 1949 gitt tillatelse til allierte fellesøvelser i Norge, lagring av ammunisjon og utstyr, osv. Dette er altså ikke nytt. Samtidig mener vi at vi aldri skal glemme viktigheten av å stille krav om full respekt for norske lover, norsk suverenitet og våre folkerettslige forpliktelser. I dette ligger det også at kjernevåpen ikke skal lagres på norsk jord. Kjernevåpen er det verste og mest umenneskelige masseødeleggelsesvåpenet verden har sett, og for Kristelig Folkeparti er det et klart mål å eliminere kjernevåpen. Vi er opptatt av at vi ikke rikker oss angående dette overfor våre allierte. Når USA likevel nå vil gjøre investeringer på Rygge for 2 mrd. kr, er dette noe som styrker norsk forsvarsevne. Det vil gjøre Norge bedre egnet til å motta hjelp i krise eller krig, og USA er en nær og særdeles viktig alliert. Til tross for at vi stiller krav, har vi selvsagt tillit til at forpliktelsene overholdes.

Vi har fått totalberedskapskommisjons rapport. Tittelen «Nå er det alvor – Rustet for en usikker fremtid» understreker hvilken spesiell tid vi er inne i. Den viser også til Kinas og Russlands felles forsøk på å undergrave og endre den regelbaserte internasjonale verdensordenen, utfordre verdiene og interessene våre og bidra til at den globale stormaktsrivaliseringen i større grad preges av økende blokkdannelser. Med det bakteppet må vi som politikere være villig til å prioritere sikkerhetspolitiske investeringer i større grad framover. Derfor vil Kristelig Folkeparti være en forutsigbar bidragsyter med tanke på viktige forsvarsinvesteringer og en stabil forsvarspolitik. Vi vil bidra og gjøre det vi kan for å få brede samarbeid, som er avgjørende i slike saker, for å sikre nettopp forutsigbarhet, trygghet, operativ evne og nødvendig kampkraft.

Statsråd Bjørn Arild Gram [10:59:38]: Årets investeringsproposisjon er mer omfattende enn det som har vært vanlig. Det skyldes både at vi fremmer flere saker for gjenanskaffelser av donert materiell til Ukraina, at vi fortsetter oppbyggingen av Forsvaret i tråd med langtidsplanen, og at noen prosjekter har blitt dyrere enn opprinnelig forutsatt. Vi ønsker å ta beslutninger om framdrift i noen investeringsprosjekter selv om prislappen er høyere enn det som ble lagt til grunn da de ble tatt inn i langtidsplanen.

Jeg er veldig glad for at det er en samlet komité som slutter seg til regjeringens forslag om investeringer i Forsvaret. Alle prosjektene er viktige bidrag til å opprettholde og videreutvikle et troverdig og relevant forsvar i en krevende sikkerhetspolitisk tid.

Det har for regjeringen vært viktig at vi raskest mulig får etablert en norsk maritim helikopterkapasitet for å styrke vår maritime tilstedeværelse. Der vi i 2022 sto uten helikopter som kunne løse de oppgaver de var anskaffet for å gjøre – 20 år etter at kontrakten var inngått – kan vi allerede nå vise til en konkret løsning. Ved å anskaffe Seahawk til Forsvaret vil vi nå styrke Kystvaktens evne til å utføre inspeksjoner, søk- og redningsoperasjoner og til å utøve sine oppgaver og plikter i henhold til kystvaktloven. Seahawk er et helikopter med vel utprøvd teknologi som anvendes av nære allierte, og både Danmark og USA opererer sine Seahawk i Arktis.

Der det normalt gjerne tar minst fem år å få et prosjekt fram til det punktet at Stortinget kan ta sin beslutning, har forsvarssektoren levert et beslutningsgrunnlag bare måneder etter at innfasingen av NH90 ble stoppet. Det er samtidig en risiko med å gjennomføre disse prosessene såpass raskt, noe vi har fått bekreftet i den eksterne kvalitetssikringen som har blitt gjennomført våren 2023. Risikoen er både knyttet til Forsvarets evne til hurtig å implementere helikoptrene og til den totale kostnaden for anskaffelsen.

Risikoen ved kostnad er preget av valutausikkerhet og de økende prisene i forsvarsmarkedene. Men hvis vi skal være i stand til å etablere en maritim helikopterkapasitet så raskt som mulig, må vi også akseptere risiko.

Samtidig jobber forsvarssektoren knallhardt med å forberede gjennomføring av prosjektet og et mottak av de nye helikoptrene. Det gjøres tiltak for å sikre at det står en drifts- og vedlikeholdsorganisasjon klar til å motta og starte innfasing av helikoptrene så snart de kommer på norsk jord. Parallelt utvikles konsepter som sikrer at vi i framtiden får gjennomført nødvendig omfang av maritime helikopteroperasjoner på en trygg måte. Det har kommet gode innspill fra kvalitetssikringer av prosjektet, og i tråd med det arbeidet som allerede gjøres i forsvarssektoren, vil jeg følge opp kvalitetssikre-

rens anbefalte tiltak. Dersom det er behov tilknyttet prosjektet, vil jeg komme tilbake til Stortinget.

En annen stor sak i denne investeringsproposisjonen er anskaffelse av moderne artilleriammunisjon. Regjeringen har framskyndet en svært stor bestilling til Nammo, og denne blir ytterligere utvidet som følge av donasjoner av artilleriammunisjon til Ukraina. Allerede i fjor inngikk vi den første kontrakten med Nammo, og det forventes at den første leveransen av mer moderne og langtrekkende artilleriammunisjon vil komme i løpet av året.

Representanten Melby tok også opp et konkret spørsmål om kraftforsyning til Nammo. Olje- og energiministeren presenterte den 19. april en handlingsplan for raskere nettutbygging og bedre utnyttelse av nettet, og jeg kan opplyse Stortinget om at jeg er kjent med at Nammo kan koble seg til nettet med de 7 MW de har bestilt. Statnett har nylig sendt brev til nettselskapet Elvia om dette.

Avslutningsvis: Det er grunn til å trekke fram at flere av investeringene som er foreslått i proposisjonen, vil innebære positive muligheter for forsvarsindustrien i Norge. Dette er viktig for regjeringen, og jeg oppfatter absolutt at komiteen deler det synet.

Presidenten [11:03:28]: Det blir replikkordskifte.

Hårek Elvenes (H) [11:03:44]: Som nevnt: På et skriftlig spørsmål til ministeren i begynnelsen av mai om når man tok sikte på å inngå kontrakt med Nammo, ble det svart at det forutsatte godkjenning av Stortinget. Men det er jo hevet over enhver tvil at kontraktsforberedende arbeid kan pågå selv om Stortinget ikke har fattet sin endelige beslutning.

Så spørsmålet er: Når vil kontrakten med Nammo bli inngått, etter at klubbeslaget har falt her i Stortinget?

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:04:26]: La meg først si: Vi har jo inngått én kontrakt med Nammo om ytterligere artilleriammunisjon. Det gjorde vi i fjor, etter en beslutning om en anskaffelse innenfor regjeringens fullmakter da, og som jeg sa i innlegget mitt nå nettopp, vil leveranser knyttet til den avtalen kunne komme mot slutten av inneværende år. På bakgrunn av det regjeringen kunngjorde i januar, har Nammo kunnet ta grep for å plassere bestillinger på komponenter og råvarer til produksjonen. Så har vi siden det diskutert nøyaktig kontraktsutforming, og jeg håper at vi kan inngå den om kort tid.

Ine Eriksen Søreide (H) [11:05:21]: På side 19 i proposisjonen omtales NATO's vurdering av Norge. Der står det at NATO beskriver at andelen av BNP som går til forsvar, økte fra 1,5 pst. i 2013 til anslagsvis 2 pst. i

2020, og at Norge oppfylte NATO's retningslinje for første gang siden 2002. Så står det videre at andelen forventes å synke til 1,54 pst. i 2024.

Blant spørsmålene fra Høyres stortingsgruppe til revidert budsjett var det også et spørsmål om hvordan økningen, som regjeringen presenterte 2. mai, fordeler seg. Da viser det seg at av de 11,4 mrd. kr og 3,8 mrd. kr årlig er henholdsvis 6,9 mrd. kr og 2,3 mrd. kr en del av de allerede vedtatte planrammene. Dette inkluderer da også støtte til Ukraina. Er Norges beregning av 2-prosenten på linje med våre alliertes beregning?

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:06:25]: Jeg kan ikke si at det er identisk mellom alle land, men jeg mener at det er i tråd med de prinsippene som legges til grunn i NATO for beregning av forsvarsutgifter. Det ble gjort en større gjennomgang – jeg tror det var i 2019 – av om det var mulig å regne inn ytterligere forsvars- og beredskapsrelaterte utgifter inn i 2-prosentmålet, og det ble gjort visse endringer da. Regjeringen har ikke gjort noen andre endringer i forutsetningen for beregning av oppnåelse av 2-prosentmålet etter det.

Så er det en diskusjon knyttet til Ukraina-støtten, og vi må se nærmere på det. Men forutsetningene har ligget fast hele veien, og jeg mener at de gjennomgående er i tråd med det som er praksis i andre NATO-land.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [11:07:39]: Jeg stilte statsråden flere spørsmål i mitt innlegg. Dette gjelder tilbudet fra NHIndustries om besparelser som kan gjøres med de helikoptrene som er levert, og at de kan levere helikoptre som vil være operative for en langt lavere pris enn den som nå er inngått for Seahawk. Man snakker om besparelser på 25 mrd. kr.

Nå har de en litt svak historie, så jeg skjønner at dette ikke er et tilbud som frister så veldig mye i utgangspunktet. Det kommer på et veldig underlig tidspunkt, men uansett: Et sånt tilbud ville tas seriøst i departementet, vil jeg anta. Har forsvarsministeren satt noen til å se på dette og kommet med en anbefaling til statsråden om hva dette innebærer, og om det eventuelt er behov for å se på det enda litt mer?

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:08:36]: Vi tar alle henvendelser til departementet seriøst og underlegger det vurdering, men det er et eller annet litt underlig i innfallsvinkelen til representanten Tybring-Gjedde, som i det ene øyeblikket står på talerstolen og slår fast veldig tydelig at det var på overtid at kontrakten ble kansellert, for helikopteret fungerer ikke, man viste til at man allerede i 2017 tok til orde for å kansellere, og så viser regjeringen handlekraft og gjør det – får raskt tatt grep for å få anskaffet et annet maritimt helikopter – og da er den samme representanten, Tybring-Gjedde, den

som gjentatte ganger på Stortingets talerstol etterspør om vi likevel skal se på muligheter for å ta i bruk NH90-helikoptre.

Vi har valgt et annet spor. Vi mener at den raskeste veien til å få operative maritime helikoptre er det vi nå har lagt fram for Stortinget, nemlig en forsert anskaffelse av Seahawk.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [11:09:39]: Det er ingen selvmotsigelse, det jeg spør om. Det er kommet et nytt tilbud, og jeg ber dem vurdere det. Jeg er enig i det statsråden har gjort, beslutningen departementet og regjeringen har tatt, men det er ikke poenget. Kommer det et nytt tilbud hvor det hevdes at det blir 25 mrd. kr i besparelser, burde departementet selvsagt vurdere om det er relevant, og om det er hold i den påstanden. Jeg mener fremdeles at det er riktig å kansellere den kontrakten, men man må gå gjennom det man får av tilbud.

Jeg vil gå tilbake til skillet mellom drift og investeringer på forsvarsbudsjettet, som statsråden tidligere har vært veldig imot. I forsvarskommisjonens rapport hevder de at de ønsker å hente 40 mrd. kr ganger ti – 400 mrd. kr – over ti år, slik at de kan bruke det og finansiere det utenfor budsjett. Det vil si at budsjettet er 30 pst. mindre fordi det er materiellanskaffelser. Det gjør de for å styrke særlig maritim sektor. Forsvarsbudsjettet skal da brukes til å drifte de systemene og det som er operativt ved Forsvaret. Det virker veldig klokt, og det gjøres i veldig mange andre prosjekter på andre områder i samfunnet.

Jeg vil gjerne vite hvorfor statsråden synes dette er en dårlig idé, og hvilke argumenter han bruker mot å kunne øke forsvarsbudsjettet med 30 pst. uten å måtte belaste forsvarsbudsjettet.

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:10:44]: Grunnleggende sett handler det om prioriteringer i statsbudsjettet. Vi har ett statsbudsjett. Hvilken kapittelpost en fører de ulike kostnadene på, kan vi jo diskutere. Det jeg prøvde å si forrige gang representanten utfordret meg på dette, var at det var viktigere enn noen gang at vi fikk sett investering og drift i sammenheng, for noe av utfordringen vi sitter med, er at vi på den ene siden investerer tungt i dyre, moderne, bra kapabiliteter, mens vi samtidig ikke nødvendigvis har tatt full høyde for hva som trengs i alle sammenhenger, f.eks. av driftsinnsats når det gjelder personell, reservedeler, vedlikehold og andre fasiliteter. Det er den sammenhengen jeg ønsker at vi skal styrke, snarere enn det motsatte.

Bjørnar Moxnes (R) [11:11:53]: Jeg vil gjerne diskutere kattevideoer med Gram – eller egentlig helst ikke. Vi vet jo hva Nammo på Innlandet sa senest i mars til

mediene, hvor de fryktet at det at så mye kraft er reservert til denne kattevideoproduksjonen på Innlandet, dvs. TikTok via Green Mountain, ville stå i veien for at de fikk nok strøm. Så ble det vist til det som dessverre er gjeldende politikk, at førstemann til mølla får strøm, og at Elvia ikke kan prioritere – innenfor gjeldende lovverk, i hvert fall – en kunde over en annen. Nammo etterspurte og ville ha NSM på banen. Det ble opplyst fra talerstolen noe jeg tror kanskje er nytt, at Nammo nå har fått tilslag på det de trenger. Spørsmålet er egentlig hvordan det har gått til, og om man har klart å finne en vei for å for å «shortcutte» TikTok og heller sikre strømmen til Nammo.

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:13:00]: Dette er under olje- og energiministerens ansvarsområde, så det er begrenset hvor dypt inn i prosessene jeg kan gå, men da jeg ble utfordret på dette i spørretimen tidligere, og nå, i forbindelse med hovedinnlegget mitt, visste jeg at regjeringen den 19. april la fram en handlingsplan for raskere nettutbygging og bedre utnyttelse av nettet for å få raskere konsesjonsbehandling av saker til energimyndighetene, og også for å legge til rette for at vi kan få dekket flere behov når det gjelder tilgang på energi.

Jeg vet at det har vært dialog mellom Nammo og Olje- og energidepartementet om handlingsplanen. Da den ble presentert, sto direktøren i Nammo fram og var veldig godt fornøyd med den. Som jeg sa på talerstolen, er jeg kjent med at Nammo kan koble seg til nettet med de 7 MW de har bestilt, og slik sett skal kraftbehovet til Nammo være dekket med de konklusjonene som nå ligger framfor oss.

Presidenten [11:13:58]: Replikskordskiftet er omme.

Ine Eriksen Søreide (H) [11:14:31] (komiteens leder): Regjeringa viser i proposisjonen til en rekke viktige investerings- og EBA-prosjekter i forsvarssektoren som det er helt enstemmighet om i Stortinget. Det er jeg glad for, for det vitner også om en bred politisk tilslutning til den inneværende langtidsplanen som setter disse prosjektene.

Det er særlig viktig i den tida vi er i nå at vi har enighet rundt retningen på Forsvaret og forsvarsinvesteringene. Med forsvarskommisjonens rapport presentert, med det fagmilitære rådet som kommer i morgen, og med totalberedskapskommisjonen og NSMs sikkerhetsfaglige råd bør det til sammen borge for et godt grunnlag for å stake ut kursen i den neste langtidsplanen. Jeg gjentar Høyres klare oppfordring om at regjeringa kommer til Stortinget før proposisjonen legges fram, for å sikre et bredest mulig flertall og en forankring som kan stå seg over tid.

Jeg er også enig i at det nå er viktig at vi fokuserer på forholdet mellom drift og investeringer. Vi kommer til å gjøre store investeringer i årene vi har foran oss – det gjør også andre land – men da må vi huske at de investeringene vi gjør nå og de neste årene, skal driftes i 20–30–40 år i forsvarsstrukturen. Vi skal også ha personell til å operere. Hvis vi nå viser både bred enighet og stor vilje til å investere i Forsvaret, er det veldig bra og helt nødvendig, men vi må ha tilsvarende enighet og vilje til å ha driftsbudsjettene store nok de kommende årene til faktisk å finansiere den operative evnen vi skal få ut av det.

Det hefter betydelig usikkerhet rundt noen deler av proposisjonen. Det ene handler om hvordan en del investeringer skyves på, det andre er at man kutter mye i øvingsbudsjettene for å finansiere overgangen til fase én i planverket. Der sier regjeringa selv at det over tid har betydelige negative konsekvenser for den operative evnen, så det må etter vår oppfatning snarest mulig komme tilbake igjen i budsjettet.

Det jeg hadde lyst til å bruke litt tid på, er det brevet forsvarsministeren sendte til presidenten den 30. mai knyttet til pågående kvalitetssikring av maritim helikopterkapasitet. Dette er et prosjekt regjeringa selv i proposisjonen beskriver som at det ikke har gjennomgått ordinær prosess for kvalitetssikring, men at den gjennomføres parallelt. Dette er et stort, omfattende og dyrt prosjekt, og det er viktig at regjeringa opplyser oss om at eksternt kvalitetssikrer så langt har pekt på noen utfordringer som ligger i prosjektet. Det ene er usikkerhet om hvorvidt planene for drift er tilstrekkelig etablert i forprosjektet, og at man fokuserer mye på materiellanskaffelsen, men mindre på brukersida. Videre er det at det mangler klare planer for nødvendig oppbemanning av driftsorganisasjonen, at det er usikkerhet knyttet til dimensjonering av drifts- og vedlikeholdsorganisasjonen, og at EKS foreløpig konkluderer med at prosjektet har høyere risiko enn prosjekter som gjennomgår ordinær kvalitetssikring.

Jeg tror de fleste har forståelse for behovet for å gjenanskaffe denne kapasiteten raskt. Samtidig fikk Høyre flertall i komiteen for en merknad som ber regjeringa komme tilbake til Stortinget, ikke bare med det totale kostnadsbildet når det foreligger, men også med den endelige kvalitetssikringen. Det er viktig, for dette er en anskaffelse som gjøres på bakgrunn av en mislykket anskaffelse som har gitt oss både lavere – så å si null – operativ evne på maritime helikoptre og selvfølgelig har forsinket innfasingen av denne kapasiteten på fregatt og kystvakt. Med de erfaringene i minne er det ekstremt viktig at kvalitetssikringen gjøres på en skikkelig måte, at regjeringa kommer tilbake til Stortinget med den, og – ikke minst – at dersom det framkommer ting i den eksterne kvalitetssikringen som gir grunnlag for endring

eller andre ting som må justeres, må det være en reell mulighet for Stortinget til å gjøre det.

Dette er en anskaffelse som har en kostnadsramme på ca. 12 mrd. kr foreløpig, og det er også en kapasitet vi er helt avhengig av i det norske forsvaret. Nettopp derfor er det så viktig at kvalitetssikringen gjennomføres, at regjeringa kommer tilbake til Stortinget, og at det finnes reelle muligheter for å gjøre endringer dersom kvalitetssikrer mener at det er nødvendig for å gjennomføre prosjektet.

Presidenten [11:19:16]: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Ingjerd Schou (H) [11:19:34]: Med Sveriges snarlige inntreden i NATO er Rygge flystasjon i mitt hjemfylke, Østfold, i ferd med å bli en av Nordens viktigste flystasjoner. Med Sverige i NATO vil strekningen fra Oslo til Göteborg bli et sammenhengende mottaksområde for NATO-styrker i fred, krise og krig – styrker som kan forsvare Norge, men kanskje i enda større grad styrker som har sitt hovedoppdrag i Sør-Sverige, Østersjøen, Gotland og Baltikum.

Rygge flystasjon, med tilknytning til Østlandet og nærhet til Sverige, blir avgjørende for å sikre alliert motak i hele regionen og understøtte NATOs kollektive forsvar i hele det søndre Skandinavia og Baltikum. Dette blir viktigere enn før også for norske styrker og betyr økt militær tilstedeværelse på Rygge både nasjonalt og innen NATO. Derfor er også amerikanske investeringer på Rygge viktig både for Norges sikkerhet og den kollektive sikkerheten i hele regionen.

Rygge har økende betydning for verdiskapingen og samarbeidet mellom Forsvaret og forsvarsindustrien, og Rygge var i vekst under Solberg-regjeringen. Kongsberg Aviation Maintenance Services AS, forkortet KAMS, som driver vedlikehold av fly og helikoptre, har gradvis bygget opp sin virksomhet der.

KAMS har lyktes med å konkurrere til seg viktige vedlikeholdsoppdrag internasjonalt, bl.a. som et av fem globale vedlikeholdsdepoter for motoren til kampflyet F-35. Samtidig forblir KAMS avgjørende for vedlikeholdet av Luftforsvarets fly og helikoptre. Slik legger vi strategisk viktig vedlikehold av norske kampfly og helikoptre til Norge, samtidig som vi får kapasitet til å understøtte allierte med vedlikehold. Dette betyr flere arbeidsplasser og mer aktivitet på Rygge framover.

KAMS har også etablert seg i tilknytning til andre strategisk viktige baser i Norge. Dette er bra for beredskap og lokal verdiskaping. Jeg forventer at regjeringen sørger for at mulighetene utnyttes til fordel både for Forsvaret og KAMS.

I revidert budsjett legger regjeringen inn midler til å øke vedlikeholdet av F-35. Det er bra. Samtidig bestilles

delar av vedlikeholdet direkte fra produsenten og ikke fra norske bedrifter som KAMS.

Det ville være ganske paradoksalt om regjeringens innstramminger i innleiareglene, som regjeringen selv hevder skal gi økt forutsigbarhet, gir et resultat der man leier inn ressurser direkte fra utlandet i stedet for fra norske bedrifter, og dermed ender med å gi mindre forutsigbarhet for norske bedrifter. Jeg forventer at regjeringen sørger for at KAMS' rammevilkår framover blir så gode som mulig, og at regjeringen inngående ser på hvordan samarbeidet med KAMS best mulig kan innrettes.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [11:22:51]: Jeg er en sta mann, og derfor ønsker jeg å utfordre statsråden en gang til på dette med å skille drift og investeringer. Argumentene er så dårlige! Hadde det vært gode argumenter, skulle jeg akseptert det, men det er ikke noen gode argumenter for ikke å gjøre det. Det er som å si at man skal bygge et nytt sykehus, men pasientene får ikke behandling, eller bygge en ny skole, men elevene får ikke gå på skolen. Dette er enda viktigere. Det gjelder forsvaret av landet vårt. Dette burde være det viktigste.

Ikke minst burde statsråden argumentere for og kjempe innad i regjeringen slik at han potensielt kan få 30 pst. mer til Forsvaret. Statsråden sier det er ett budsjett. Ja, men det er ett fond også. Storberget og forsvarskommisjonen sa vi ikke trenger et eget forsvarsfond, for vi har allerede et fond, og det er Statens pensjonsfond utland. Hvis man er opptatt av å styrke Forsvaret, hvorfor kan man ikke argumentere for faktisk å få mer penger til Forsvaret istedenfor å krangle om prosenter?

Forsvaret blir ikke noe bedre om de får 2 pst. hvis ikke forsvarssjefen mener at det er i nærheten av det han trenger. Man må behovsstyre Forsvaret. Å behovsstyre er å gjøre det forsvarssjefen og hans folk mener er nødvendig for å ha et tilstrekkelig forsvar til å forsvare landet vårt. Vi politikere spør om det er sikkert at de mener det, og har man alternativ d istedenfor alternativ b. Ja, forsvarssjefen mener det er nødvendig for å forsvare landet vårt, for å forsvare deg og forsvare meg. Da synes jeg vi skal ta det seriøst. Man har en mulighet til å argumentere overfor statsministeren innad i regjeringen og si at dette er nødvendig for å få et sterkt forsvar, men i stedet forsvarer man at det skal være et dårligere forsvar. Jeg begriper det ikke. Hva slags lojalitet er det til Norge og landet vårt? Det er lojalitet til regjeringen. Ærlig talt – det er tross alt landet og forsvaret vårt statsråden skal ha lojalitet til, ikke statsminister Støre.

Et annet spørsmål jeg stilte i mitt innlegg, var om forsvarskontrakter og industrisamarbeid. Man sier man skal inngå industrisamarbeid for 12 mrd. kr, men har ingen idé, i hvert fall ikke foreløpig, om hva disse kontrak-

tene skal inneholde. Det er mulig man har noen ideer i departementet, men de er i hvert fall ikke delt med oss på Stortinget. Det jeg ba statsråden om å gjøre, er å komme tilbake til Stortinget om de gigantkontraktene som skal inngås for 12 mrd. kr. En påstand er lett. Det vet jeg, som har jobbet med forsvarsindustri og forsvarskontrakter i departementet. Jeg vet akkurat hvordan dette foregår. Det er viktig at vi på Stortinget ikke bare får rykter utenfra, fra Nammo og Kongsberg og andre steder, om at de kanskje kan få en kontrakt i USA på et eller annet. Vi vil ha det i Stortinget, presentert for oss.

Hvor mye er disse kontraktene på, hvor store er de, hva gjør de med potensialet for å bygge forsvarsindustrien videre, hva betyr det for flerbruksindustri, hva betyr det for ansatte, hva betyr det for Norges nasjonale innsats for teknologi? Dette må vi ha på plass slik at vi vet hva vi har å forholde oss til. Det hjelper Forsvaret også, fordi vi får inntekter fra forsvarsindustrien som vi potensielt kan bruke utad for å skaffe bedre kampkraft. Dette er viktig, det henger sammen, og derfor vil vi ha en orientering om det. Jeg ber statsråden om å komme til Stortinget for å presentere en sak om de kontraktene som vil bli inngått.

Bengt Fasteraune (Sp) [11:26:06]: Jeg synes det er litt merkelige formuleringer og presentasjoner av det som på en måte skal være forskjellen mellom drift og investering. I Forsvarets organisasjon har drift vært den store utfordringen gjennom mange, mange år. Det har vært en utfordring når man har driftet gammelt materiell, og det er en utfordring når man har en høy investeringstakt, som man har hatt de siste årene, helt opp mot 30 pst.

Jeg synes beskrivelsen og debatten vi har hatt rundt Seahawk, egentlig sier ganske mye om det. For hva er det som er utfordringen når man skal kvalitetssikre prosjektet? Jo, det er om levetidskostnadene til denne maskinen, som kanskje skal vare i 20 år, er godt nok kvalitetssikret. Hva betyr det i praksis? Jo, det betyr: Har man nok kapasitet på drift og vedlikehold, har man nok flyteknikere?

Det som kanskje er det absolutt viktigste når vi nå skal få Forsvaret til å vokse, er at man ser en sammenheng mellom investeringer, drift og levetidskostnader, for de fleste store anskaffelsene har en levetid på 20–30 år, og det er lang tid. Det betyr at vi er nødt til å styrke vår driftsorganisasjon i Forsvaret for å kunne dra full nytte av de tunge investeringene som skal gjennomføres i framtiden. Det er utfordringen. Jeg er rimelig sikker på at når det gjelder å kvalitetssikre Seahawk, er det akkurat tilgang til f.eks. teknisk personell som er en utfordring, og som vi vet er en utfordring. Det er noe som skal ligge som et grunnelement i den militære organisasjonen for

å kunne håndtere de anskaffelsene man har. Innkjøp av materiell er innkjøp av et system som skal forvaltes, driftes, utdannes, trenes og kunne gjennomføre operativ bruk når man løser oppdrag. Det er krevende operasjoner. Dermed må drift og investering ses i sammenheng. Det er fornuftig. Det svaret som forsvarsministeren gir i denne salen, er fornuftig og bør egentlig bare forsterkes med tanke på de utfordringene som er knyttet til drift og investering.

Presidenten [11:28:35]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1.

Sak nr. 2 [11:28:39]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i forsvarsloven og folketrygdloven (kontrakt om tjenesteplikt for militære studenter) (Innst. 404 L (2022–2023), jf. Prop. 101 L (2022–2023))

Presidenten [11:28:52]: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til sju replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Nils-Ole Foshaug (A) [11:29:14] (ordfører for saken): Først vil jeg takke komiteen for samarbeidet i behandlingen av Prop. 101 L for 2022–2023, om endringer i forsvarsloven og folketrygdloven (kontrakt om tjenesteplikt for militære studenter).

Gjennom Innst. 62 S for 2016–2017 til Prop. 151 S for 2015–2016, Kampkraft og bærekraft, ga Stortinget sin tilslutning til behovet for å reformere utdanningssystemet i Forsvaret. Gjennom utdanningsreformen ble det innført et nytt forvaltningssystem som innebar at kadettene, som tidligere hadde vært ansatt med lønn under utdanning, ikke lenger skulle være ansatt, men motta en økonomisk godtgjørelse på 1 G samt fri kost og losji. Formålet med endringene er å klargjøre de rettigheter og plikter bachelorstudentene ved Forsvarets høyskole har under utdanningen, og deres rettslige status under studiet.

Erfaringene fra de første årene etter utdanningsreformen med endrede vilkår for bachelorstudentene ved Forsvarets høyskole har synliggjort at det er behov for et forbedret og tydeligere rammeverk for studentenes vilkår, rettigheter og plikter som ikke-ansatte i Forsvaret.

Proposisjonen vil lovfeste at Forsvaret skal inngå kontrakt om tjenesteplikt med personer som tar utdan-

ning ved Forsvarets høyskole. Videre vil man innta en definisjon av «militære studenter» i forsvarsloven § 3 og tydeliggjøre at denne gruppen er tjenestepiktige etter § 2. Lovproposisjonen omfatter bachelorstudentene ved Forsvarets høyskole, herunder studentene på Cyberingeniørskolen og Språk- og etterretningsskolen, og studentene på årsstudium i militær ledelse og operasjoner. Dette er uavhengig av om de blir offiserer eller spesialister etter endt utdanning.

Det er behov for å tydeliggjøre hvilken yrkesskadedekning studentene har etter folketrygdloven dersom de blir skadet under utdanning, og yrkesskadedekningen de militære studentene har under utdanningen, bør framgå eksplisitt av folketrygdloven. Det gjøres endringer i folketrygdlovens bestemmelse om yrkesskadedekning for militært personell i § 13-8. Det lovfestes at alle studenter, uavhengig av om de har gjennomført første-gangstjenesten før studiestart, har en utvidet dekning etter folketrygdloven det første utdanningsåret. Militære lærlinger vil gis den samme utvidede dekningen det første året av læretiden, på lik linje med det som foreslås for personer under utdanning i Forsvaret. Det betyr at de gis samme utvidede dekning det første året som vernepliktige og frivillig tjenestegjørende.

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Svein Harberg hadde her overtatt president-plassen.

Hårek Elvenes (H) [11:32:36]: I langtidsplanen for Forsvaret 2017–2021 ble det foreslått endringer i Forsvarets skolesystem, som Stortinget sluttet seg til. Erfaringene fra de første årene etter utdanningsreformen har synliggjort et behov for et tydeligere rammeverk for bachelorstudentene ved Forsvarets høyskole.

Forutsigbarhet når det gjelder rettigheter og plikter under utdannelsen, er viktig for studentene. Det samme gjelder å vite hva man forplikter seg til, før man treffer valget om en militær utdanning.

Hensikten med denne lovendringen har vært å klargjøre rettigheter og plikter for studenter som tar utdanning på bachelornivå ved Forsvarets høyskole, og som etter utdanningsreformen ikke lenger er å anse som ansatt i utdanningsperioden. Andre utdanninger i Forsvaret, herunder flere spesialistutdanninger, omfattes ikke av dette lovarbeidet.

Det er naturlig at studenter ved Forsvarets høyskole plikter å tjenestegjøre i krig eller når krig truer. Studentene har militær kompetanse og erfaring, de bærer uniform og kan håndtere våpen. Dette er verdifull kompetanse som Forsvaret har behov for å utnytte fullt ut, i krig og i fred. Tilgangen på kvalifisert personell vil gjennom denne foreslåtte lovendringen forbedres, hvilket Forsvaret har stort behov for.

Stortinget har ganske nylig vedtatt endringer i forsvarsloven som utvider Forsvarets adgang til å inngå kontrakt om tjenesteplikt med personer uten verneplikt og personer med verneplikt. Disse endringene omfatter imidlertid ikke studentene på bachelornivå ved Forsvarets høyskole.

Proposisjonen innebærer at det lovfestes at Forsvaret skal inngå kontrakt om tjenesteplikt med personer som studerer ved Forsvarets høyskole. Det inntas også en definisjon av «militære studenter» i forsvarsloven, og det gjøres endringer i folketrygdlovens bestemmelser om yrkesskadedekning for militært personell.

Det er vel ekstraktet av dette lovendringsforslaget.

Statsråd Bjørn Arild Gram [11:35:18]: Jeg er glad for at komiteen enstemmig går inn for de foreslåtte endringene for studentene ved Forsvarets høyskole. Forslaget vil klargjøre studentenes status, rettigheter og plikter under utdanning. Forslaget vil også gi studentene større forutsigbarhet når det gjelder erstatningsdekning etter bestemmelsene om yrkesskadedekning i folketrygdloven.

Det er behov for et tydeligere rammeverk rundt studentene under utdanningen. Det er viktig at studentene, også før de tas opp til utdanning ved Forsvarets høyskole, er klar over hvilke rettigheter og plikter det innebærer å bli en del av en militær organisasjon som Forsvarets høyskole.

Lovforslaget innebærer at det etableres en ny bestemmelse i forsvarsloven som gir Forsvaret hjemmel til å inngå kontrakt om utdanning og tjenesteplikt med personer som tar utdanning på bachelornivå i Forsvaret. Videre innebærer forslaget å definere bachelorstudentene som «militære studenter» i forsvarsloven. Jeg mener dette vil tydeliggjøre studentenes rettigheter og plikter og synliggjøre de militære studentene som gruppe i forsvarsloven.

Jeg mener at studentene på bachelorutdanningen ved Forsvarets høyskole allerede har et godt erstatningsrettslig vern. Det er imidlertid et behov for å tydeliggjøre studentenes krav på yrkesskadedekning etter folketrygdloven. Lovforslaget innebærer derfor en lovfesting av at alle militære studenter, uavhengig av om de har gjennomført førstegangstjeneste før studiestart, har en utvidet yrkesskadedekning etter folketrygdloven det første studieåret.

I tillegg til å tydeliggjøre studentenes utvidede yrkesskadedekning det første året av utdanningen foreslås det også at studentene skal ha en utvidet dekning på lik linje med militært tilsatte når de deltar på øvelser o.l. Dette er en styrking av studentenes erstatningsvern, og jeg mener dette bidrar til å tydeliggjøre studentenes erstatningsdekning under studiet.

Studentene ved Forsvarets høyskole er svært viktige for Forsvaret. Det er bra at komiteen deler regjeringens vurdering av at det er viktig med en slik klargjøring av studentene ved Forsvarets høyskoles rettigheter og plikter når det gjelder både status, tjenesteplikt og erstatningsvern etter folketrygdloven.

Bjørnar Moxnes (R) [11:37:35]: Rødt deler regjeringens mål om å klargjøre rettigheter og plikter som studentene ved Forsvarets høyskole, FHS, har under utdanningen, og deres rettslige status under studiet.

Det haster med å styrke Norges nasjonale forsvarsevne, og for å nå det målet er det helt nødvendig at vi legger til rette for å rekruttere enda flere studenter til Forsvarets utdanningsinstitusjoner. Det forutsetter naturligvis at vi styrker utdanningene i Forsvaret, som Rødt har tatt til orde for.

Samtidig ser vi at det har kommet viktige innvendinger mot proposisjonen som behandles i dag. Tillitsvalgfordningen i Forsvaret mener at det er behov for en ytterligere tydeliggjøring av kadettene rettigheter under utdanningen. Forsvarets høyskole mener forslaget vil gi et fragmentarisk og uoversiktlig regelverk som ikke løser uklarhetene for verken de ansatte eller kadettene ved høyskolen. Studentrådet ved Forsvarets høyskole stiller spørsmål ved om de foreslåtte endringene vil føre til en mer forutsigbar utdanning for studentene. Befalings Fellesorganisasjon, BFO, mener forslaget vil etterlate uregulerte områder og uforutsigbarhet for kadettene, noe som etter BFOs mening burde vært korrigert før framleggelse for Stortinget. I tillegg har Krigsskoleutdannede offiserers landsforening og BFO spilt inn at de mener kadetter bør få en ansettelse under utdanningen ved Forsvarets høyskole.

Rødt mener at personellet er Forsvarets viktigste ressurs. Da er det viktig at vi lytter til innspill fra Forsvarets studenter, deres organisasjoner, tillitsvalgfordningen og fagforbund. I tråd med forsvarskommisjonens anbefaling har Rødt fremmet et forslag om å forsere evaluering av utdanningsreformen i Forsvaret og ordningen for militært tilsatte, et forslag som skal behandles i dag.

Vi stemmer for regjeringens forslag til lovendringer fordi det gir en begrenset forbedring, men vi mener innvendingene i høringsinnspillene bør inngå i evalueringen av utdanningsreformen og ordningen for militært tilsatte, som vi håper at Stortinget vil gi støtte til i dag.

Presidenten [11:40:06]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 2.

Sak nr. 3 [11:40:11]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i etterretningstjenesteloven (domstolskontroll i

saker om kildevern og ved speiling av kommunikasjonsstrømmer mv.) (Innst. 402 L (2022–2023), jf. Prop. 92 L (2022–2023))

Presidenten [11:40:29]: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: Arbeiderpartiet 15 minutter, Høyre 15 minutter, Senterpartiet 10 minutter, Fremskrittspartiet 5 minutter, Sosialistisk Venstreparti 5 minutter, Rødt 5 minutter, Venstre 5 minutter, Miljøpartiet De Grønne 5 minutter og Kristelig Folkeparti 5 minutter.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil sju replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Ine Eriksen Søreide (H) [11:41:14] (komiteens leder og ordfører for saken): Komiteen hadde i utgangspunktet bestemt et debattopplegg på 5 minutter per parti-gruppe, men hvis de andre får mer taletid, tar jeg også gjerne i bruk hele taletida.

Det er viktig å huske på når vi går inn i debatten om denne saken, hva som er bakteppet for at endringene i etterretningstjenesteloven i sin tid ble vedtatt. Den tilrettelagte innhenting har som formål å kartlegge, motvirke og varsle mulige ytre trusler mot rikets sikkerhet og selvstendighet og andre viktige nasjonale interesser både i fredstid og i sikkerhetspolitisk krise.

Hele poenget med å etablere tilrettelagt innhenting er at E-tjenesten skal kunne følge den teknologiske utviklingen og dermed hente informasjonen der informasjonen finnes. Kort fortalt er det sånn at informasjonen flytter seg fra satellitter til fiberoptiske kabler, og der har ikke Etterretningstjenesten tilgang i dag. Der har til gjengjeld mange av våre allierte tilgang, og vi er avhengig av informasjon fra våre allierte for å kunne avverge trusler mot Norge. Det er ikke en god situasjon over tid, også fordi det betyr at vi ikke får informasjonen i sann tid. Det betyr også at vi er avhengig av å ha godt inntak hos allierte for å få ut den informasjonen vi trenger i en gitt situasjon. Dette er særlig aktuelt for cyberangrep og terrorangrep, og begge er trusselkategorier som ikke har blitt mindre aktuelle etter at Lysne-utvalget ble satt ned, som var starten på prosessen for å endre etterretningstjenesteloven.

Det overordnede målet med forslagene som regjeringa fremmer i proposisjonen, er å styrke rettssikkerhetsgarantiene i etterretningstjenesteloven. Det er en beskrivelse også jeg deler. Bakteppet for det er at da Solberg-regjeringa i 2020 fikk vedtatt den nye loven om Etterretningstjenesten, var det allerede en alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon. Den har blitt langt mer alvorlig etter den tid, og den pågående russiske angrepskrigen i

Ukraina og et betydelig intensivert etterretningstrykk mot Norge og norske interesser har dessverre aktualisert lovens betydning i ytterligere grad. Verktøyene denne loven har gitt Etterretningstjenesten, er i dag enda mer avgjørende enn de var bare for få år siden, skal vi kunne håndtere det betydelig skjerpede trusselbildet.

I proposisjonen om endringer i etterretningstjenesteloven foreslår regjeringa at flere typer saker skal underlegges domstolskontroll, dvs. behandles og avgjøres av domstolen, enn etter gjeldende rett. Begrunnelsen for dette lå for så vidt også i det som var lovforslaget som ble vedtatt, nemlig at man er nødt til å se an rettsutviklingen internasjonalt. Regjeringa begrunner nettopp forslagene om uavhengig kontroll i flere saker med den internasjonale rettsutviklingen som har skjedd etter at loven ble vedtatt, og det var også noe som lovproposisjonen den gang tok høyde for. Det gjøres da endringer for å kunne ivareta Norges menneskerettslige og øvrige internasjonale forpliktelser.

I proposisjonen foreslår regjeringa å styrke regelverket for å ivareta pressens kildevern i etterretningstjenesteloven, bl.a. gjennom et nytt grunnvilkår i lovens kapittel 5. Det innebærer at målrettet innhenting mot journalister som er omfattet av § 9-6 første ledd, eller målrettet innhenting der det er stor sannsynlighet for at innhenting vil frambringe kildeidentifiserende opplysninger som omfattes av etterretningstjenestelovens § 9-6 første ledd, bare kan iverksettes etter tillatelse fra domstolen, og bare dersom det er strengt nødvendig at de hensyn som begrunner kildevernet, viker for nasjonale sikkerhetsinteresser.

Videre foreslår departementet at Etterretningstjenesten bare kan behandle opplysninger som kan identifisere en kilde etter § 9-6 første ledd dersom retten gir tillatelse til det. Etter gjeldende rett er beslutningskompetansen i slike saker tillagt Forsvarsdepartementet, og forslaget er grundigere omtalt i proposisjonen.

Departementet har videre fremmet forslag om å innføre domstolskontroll ved speiling av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon når formålet med speilingen er å danne et informasjonsgrunnlag for etterretningsproduksjonen. Speiling er første steg i innhentingprosessen som i etterretningstjenesteloven kalles tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon.

Tilrettelagt innhenting er spesielt regulert i lovens kapittel 7 og 8 og beskrives nærmere i proposisjonens punkt 5.1. Forslaget om å innføre domstolskontroll også på speilingsstadiet omtales videre i proposisjonen, og også vilkårene domstolen skal prøve.

Kompetansen til å treffe beslutning om speiling er etter gjeldende rett tillagt sjefen for E-tjenesten. Det framgår av etterretningstjenesteloven § 7-3. I proposi-

sjonen foreslås det derimot at denne beslutningskompetansen innskrenkes, dvs. at sjef for Etterretningstjenesten bare kan treffe beslutning om speiling av kommunikasjonsstrømmer når formålet med speilingen er å avklare om det er grunnlag for å be om rettens tillatelse til speiling etter lovforslagets § 7-3 første ledd. Med andre ord: Beslutningskompetansen er sterkt avgrenset. Regjeringa foreslår også å innføre behandlingsregler som skal sikre at denne formålsavgrensningen respekteres.

Komiteens flertall har merket seg at departementet etter en nærmere vurdering, og bl.a. på bakgrunn av høringen, har kommet til at reglene om domstolens prøving i saker om kildevern og speiling av kommunikasjonsstrømmer bør framgå direkte av loven, og ikke ved en generell henvisning til reglene i E-lovens kapittel åtte. Det foreslås også å rette noen inkurier og andre mindre endringer i E-loven.

Til slutt vil jeg bare nevne at Venstre har levert inn flere omfattende endringsforslag til lovteksten gjennom løse forslag i dag morges. Det er omfattende saker, og det er en omfattende sak vi diskuterer. Jeg er ikke overrasket over Venstres standpunkt, det framkommer tydelig i innstillinga, men jeg er nok litt overrasket over at disse endringene ikke kom mens Stortinget behandlet proposisjonen, sånn at det også kunne være gjenstand for diskusjon og vurdering i komiteen som har avgitt saken. Venstre kunne eventuelt også søkt lovteknisk bistand fra departementet for å fremme forslag på en ryddig måte. Jeg syns det ville vært veldig spesielt å skulle vedta denne typen endringer over bordet i Stortinget i dag.

Jeg er heller ikke enig i endringene. Jeg mener at de endringene regjeringa selv har fremmet til etterretningstjenesteloven, er kloke og fornuftige, og de ivaretar også de hensynene den forrige regjeringa var opptatt av når det gjelder å fange opp den internasjonale rettstilstanden. Venstre får argumentere for sine synspunkter og forslag, men i en så omfattende og til dels også teknisk komplisert og prinsipielt viktig sak er jeg ganske overrasket over at forslagene ikke ble fremmet under komiteens behandling av saken.

Rigmor Aasrud (A) [11:48:57]: Takk til saksordføreren for en grundig gjennomgang av saken i sitt innlegg, som både redegjør for bakgrunnen for saken og for de endringene vi skal vedta her i dag. Jeg deler også saksordføreren undring over disse løse forslagene som er lagt fram i dag. Det gjør det ikke mulig for oss å ta stilling til dem, og vi kan heller ikke vurdere å stemme for dem.

Norge er et av verdens mest digitaliserte land. Det er en styrke for landet vårt, for våre bedrifter og for våre innbyggere, men det gjør oss sårbare for digitale angrep. De mest alvorlige angrepene kan sette kritisk infrastruktur og grunnleggende samfunnsfunksjoner ut av spill.

Mange av oss i denne salen har merket det, da Stortinget også har vært rammet av flere avanserte digitale angrep.

Slike operasjoner er et angrep på vårt demokrati. I dag er vi ikke godt nok rustet til å avdekke og avverge de mest avanserte truslene mot landet vårt i det digitale rom. Det gjelder særlig statlig spionasje, forberedelser til cyberangrep og grenseoverskridende terrorplanlegging.

Både forsvarskommisjonen og totalberedskapskommisjonen har kommet med tydelige anbefalinger om å styrke vår digitale motstandskraft. Forsvarskommisjonen framhever at både Russland og Kina bruker cyberoperasjoner som en del av integrerte kampanjer for å drive informasjonskrigføring. De digitale angrepene som kan brukes til å skape sosial splittelse, spre tvil og skape mye kaos, kan også ramme oss.

Jeg er enig med dem som sier at vi ikke kan ha en analog etterretningstjeneste i en digital verden, og vi kan heller ikke bli avhengig av å motta informasjon om digitale angrep bare fra våre samarbeidsland. Vi må klare det selv. Trusselbildet er derfor alvorlig, og vi trenger gode digitale verktøy for å møte det.

Tilrettelagt innhenting er imidlertid et personvern-inngripende tiltak. Lovendringene i dag styrker rettssikkerheten og domstolskontrollen når det gjelder etterretningsarbeid. Det er fordi innhenting innebærer lagring av store data om norske borgeres kommunikasjon, og det er ikke noe vi kan ta lett på. Det er derfor bra at endringene vi i dag diskuterer, er grundig gjennomarbeidet, og at Norges menneskerettslige forpliktelser har vært dimensjonerende for utformingen av forslagene. Etterretningstjenesteloven inneholder derfor en rekke rettssikkerhetsmekanismer og garantier mot misbruk og vilkårlighet. Det er derfor viktig å understreke at de foreslåtte endringene vi diskuterer i dag, styrker rettssikkerhetsgarantiene i loven knyttet til retten til privatliv og pressens kildevern. Flere saker vil bli underlagt uavhengig kontroll.

Russlands ulovlige angrepskrig i Ukraina og den forverrede sikkerhetssituasjonen understreker alvorret vi som land står overfor. Det er derfor behov for å styrke Norges forsvarsevne og samfunnets motstandskraft. Tilrettelagt innhenting vil være et grep som bidrar til dette ved å styrke Etterretningstjenestens evne til å avdekke og motvirke avanserte utenlandske trusler mot Norge og norske interesser. Det er derfor nødvendig med tiltak av hensyn til nasjonal sikkerhet og for å verne både våre demokratiske verdier og befolkningen mot alvorlige trusler utenfra. Dagens lovendringer sikrer også den enkelte innbyggers rettssikkerhet, og det er et viktig tiltak i disse tider.

Bengt Fasteraune (Sp) [11:53:18]: Tidlig deteksjon og samarbeid over landegrensene for å motvirke cyber-

angrep og terroranslag er komplisert – særdeles komplisert. Evnen til å sortere informasjon som grunnlag for en spisset etterretning eller tilrettelagt etterretning er derav svært viktig – å sortere store mengder informasjon og muligheter for å spisse etterretningen inn mot det som er sannsynlige trusler. Alt dette krever et lovverk som også sikrer individets rettigheter.

Det overordnede målet med forslagene er å styrke rettssikkerhetsgarantien i etterretningstjenesteloven. Flere av forslagene fremmes for å ivareta både Norges menneskerettslige og øvrige internasjonale forpliktelser. I hovedsak foreslås det at flere typer saker heller skal behandles og avgjøres av domstolene enn etter gjeldende rett. Det er positivt, men samtidig selvfølgelig krevende.

Regjeringen begrunner forslagene om uavhengig kontroll i flere saker med den internasjonale rettsutviklingen som har funnet sted etter vedtaket av den nye etterretningstjenesteloven, og at de fremmes for å ivareta Norges menneskerettslige og øvrige internasjonale forpliktelser.

Departementet foreslår å styrke reglene som skal ivareta pressens kildevern i etterretningstjenesteloven gjennom et nytt grunnvilkår i lovens kapittel 5. Det foreslås at målrettet innhenting mot journalister som er omfattet av § 9 første ledd, eller målrettet innhenting med en stor sannsynlighet for at innhenting vil frambringe kildeidentifiserende opplysninger, bare kan iverksettes etter tillatelse fra domstolene og kun dersom det er strengt nødvendig og viker for nasjonale interesser.

Departementet har etter nærmere vurdering, og bl.a. på bakgrunn av høringen, kommet fram til at reglene om domstolenes prøving i saker om kildevern og speiling av kommunikasjonsstrømmer bør framgå direkte av loven, og ikke etter en generell henvisning til reglene i etterretningstjenesteloven. I proposisjonen foreslås særskilte regler, spesielt i kapittel 8, som angir hvilke krav som stilles til Etterretningstjenestens begjæringer, og hva domstolene skal prøve i de forskjellige sakskompleksene.

Vi ser at trusselaktørene i det digitale rom utnytter mulighetene som oppstår på grunn av ny teknologi og nye bruksmønstre. Vi opplevde selv hvordan dette kan utarte da vi her på Stortinget ble utsatt for et datainnbrudd i 2021. Den nye loven, med de endringsforslagene som er fremmet, er et viktig verktøy for å kunne avdekke og motvirke trusler i det digitale, komplekse rom.

Noen mener endringene fører til fullt frislipp. Det mener Senterpartiet er helt feil. Innhenting må og skal gjøres på en måte som balanserer forholdet mellom den enkeltes personvern og hensynet til nasjonal sikker-

het. Dette gjelder også styrking av reglene som skal ivareta pressens kildevern.

Jeg ønsker å påpeke en misoppfatning om at Etterretningstjenesten kan drive etterretningsfaglig analyse i kommunikasjonsstrømmene som speiles. Det er litt teknisk formulert, men speiling er altså det første steget i en innhentingsprosess som i etterretningstjenesteloven kalles tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende og elektronisk kommunikasjon. Det er viktig at slike analyser kun kan gjøres i data som kommer fram etter søk eller innhenting som domstolene har tillatt. Her er domstolene altså inne på et veldig tidlig tidspunkt.

Arbeid innenfor dette området medfører et stort ansvar og må gjøres på en korrekt og fornuftig måte med god styring. En bred høring og en konstruktiv meningsutveksling i forkant av lovforslaget danner et godt grunnlag for dem som blir berørt av en slik lov.

Det er viktig å presisere at hovedformålet med etterretningstjenesteloven er å gi Etterretningstjenestens virksomhet sikker rettslig forankring ved å regulere etterretningsvirksomheten så åpent og detaljert som mulig innenfor rammen av legitime skjermingsbehov. Kompetansen til å treffe beslutninger om speiling etter gjeldende rett er lagt til sjef for Etterretningstjenesten, og også der er beslutningskompetansen strengt regulert.

Ingrid Fiskaa (SV) [11:58:40]: Me deler alle målet om å avverja cyberangrep og styrkja den digitale motstandskrafta vår mot angrep utanfrå, men eg registrerer at det i dag er ganske ulike oppfatningar av kva det lovforslaget me diskuterer i dag, faktisk inneber. Etter mi vurdering botnar det i ulike syn på forholdet mellom stat og innbyggjar, og kor stor makt og kor mykje kontroll staten skal ha over den enkelte.

SV tilhøyrrer den motsette leiren av fleirtalet her i dag, saman med presseorganisasjonar, sivilsamfunnsorganisasjonar og innbyggjarar som er opptekne av å styrkja heller enn å svekkja innbyggjarane si rettssikkerheit og ytringsfridom. SV meiner difor at lovendingane ikkje bør bli vedtekne, men bør sendast tilbake til regjeringa.

Innføring av såkalla tilrettelagd innhenting vil undergrava dei verdiane og fridomane me som samfunn skal verna om, då det i realiteten inneber at store delar av kommunikasjonen mellom norske borgarar vil bli laga hos Etterretningstenesta.

Regjeringa og stortingsfleirtalet påstår at dette ikkje vil ha nedkjølande effekt på det offentlege ordskiftet. Eg er ikkje så sikker på det. Vissheita eller mistanken om at ein er overvaka, har allereie ein slik nedkjølande effekt, anten overvakinga blir utført av statlege styresmakter eller av kommersielle selskap, som jo ikkje er tema i dag.

Det er reell risiko for at innbyggjarar ytterlegare avgrensar ytringane sine i det digitale rommet som følgje av denne lovendringa. Dermed kan me få eit fattigare of-fentleg ordskifte og dårlegare demokratiske prosessar grunna frykt for at styresmaktene får tilgang til og lagrar informasjonen.

Lovforslaget er problematisk vurdert opp mot menneskerettane, som ytringsfridomen og òg retten til privatliv. Fleire høyringsinstansar peiker dessutan på at forslaget gjev dårlegare vern av Noreg sine menneskerettslege forplikningar og av kjeldevernet enn det lovutkastet i høyringsnotatet frå 2022 gjorde.

SV er oppteke av nettopp kjeldevernet, og at det skal vernast. Eit godt kjeldevern er grunnleggjande for å få sanninga fram og vanskelege saker opp i dagslyset. Den kritiske journalistikken, som er så viktig for at me kan styra landet til beste for folk og klode, er avhengig av kjeldevern.

Eg meiner Stortinget bør høyra på presseorganisasjonane, som i sine høyringssvar ettertrykkeleg har varsla om at lovendringane inneheld uforholdsmessige inngrep i kjeldevernet. Saman med Norsk Journalistlag, Norsk Redaktørforeining, Norsk Presseforbund og Mediebedriftenes Landsforeining er eg bekymra for at lovendringsforslaget, og spesielt §§ 7-3 og 8-10, bryt med menneskerettane og Grunnlova § 100 om ytringsfridom.

Det ligg i sakas natur at Etterretningstenesta er karakterisert av hemmeleghald. Det er vår plikt som lovgjevande organ å vedta lover som er klare og føreseielege. For ei lov som i stor grad skal praktiserast i hemmelegheit, blir dette etter mitt syn ekstra viktig. Endringane var meint å gjera lovverket tydelegare, men her har regjeringa dessverre enda opp med det motsette. Eg må seia meg einig med Datatilsynet i at lovendringane me skal røysta over her i dag, er alt anna enn tydelege. Det er eit demokratisk problem, og det vil bli ei utfordring for dei som skal handheva lova.

Eg tek derfor opp forslag nr. 1, frå SV, Raudt og Venstre, som ber om at regjeringa kjem tilbake til Stortinget med eit forslag om endring av etterretningstenestelova som betre varettek prinsippa i menneskerettane.

Forslag nr. 2 skal vera trekt, og SV kjem subsidiært til å støtta Venstre sine lause forslag viss forslag nr. 1 ikkje blir vedteke.

Presidenten [12:03:13]: Representanten Ingrid Fiskaa har tatt opp det forslaget hun refererte til.

Bjørnar Moxnes (R) [12:03:34]: Det er enklere å snakke om menneskerettigheter i andre land enn i eget. Et eksempel på det er den saken vi nå har til behandling. Her er Støre-regjeringen og stortingsflertallet i ferd med å innføre et lovverk som gir Etterretningstjenesten lov til å bedrive masseinnhenting av data fra norske

borgeres kommunikasjon. Sånn som forslaget foreligger nå, vil Etterretningstjenesten kunne lagre kommunikasjon mellom norske borgere, deriblant kommunikasjon mellom journalister og kilder. Vi, og flere høyringsinstanser, som Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag, Norsk Redaktørforeining, Mediebedriftenes Landsforeining og Tekna, mener at dette er et uforholdsmessig inngrep i kildevernet. Det er dessverre en betydelig risiko for at denne lovendringen får en såkalt nedkjølende effekt, der befolkningen begrenser sine egne ytringer digitalt, med den effekt at det offentlige ordskiftet og demokratiske prosesser innskrenkes av frykt for myndighetenes overvåkning. Rødt mener at det er uakseptabelt å vedta et forslag som rammer både retten til privatliv, pressefriheten og ytringsfriheten. Derfor foreslår vi, sammen med SV og Venstre, å sende regjeringens forslag i retur, og at regjeringen kommer tilbake til Stortinget med et nytt forslag til etterretningstjenestelov, som bedre ivaretar menneskerettighetenes prinsipper.

En rekke FN-instanser og verdens fremste menneskerettighets- og ytringsfrihetsorganisasjoner har fordømt vestlige myndigheters brutale forfølgelse av varslere som Edward Snowden og varslerplattformer som WikiLeaks. Denne forfølgelsen og norske myndigheters stilltiende samtykke viser dessverre at varslere, også i vestlige land, har grunn til å frykte forfølgelse dersom hemmelige tjenester gis rett til masseinnhenting og -lagring av deres kommunikasjon med journalister, som altså dette forslaget innebærer. Forslaget føyer seg også inn i en urovekkende tendens i det norske samfunnet, for samtidig som det åpnes opp for stadig mer inngripende overvåkning av innbyggerne, har denne og foregående regjeringer på flere områder innskrenket innbyggernes innsyn i hva makthaverne foretar seg. Uansett hvilke påskudd som brukes, er ikke dette en oppskrift på å beskytte demokratiet, men på å svekke det. Rødts politikk er krystallklar: Vi vil styrke den norske forsvarsevnen og også evnen til å oppdage alvorlige etterretningstrusler mot Norge, men vi vil ikke svekke demokratiet og innbyggernes menneskerettigheter.

Jeg varsler at Rødt subsidiært vil stemme for Venstres løse forslag.

Ingvild Wettrhus Thorsvik (V) [12:07:09]: Retten til privatliv er en grunnleggende forutsetning for et fritt, demokratisk samfunn. Rettigheten er bl.a. nedfelt i Grunnloven og i Den europeiske menneskerettskonvensjon. Dette lovforslaget beskrives som at det er ment å styrke rettssikkerheten i etterretningstjenesteloven. Som Tekna sier i sitt høringsinnspill, forsterker dette forslaget de alvorlige samfunnsmessige ulemper

som det å innføre tilrettelagt innhenting allerede har. Jeg er enig, og Venstres primære synspunkt er at lovforslaget ikke kan vedtas i sin nåværende form. Det er det også flere grunner til.

For det første er regjeringens forslag til endringer i etterretningstjenesteloven unødvendig uklart. Dette er lovgivning som hjemler inngrep i retten til privatliv, og det bør kunne forventes at loven er tilstrekkelig klar og tilgjengelig. Som flere av høringsinstansene har pekt på, er ikke det tilfellet med dette lovforslaget. Dette er en lov som skal praktiseres i hemmelighet, og det bør derfor stilles strenge krav til lovens kvalitet. Det er en lov som skal brukes av domstolene, som i alle tilfeller må tolke inn internasjonal praksis og lovgivning som vi er bundet av. Men det er også en lov som skal brukes av etatene og kontrollorganene, og da burde det være mulig å lese ut av lovteksten hvordan loven skal anvendes, uten å måtte lene seg på andre kilder.

For det andre er det i strid med praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol og Europadomstolen; det er Datatilsynet, Tekna, NRK og flere andre høringsinstanser klare på. Det nåværende forslaget har fjernet de kriteriene som følger av EU-dommen *La Quadrature du Net and Others* – og disse lå altså inne i høringsnotatet – uten at det er gitt noen god forklaring på hvorfor de er tatt ut i proposisjonen. Det ble foretatt en juridisk analyse av en interdepartementalt nedsatt gruppe da EU-dommen kom, og gruppen er i sin rapport klar på at disse kriteriene må være til stede. Fjerningen av disse kriteriene innebærer en svekkelse av domstolskontrollen som neppe er i tråd med Norges internasjonale forpliktelser.

For det tredje uthuler forslaget domstolskontrollen. Etterretningstjenestens mulighet til å drive etterretningsfaglig analyse i selve kommunikasjonsstrømmene uthuler domstolskontrollen. EMDs praksis er helt klar på at hemmelig overvåkning, som det åpnes for i § 7-3, skal ha en uavhengig forhåndskontroll, altså før innsamlingen begynner.

For det fjerde sikrer ikke dette forslaget kildevernet godt nok. EMD har lagt til grunn at det er en høy terskel for myndighetsutøvelse som griper inn i kildevernet, og det er det gode grunner til. Kildevernet er begrunnet i allmennhetens behov for informasjon gjennom medias nyhetsformidling og fri formidling av synspunkter. Der som journalistene må røpe kildene, vil dette kunne ha en dempende effekt på potensielle framtidige kilder, noe som også er slått fast av Høyesterett. Forslaget om at sjefen for E-tjenesten skal kunne speile kommunikasjonsstrømmene for teknisk analyse, åpner for et inngrep i kildevernet, og det bør være gjenstand for forutgående domstolskontroll.

Vårt utgangspunkt i komitébehandlingen var at det var lite klokt å forsøke å lappe på dette forslaget. Vårt primære standpunkt er derfor at lovforslaget må endres, slik at prinsippene i menneskerettighetene ivaretas. Når det nå ser ut til at dette ikke får flertall, har vi lagt fram en rekke løse forslag som vi vil stemme for subsidiært, og det har vi gjort for at flere skal få muligheten til å være med og bøte på noen av de mest problematiske sidene ved denne loven. For dette handler ikke om at vi ikke tar trusler på alvor. Det handler om at vi ikke skal gå for langt, at vi ikke skal la kampen mot trusler gå på bekostning av vår frihet og våre rettigheter. Dette forslaget legger opp til at nettopp de verdiene som vi skal beskytte, demokratiet vårt, ytringsfriheten, våre personlige friheter, kastes på båten. For det er en fundamentalt logisk brist i at vi som samfunn skal få mer trygghet ved å gi fra oss helt grunnleggende individuelle friheter.

Dette forslaget må også ses i sammenheng med andre større overvåkningstiltak som politiet og Etterretningstjenesten har fått hjemmel til å innføre, noe som også burde ha blitt tatt opp i proposisjonen. PSTs hjemler til å samle inn all åpent tilgjengelig informasjon fra internett, lagre IP-adresser og overvåke flypassasjerer innebærer samlet sett at myndighetenes mulighet til å overvåke borgerne har blitt betydelig utvidet de siste årene. Direktøren i Datatilsynet har tidligere uttalt at den samlede overvåkingen vil gjøre at det meste av det digitale livet til norske borgere blir fanget opp, samlet inn og registrert, og at muligheten for å opprettholde et privatliv overfor myndighetene blir helt illusorisk. Dette er svært alvorlig, og dette vil ikke Venstre være med på. Vi stemmer derfor for at dette forslaget sendes tilbake til regjeringen, og jeg tar opp våre løse forslag i saken.

Presidenten [12:12:08]: Representanten Ingvild Wetrhus Thorsvik har tatt opp de forslagene hun refererte til.

Presidenten vil gjøre oppmerksom på at det er en beriktiget utgave av forslag nr. 3.

Statsråd Bjørn Arild Gram [12:12:31]: Jeg er glad for at Stortinget i dag skal behandle endringene i etterretningstjenesteloven. Endringene vil sikre at loven er i samsvar med Norges menneskerettslige forpliktelser og sørge for fortsatt framdrift i utviklingen av tilrettelagt innhenting, som er av stor betydning for vår nasjonale sikkerhet.

Tilrettelagt innhenting ble vedtatt av Stortinget i 2020 etter å ha vært utredet i flere år. Tilrettelagt innhenting sikrer at Etterretningstjenesten har et moderne verktøy som er tilpasset tiden vi lever i.

E-tjenestens fremste oppgave er å innhente informasjon om utenlandske trusler og andre utenlandske forhold av betydning for rikets sikkerhet. For at Etterret-

ningstjenesten skal kunne gjøre jobben sin, må tjenesten kunne hente informasjon der informasjonen finnes seg. I dag er det i all hovedsak i det digitale domenet. Vi må ha en digital etterretningstjeneste i en digital verden, og vi må ha en egen etterretningsevne på dette området.

Endringene i etterretningstjenesteloven følger opp utviklingen i internasjonal rettspraksis som har funnet sted etter at etterretningstjenesteloven ble vedtatt. Endringene innebærer at det innføres domstolskontroll i flere saker, både ved speiling av kommunikasjonsstrømmer – som er det første steget i tilrettelagt innhenting – og i saker som angår pressens kildevern.

Retten til privatliv og ytringsfrihet representerer sentrale verdier i vårt samfunn som må respekteres. Samtidig er det viktig å balansere hensynet til mer kontroll opp mot at vi også skal ha et effektivt etterretningssystem som setter Etterretningstjenesten i stand til å gjøre jobben sin. Gjør vi ikke det, klarer vi heller ikke å beskytte oss mot de mest alvorlige truslene i det digitale rom, som statlig spionasje, sabotasje og cyberoperasjoner.

Vi trenger ikke å se langt utenfor våre grenser for å se at vi står overfor en ny tid og et helt nytt alvor i sikkerhetspolitikken. Vi er nødt til å forstå verden vi lever i, og de utenlandske truslene vi kan bli utsatt for. Det er Etterretningstjenestens oppgave.

Det er min oppgave som forsvarsminister og Stortingets oppgave som lovgiver å sørge for at Etterretningstjenesten utstyres med de verktøy som er nødvendige, innenfor de rammene som en demokratisk rettsstat skal og må sette.

Etterretningstjenesteloven og endringene i denne er et resultat av grundige utredninger i flere omganger, der menneskerettighetene har stått helt sentralt. Det har kommet mange gode innspill i høringsrundene som har bidratt til å gjøre loven bedre og klarere.

De fleste sammenlignbare land har hatt etterretningssystemer som tilrettelagt innhenting i mange år. Jeg vil framheve at Den europeiske menneskerettsdomstol uttrykkelig anerkjenner at nasjonalstatene, i lys av dagens teknologiske forutsetninger og trusselbilde, har behov for å innhente elektronisk kommunikasjon for utenlandsetterretningsformål.

Samtidig oppstilles det strenge krav til effektive og adekvate rettssikkerhetsmekanismer mot vilkårlighet og misbruk. Det er avgjørende for lovligheten av slike systemer at de er underlagt effektiv kontroll av en uavhengig instans, fortrinnsvis av en domstol. Endringene i etterretningstjenesteloven som vedtas her i dag, sikrer at disse kravene ivaretas.

Utenlandsetterretning generelt og tilrettelagt innhenting spesielt er nødvendige tiltak i et demokratisk og

digitalisert samfunn. Lovgrunnlaget for denne aktiviteten er i tråd med våre menneskerettslige forpliktelser og øvrige grunnleggende prinsipper og verdier i en rettsstat.

Jeg er trygg på at Etterretningstjenesten, under oppsyn av domstolen og EOS-utvalget, vil forvalte tilliten og fullmaktene den har fått, på en legitim og forsvarlig måte, til beste for oss alle.

Presidenten [12:16:11]: Det blir replikkordskifte.

Ingvild Wethrus Thorsvik (V) [12:16:26]: I august 2021 offentliggjorde en interdepartemental arbeidsgruppe en rettslig analyse av etterretningstjenestelovens kapittel 7 og 8 i lys av dommer fra EMD og EU-domstolen. I den rettslige analysen framkommer det at arbeidsgruppen konkluderer med at loven anses forenlig med avgjørelsene fra EU-domstolen, med forbehold om at kriteriene fra La Quadrature du Net-avgjørelsen trolig bør komme klarere til uttrykk i § 7-3. I høringsnotatet ble det foreslått å innta disse kriteriene, og departementet konkluderte i notatet med at et krav om uavhengig prøving av disse vil fjerne eventuell tvil om hvorvidt etterretningstjenesteloven er i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser. I regjeringens forslag er kriteriene tatt ut, noe som er en vesentlig endring, og en betydelig svekkelse av rettsvernet. Kan statsråden redegjøre for hvorfor kriteriene fra La Quadrature du Net-avgjørelsen, som lå inne i høringsnotatet, ble tatt ut av proposisjonen?

Statsråd Bjørn Arild Gram [12:17:23]: I høringsnotatet ble kriteriene fra EU-domstolens avgjørelse i La Quadrature du Net gjengitt i lovteksten for å fjerne eventuell tvil om hvorvidt etterretningstjenesteloven er i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser. Kriteriene ble foreslått på bakgrunn av en rettslig analyse som konkluderte med at kriteriene fra denne avgjørelsen trolig burde komme klarere til uttrykk i etterretningstjenesteloven.

I den rettslige analysen, høringsnotatet og proposisjonen er det konsekvent tatt forbehold om EU-dommens betydning for regulering av tilrettelagt innhenting. Det er flere grunner til denne tvilen. Det handler for det første om spørsmål om hvorvidt den nasjonale sikkerheten faller innenfor eller utenfor EØS-avtalens saklige virkeområde. I tillegg er det vesensforskjeller mellom lovgivningen som ble prøvd av EU-domstolen, og systemet for tilrettelagt innhenting.

Det ble beskrevet i høringsnotatet hvordan EU-domstolens kriterier skulle forstås, deriblant at kravene til bevis framstår som vage og ikke spesielt strenge. Likevel har enkelte høringsinstanser oppfattet at det kreves konkrete bevis. Høringsinstansene har tolket departe-

mentets forslag strengere enn det som var intensjonen, og derfor har regjeringen tilpasset lovforslaget.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [12:18:33]: I Datatilsynets personvernundersøkelse for 2019–2020 svarte 16 pst. at de har unnlatt å delta i kommentarfeltet i en nettavis eller i en Facebook-debatt fordi de er usikre på om myndighetene har tilgang til informasjonen de legger igjen. Som Datatilsynet selv bemerker i undersøkelsen, er dette svært høye tall i et liberalt demokrati som Norge. I høringsnotatet fra 2018, i forbindelse med innføringen av disse nye hjemlene, skriver departementet at de vurderer at slik innsamling av folks data for etterretningsformål vil kunne ha en negativ effekt på folks atferd dersom det ikke er implementert ordninger som ivaretar folks rettsikkerhet. Er statsråden bekymret for at dette forslaget, sammen med PSTs nye hjemler når det gjelder PNR-registre og lagring av IP-adresser, kan ha en nedkjølende effekt, og vil statsråden foreta seg noe for å se på de samfunnsmessige konsekvensene av slik masseovervåkning?

Statsråd Bjørn Arild Gram [12:19:24]: Intensjonen med de endringsforslagene som regjeringen har lagt fram her, er å styrke rettsikkerhetsmekanismene. Det foreligger ikke holdepunkter som sannsynliggjør at det vil oppstå en generell og samfunnsskadelig nedkjølingseffekt i Norge som følge av tilrettelagt innhenting. Det stemmer at innhenting vil medføre lagring av store mengder data fordi det ikke er teknisk mulig å filtrere ut alt dette på speilingsstadiet, men kommunikasjon mellom norske personer er ikke en del av Etterretningstjenestens oppgaveløsning. Slik overskuddsinformasjon kan ikke behandles i etterretningsproduksjon. Loven inneholder en rekke kontrollmekanismer og rettsikkerhetsgarantier som skal forhindre misbruk og vilkårlig bruk av dataene som hentes inn. Lovendringene som diskuteres i dag, styrker de mekanismene og garantiene ytterligere. Jeg er heller ikke kjent med at en generelt nedkjølende effekt har oppstått i sammenlignbare land som har hatt tilsvarende etterretningssystem over lang tid.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [12:20:24]: Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag, NRK mfl. skriver i sine høringsinnspill at de mener at forslaget til nytt grunnvilkår i § 5-2 andre ledd ikke går langt nok. Kravet om at det må være stor sannsynlighet for at den målrettede innhenting vil frambringe kildeidentifiserende opplysninger, legger opp til en høy terskel for domstolskontrollen. I tillegg er det ikke noe krav om forutgående domstolskontroll ved speiling for teknisk analyse. Mener statsråden at forslagene til lovendring i tilstrekkelig grad beskytter kildevernet, og vil statsråden

ta initiativ til å gjennomføre en evaluering av hvordan E-tjenesten bruker speiling for teknisk analyse, og vurdere om graden av kontroll er tilstrekkelig?

Statsråd Bjørn Arild Gram [12:21:08]: Pressens rett til å verne sine anonyme kilder mot å bli identifisert er viktig i et demokratisk samfunn og en forutsetning for en åpen og opplyst offentlig debatt. Uten et effektivt kildevern vil potensielle kilder kunne unnlate å informere pressen om samfunnskritisk informasjon av offentlig interesse. Men vi har altså lagt fram endringer i etterretningstjenesteloven nettopp for å styrke det rettslige grunnlaget for kildevernet, og lovforslaget innebærer at Etterretningstjenesten må få tillatelse fra domstolen før den iverksetter målrettet innhenting i kildevernsaker eller behandler kildeidentifiserende opplysninger. Domstolen skal vurdere konkret om det er strengt nødvendig å gjøre unntak fra kildevernet av hensyn til nasjonal sikkerhet. I de vurderingene må man se hen til den menneskerettslige utviklingen på området. For øvrig skal loven evalueres innen september 2026.

Presidenten [12:22:10]: Replikordskiftet er omme.

Nils-Ole Foshaug (A) [12:22:41]: I dag bruker både statlige og private aktører det digitale rom til angrep, sabotasje, påvirkningsoperasjoner og spionasje. Nye og sofistikerte metoder for nettverksoperasjoner utvikles stadig. De ulike trusselaktørene bruker de digitale kommunikasjonsplattformene til å planlegge bl.a. terrorhandlinger.

I Etterretningstjenestens rapport Fokus 2023 står det at vi kan forvente at bruken av nettverksoperasjoner i påvirknings- og etterretningsøyemed vil intensiveres, og at land har cyberoperasjoner som foretrukket innhenting metode. Dagens alvorlige sikkerhetspolitiske situasjon gjør at behovet for tilrettelagt innhenting er større enn noen gang for å kunne avverge alvorlige trusler og angrep mot Norge.

Tilrettelagt innhenting skal styrke Etterretningstjenestens evne til å avdekke og motvirke avanserte utenlandske trusler mot Norge og norske interesser, dette av hensyn til nasjonens sikkerhet og til å verne våre verdier, vårt demokrati og vår befolkning mot alvorlige trusler utenfra.

Vi ser oftere enn før at våre verdier og friheter utfordres gjennom digitale angrep, angrep mot sårbar infrastruktur, samfunnskritiske institusjoner, bedrifter og enkeltpersoner. Terrorrelatert aktivitet og annen sikkerhetstruende virksomhet kan foregå fordekt, og da må vi ha verktøy til å avdekke og stoppe det.

Etterretningstjenesteloven er et redskap vi har for å forhindre statlige og private aktører i å kunne ramme

Norge og rikets sikkerhet. Formålet med endringene vi diskuterer i dag, er å styrke rettssikkerhetsgarantiene i loven.

Er denne saken uproblematisk og enkel? Nei, på ingen måte. I Arbeiderpartiet har vi hele tiden vektet for og imot. Tilrettelagt innhenting er personverninngripende, det innebærer lagring av store mengder data om norske borgeres kommunikasjon. Derfor har det vært viktig at etterretningstjenesteloven inneholder påkrevde rettssikkerhetsmekanismer og garantier mot misbruk og vilkårlighet.

Lovforslaget er utformet innenfor de menneskerettslige rammene som følger av Den europeiske menneskerettsdomstol. Innhenting av elektronisk kommunikasjon må være underlagt uavhengig kontroll. Etterretningstjenesten kan ikke drive etterretningsfaglig analyse i kommunikasjon som speiles, analysen kan kun gjøres i data som kommer fram etter søk eller innhenting som domstolen har tillatt.

Reglene om innhenting og behandling av opplysninger som kan identifisere anonyme kilder, er utformet på bakgrunn av Den europeiske menneskerettsdomstol. Reglene som skal ivareta pressens kildevern i etterretningstjenesteloven, styrkes.

Risikoen ved ikke å gjøre nødvendige endringer i etterretningstjenesteloven kan være katastrofal. Tilrettelagt innhenting vil gi anledning til å innhente informasjon som kan bidra til å avdekke og motvirke sikkerhetstruende virksomheter. I dag er vi avhengige av å motta slik informasjon fra andre lands tjenester, og de har ikke norske interesser som prioritet. Det bør også være et tankekors for dem som stemmer imot de foreslåtte endringene.

Jeg vil også minne om at Stortinget har besluttet at loven skal evalueres senest fire år etter at loven er satt i kraft. Det kommer til å skje.

Til slutt: Jeg reagerer på bruken av begrepet masseovervåking. Dette er ikke masseovervåking. Jeg skal være med på at det er masselagring, men dette er ikke en masseovervåking fra myndighetenes side.

Ine Eriksen Søreide (H) [12:27:10]: Det er absolutt ikke vanskelig å se dilemmaene i en sak om tilrettelagt innhenting. Det er mange prinsipielle sider ved det, og det er også en av årsakene til at tilrettelagt innhenting først ble foreslått for Stortinget i en proposisjon som hadde en grundig forbehandling gjennom både Lysnetutvalget og annen informasjonsinnhenting. Det var også en utsatt iverksettelse av kapitler i loven som omhandler tilrettelagt innhenting, for å fange opp den internasjonale rettstilstanden. Det var noe vi fra den forrige regjeringa mente var riktig å gjøre, nettopp fordi vi

ikke ønsket å innføre en lov i Stortinget der rettstilstanden internasjonalt kunne kreve endringer ganske raskt.

Der jeg har større problemer med å følge dem som er uenige i disse lovendringene, er med tanke på hvordan man har tenkt å motvirke det økte etterretningstrykket – den økte faren for sabotasje, spionasje og cyberangrep mot Norge – uten å gi Etterretningstjenesten de virkemidlene de trenger, innenfor strengt definerte rammer, klare lovhjemler og snevre unntaksbestemmelser.

Jeg syns også det er et stort paradoks at de som er imot både tilrettelagt innhenting og disse lovendringene, lener seg på våre samarbeidende etterretningstjenester, som har full tilgang til å innhente disse opplysningene. Men de har, som også representanten Foshaug sa, for det første ikke norske interesser primært i tankene, eller norske etterretningsbehov. Det er heller ikke slik at vi får denne informasjonen i sanntid, og dermed kan vi heller ikke på en like effektiv måte avverge f.eks. handlinger som dreier seg om store cyberangrep eller terroraksjoner.

Det er også, mener jeg, et paradoks at man er veldig prinsipielt uenig i at Norge skal sette sine egne lover, sin egen ramme og sin egen måte å drive tilrettelagt innhenting på, når det er prinsipielt vanskeligere at vi skal gjøre oss avhengige av våre samarbeidspartnere og allierte, og at de gjør det samme for oss.

Det er for så vidt også fristende å peke på at partiene som er imot disse lovendringene og loven – særlig Venstre, men for så vidt også både Rødt og SV – flere ganger har pekt på og advart mot bl.a. økt kinesisk innflytelse og økt kinesisk etterretningsvirksomhet i Norge, men de ønsker da ikke å legge til rette for at Etterretningstjenesten skal kunne beskytte Norge på en effektiv måte.

Avslutningsvis vil jeg peke på at det framkommer en del påstander i innstillingen fra Venstre, Rødt og SV som jeg mener er uriktige, og som for så vidt svares ut i innstillingen, men som jeg likevel ønsker å løfte her. Det ene er at Etterretningstjenesten kan ikke drive etterretningsfaglig analyse i kommunikasjonsstrømmene som speiles; det kan bare skje etter søk og innhenting som domstolen har tillatt. Det andre er at det ikke er funnet belegg for at tilrettelagt innhenting generelt vil medføre en nedkjølende og samfunnsskadelig effekt, og de foreslåtte lovendringene er jo nettopp ment for å styrke rettssikkerhetsgarantiene.

Avslutningsvis vil jeg også nevne at bestemmelsen om disse såkalte hastesakene er en veldig snever unntaksregel. Den skal fungere som en helt tydelig sikkerhetsventil av hensyn til nasjonal sikkerhet. Men så skriver de tre partiene, Venstre, SV og Rødt, at dersom hastesaken «i praksis blir regelen» – og da mener jeg at man forutsetter utstrakt misbruk, og man forutsetter at verken domstolskontrollen eller EOS-utvalgets kon-

troll fungerer. Det mener jeg både er feil og grunnløst, og jeg mener også at det er en ganske spekulativ påstand.

Så dette er en helt nødvendig lovendring for å bringe norsk rett i tråd med den internasjonale rettstilstanden. Det er et helt nødvendig verktøy for norsk etterretningstjeneste for å kunne bidra til å kartlegge, varsle og motvirke mulige ytre trusler mot rikets sikkerhet og selvstendighet og viktige nasjonale interesser, både i fredstid og i krise- og krigstid. Ikke minst er det helt nødvendig å gi Etterretningstjenesten mulighet til å følge informasjonen der informasjonen er, for å kunne gjøre beskyttelsen av oss alle effektiv.

Presidenten [12:32:00]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 3.

Sak nr. 4 [12:32:04]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag frå stortingsrepresentantane Kirsti Bergstø, Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Ingrid Fiskaa om gransking av seksuell trakassering i Forsvaret (Innst. 337 S (2022–2023), jf. Dokument 8:166 S (2022–2023))

Presidenten [12:32:26]: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 3 minutter til hver partigruppe og 3 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil sju replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen. De som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Dag-Inge Ulstein (KrF) [12:33:05] (ordfører for saken): Saken vi har til behandling, er et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø, Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Ingrid Fiskaa om gransking av seksuell trakassering i Forsvaret.

Jeg vil først takke komiteen for godt samarbeid. I sakens anledning og i behandlingen i komiteen er det fremmet flere forslag, og forslagsstillerne bak representantforslaget vil helt sikkert redegjøre mer for det. Men som komiteen også oppsummerer, og som nevnt flere ganger allerede i dag, er Forsvaret en av Norges største arbeidsplasser, med 17 000 ansatte, 9 000 i førstegangstjeneste og 500 lærlinger. Det er en organisasjon som hvert år tar imot 10 000 nye ansatte og vernepliktige. Da blir det ikke mindre viktig at rammer og rutiner er på plass og blir etterlevd. I løpet av det siste året har det kommet fram flere eksempler på kritikkverdige hendelser knyttet til mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. I statsrådens uttalelse i saken 29. mars 2023 sier han

at oppfølgingen av saker om mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret ikke har vært god nok, og at det er helt avgjørende at Forsvaret fortsetter det viktige arbeidet som er igangsatt med forbedring av kulturen. Så viser statsråden videre til at dette ikke bare handler om enkeltstående varslingssaker, men om kulturproblemer som må tas tak i på en mer grunnleggende og systematisk måte enn før hvis en skal lykkes.

Komiteen viser også til at PwC på oppdrag fra forsvarssjefen i november leverte en ekstern evaluering av varslingssystem, der det blir pekt på en uensartet praksis og at risiko for feil og mangler har vært høy. Så dette er alvorlig.

I tillegg har altså forsvarssjefen i løpet av det siste året levert to rapporter knyttet til temaet om varsling. Han viser til at det er en rekke tiltak som igangsettes for å møte problemene knyttet til mobbing og seksuell trakassering. Det er opprettet en sentral varslingsenhet for å sikre likebehandling og oversikt. Den skal være operativ fra 1. august.

Forsvaret er en samfunnskritisk institusjon med et svært viktig mandat, og da er det avgjørende at tilbakemeldingen fører til endring som både ivaretar hver enkelt varsler og tar tak i de underliggende problemene knyttet til trakassering, seksualisert språk og mobbing.

Kristelig Folkeparti har også løftet inn et annet aspekt i saken knyttet til at 50 av messene i leirene til Forsvaret har skjenkebevilling, og flere av dem tilbyr langt billigere alkohol enn i det sivile på utsiden.

Jeg vil ta opp de to forslagene som Kristelig Folkeparti har i sakens anledning. Komiteens tilråding fremmes av Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti.

Presidenten [12:35:47]: Da har representanten Dag-Inge Ulstein tatt opp de forslagene han refererte til.

Åsmund Aukrust (A) [12:36:09]: La meg starte med å takke de modige soldatene som har fortalt høyt om totalt uakseptabel trakassering. Det har vært rystende historier for oss alle å høre på. Det skulle aldri ha funnet sted, og jeg vet at det koster mye å fortelle om det, men jeg er veldig glad for at det kommer til overflaten. Det burde det gjort for lenge siden.

Seksuell trakassering og mobbing er aldri greit i noen deler av arbeidslivet, men på mange måter er det ekstra ille når det skjer i Forsvaret, for våre soldater er i uniform for å trygge oss, og skal de trygge oss, må de ha det trygt på jobb. Trakassering er verst for den enkelte, men det er også en krise for Forsvaret. Norsk forsvar blir dårligere om våre soldater blir dårlig behandlet. Derfor er trygghet for dem i uniform avgjørende, også for vår egen forsvarsevne.

Jeg er veldig glad for at Forsvaret har vært veldig tydelig på at dette ikke har blitt håndtert godt nok, og at det har blitt gjort flere feil. Det har både forsvarsminister og forsvarssjef uttalt flere ganger. Det er veldig viktig, for all endring starter med en erkjennelse av problemet. Forsvaret har, som saksordføreren også sa, gjennomført en rekke tiltak for å forbedre seg det siste året. Jeg håper den oppmerksomheten vi har hatt, fører til at det blir forandring – at trakassering ikke finner sted, og at når det gjør det, slås det hardt ned på og får konsekvenser for den som er ansvarlig.

Når vi i dag fra Arbeiderpartiet, og også fra Senterpartiets side, ikke stemmer for forslaget om en ekstern gransking, er det fordi vi allerede har hatt det. Forsvarsministeren ba i fjor om en rapport som anbefalte en ekstern gjennomgang. Det oppdraget ga forsvarsministeren til PwC, som leverte en grundig rapport i november i fjor. Den viste en rekke svakheter om hvordan Forsvaret har fulgt opp varsler, og kom med forslag til nye tiltak.

Heller enn å bruke tid og krefter på en ny gjennomgang få måneder etterpå bør vi bruke alle våre krefter på faktisk å sørge for at de tiltakene som er satt i verk, fungerer, og at vi hele tiden vurderer om vi gjør nok. Dette er et arbeid som vi aldri blir ferdige med. Arbeidet mot trakassering er et kontinuerlig arbeid på alle nivåer i organisasjonen. Så kan det jo veldig godt hende at det om noe tid, på et senere tidspunkt, kan være lurt å ha både en intern og en ekstern evaluering av tiltak som er gjennomført, og se på om det vi gjør, fungerer, og hva vi kan lære av det. Som sagt: Dette er noe vi aldri blir ferdige med.

Våre unge kvinner og menn tar på seg uniform for i ytterste konsekvens å risikere livet for landet vårt. Da er det minste de kan forvente, å bli behandlet på en god måte av sine medsoldater og ledere. Forsvaret skal være trygt for alle, uavhengig av kjønn, legning og hudfarge. Forsvarets motto er «For alt vi har. Og alt vi er». Alle soldater skal være trygge på at de møter et forsvar som lever opp til sitt motto.

Ine Eriksen Søreide (H) [12:39:31] (komiteens leder): Det har over tid blitt avdekket saker om seksuell trakassering og mobbing i Forsvaret som er fullstendig uakseptable. Forsvaret er en av landets største og viktigste arbeidsplasser. Vi skal ha høy tillit til dem som har tatt på seg å forsvare landet vårt, og det skal være en trygg arbeidsplass for dem som tar det ansvaret.

Jeg er veldig lei meg for flere av de opplevelsene som mange har hatt i tjenesten sin. Det flere har vært utsatt for, er helt uakseptabel atferd overalt i samfunnet, og selvfølgelig også i Forsvaret. Det er viktig at disse sakene blir belyst, og jeg vil gi anerkjennelse til dem som har

varslet, og til dem som har tatt kostnaden med å stå fram.

Det er avgjørende at det arbeidet som nå er iverksatt, og som forsvarsministeren beskriver i et relativt langt svarbrev til komiteen, nå både prioriteres og får virke. Som representanten Aukrust er jeg også opptatt av at det har vært gjennomført flere gjennomganger. Jeg tror det aller viktigste nå er at man faktisk får framdrift i disse tiltakene, fordi det også krever mye ressurser til stadighet å ha eksterne gjennomganger når man egentlig kjenner problemet. Dette er et ledelsesproblem. Det er det i Forsvaret, og det er selvfølgelig også et lederspørsmål og ledesspørsmål i departementet hvordan man følger opp Forsvaret i denne sammenheng.

Den tredje MOST-undersøkelsen på ikke så lang tid, som er tatt opp vinteren 2022, har nylig blitt presentert. Der framkommer mange av de samme problemstillingene. Den er delvis også gjennomført før tiltakene er iverksatt, men det er likevel veldig viktig å ta de funnene med seg, fordi dette er en kultur som må endres, og en utvikling som må snus. Det soleklare lederansvaret er også knyttet til at det må settes klare tidsfrister i gjennomføringen av dette arbeidet. Når Høyre ikke stemmer for ekstern gransking i dette forslaget, er det fordi vi er opptatt av å gjennomføre og prioritere de tiltakene som nå er iverksatt, og vi er opptatt av at Forsvaret og departementet primært skal bruke tid til å følge opp dette og sjekke at ting blir gjort. Samtidig er vi også klare på at dersom det ikke oppnås en merkbar og målbar forbedring innen relativt kort tid, og dersom man ikke kan se resultater av det arbeidet som er igangsatt, vil selvfølgelig også vi vurdere hvilke andre tiltak som må settes inn, og om det er nødvendig med nye eksterne vurderinger og granskninger.

Grunnleggende sett handler dette om å ha fullt trykk på de tiltakene som er iverksatt nå. De er viktige for at både kvinner og menn skal føle seg trygge i tjenesten, og for at de skal kunne gå som en del av Forsvaret med stolthet. Da kan vi ikke ha den situasjonen som ble avdekket.

Bengt Fasteraune (Sp) [12:42:52]: Personellet er Forsvarets absolutt viktigste ressurs. Forsvaret styrkes stadig med nytt og avansert materiell, ny teknologi og mer trening for å løse oppgaver. Likevel er det takket være Forsvarets folk at vi klarer å opprettholde vår operative evne. Da må hverdagen preges av gjensidig tillit og respekt. Det tilligger et spesielt ansvar for ledere på alle nivå at tillit og respekt blir tydeliggjort og gjennomført i hverdagen, for det er flest hverdager, og det er i hverdagen dette skjer. Det stilles tøffe krav til personellet i Forsvaret, særdeles tøffe krav. Da er det helt avgjørende at alle føler seg trygge på hverandre og er sikre på

at de er en del av en organisasjon som stiller opp og tar ansvar.

Forsvaret har nærmere 30 000 ansatte og med styrkestrukturen et betydelig høyere antall som tar på seg uniformen og er en del av en organisasjon med et svært viktig oppdrag. Alle som er inne til førstegangstjeneste eller tjenestegjør i Forsvaret på en eller annen måte, skal bli tatt vare på.

Et godt og inkluderende arbeidsmiljø for både ansatte og menige er avgjørende for at Forsvaret skal kunne løse sine oppdrag. Derfor har Forsvaret nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering. Likevel kommer det fram at enkelte ansatte og vernepliktige har vist uakseptable holdninger og atferd. Dette er svært alvorlig og må slås hardt ned på.

Beretninger om opplevelser knyttet til uønsket atferd gjør sterkt inntrykk på meg. Like mye gjør det inntrykk når de samme kvinner og menn forteller at de ikke har blitt hørt eller tatt på alvor. Det er tydelig at oppfølgingen av denne type saker ikke har vært god nok i Forsvaret, og det har både forsvarsministeren og forsvars sjefen vært tydelig på.

Forrige uke ble siste versjon av spørreundersøkelsen om mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret lagt fram. Endring tar tid. Det er foreløpig lite tegn til bedring. Vi har derfor en betydelig jobb å gjøre, en jobb som må prege hverdagen til alle ansatte. Jeg har likevel troen på at de tiltak som nå er igangsatt, skal bidra til en kulturendring og bedre håndtering av de varslingssakene som måtte oppstå. Når forslagsstillerne nå etterspør en uavhengig gransking som skal være ferdig innen utgangen av 2023, er mitt svar på det at nok informasjon har kommet på bordet, det er handling som kreves, og det kreves nå og i tiden framover for at vi skal bli bedre på dette området i Forsvaret.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [12:46:12]: Fremskrittspartiet står bak forslaget i saken, og det slår meg litt at de som argumenterer sterkest for at man skal gjøre noe med dette, er de som ikke vil stemme for forslaget. Vi andre har tatt det som en selvfølge at man faktisk ønsker å gjøre noe med det. De andre som har argumentert, har sagt at dette er helt forferdelig – sistnevnte taler akkurat det samme, og også forrige taler – men man skal ha mer tid. Ja, man har hatt ganske mye tid, og det er ganske mye som er gjort i Forsvaret.

Det siste man så nå, var rapporten som kom 2. juni – det er ikke så veldig lenge siden 2. juni. Da ble den nye mobbegeneralen, Michelsen, spurt om hva dette skyldes, og hun svarte at alle de tiltakene som var satt inn, ikke var godt nok. Det er ikke så veldig lenge siden, som sagt, og hvis det ikke var godt nok da, er det vel ikke bedre fem dager senere.

Jeg vil anta at for å få dette på plass, noe egentlig alle ønsker, iallfall de som har tatt ordet i denne saken, må man gjøre noe mer enn å si at noe skal virke, for det man har sagt skal virke, virker åpenbart ikke. Da kan man faktisk se på det som skjer, og støtte et forslag som gjør det bedre.

En uavhengig gransking er det som trengs nå. Det er svært mange som har sendt inn klager på denne formen for behandling. Ikke minst ser vi at folk blir sparket oppover i systemet når det faktisk oppdages. Man har lest om folk som blir flyttet til utlandet som en slags straff, ute av syne, ute av sinn, men det er faktisk ikke sånn det funker. Å flytte til utlandet kan også oppfattes som en bedre betalt stilling og ikke en straff. Det har vi sett andre steder i Forsvaret også, at man flyttes fra base til base; det har man også oppdaget. Det er helt uakseptabelt.

Man må gjerne vente og vente og vente – til slutten av 2023 var det siste nå – men foreslår man det neste år, kommer man sikkert til å måtte vente enda lenger fordi tiltakene ennå ikke har funket. Man kan også notere seg det siste man hørte, at denne mobbegeneralen også har fått et par HMS-saker mot seg. Jeg vet ikke om statsråden har tatt det inn over seg, eller om det ikke er relevant for saken i det hele tatt.

Jeg tar opp forslaget som Fremskrittspartiet er med på.

Presidenten [12:48:24]: Representanten Christian Tybring-Gjedde har tatt opp det forslaget han refererte til.

Ingrid Fiskaa (SV) [12:48:34]: Me treng at fleire, ikkje færre, søker seg til og vil fortsetja å vera i Forsvaret som vernepliktige og som tilsette. Men i løpet av det siste året, og før det òg, har media gjennom gjentekne avsløringar vist at omfanget av seksuell trakassering og uakseptabel oppførsel i Forsvaret er stort. Som om det ikkje er ille nok, så har ikkje varsla blitt handterte skikkeleg av Forsvaret.

SV meiner det er uakseptabelt at den institusjonen som skal sørgja for sikkerheita i landet, ikkje har makta å tryggja situasjonen for sine eigne tilsette og vernepliktige, mange av dei er unge kvinner. Denne ukulturen bidreg til å undergrava målet om å styrkja Forsvaret. Hendingane er alvorlege, både for offeret og for Forsvaret som ein samfunnskritisk institusjon, og ifølgje ei meiningmåling for NRK svarar heile 41 pst. at dei ikkje vil rå jenter til å ta førstegongstjeneste. Det er ei dobling frå 21 pst. i fjor.

Det er bra at me har fått ei evaluering av Forsvarets system for behandling og oppfølging av varslingssaker. Men det har til no ikkje blitt sett i gang ei meir systematisk undersøking av det grunnleggjande problemet: årsakene til at dette har skjedd og fortset å skje. Ei gransk-

ing kan avdekkja kva som har skjedd i dei ulike sakene, korleis trakassering av denne typen har vore mogleg, og kva slags kultur eller ukultur som ligg til grunn. Ei gransking bør òg sjå på kva moglegheiter det er for å endra den underliggjande kulturen, og koma med forslag til læringspunkt og fleire tiltak.

Eg er langt på veg einig med forsvarsministeren i at det er viktig at Forsvaret kjenner eigarskap til den oppryddingsprosessen som no er nødvendig. Men sett i lys av alle dei eksempla me kjenner frå media, der vedkomande det har blitt varsla om, ikkje har blitt refsa på eigna vis, men snarare blitt gjeve høgare posisjonar i Forsvaret, meiner eg ettertrykkjeleg at det er behov for ei ekstern gransking. Forsvaret, til liks med alle institusjonar, er avhengig av informasjon og råd utanfrå for å ta tak i eit kulturproblem på grunnleggjande vis.

Forslaget som SV fremjar saman med Framstegspartiet, Raudt og Venstre, er allereie teke opp. Me ber altså om at me får ei uavhengig gransking av seksuell trakassering, overgrep og andre tilfelle av uakseptabel oppførsel i Forsvaret. Subsidiært vil SV støtta forslag nr. 2, frå Raudt, og me støttar i tillegg forslaga nr. 3 og 4, frå Kristeleg Folkeparti.

Guri Melby (V) [12:51:52]: Forsvars- og sikkerhetspolitikk har ofte en tendens til å handle om utstyr og om kapasiteter, men vi vet alle at kjernen i det hele er mennesker. Forsvaret vårt kommer aldri til å fungere godt hvis vi ikke klarer å ta vare på menneskene som jobber der, og som er på vakt for Norge. Et av de største problemene som forsvarssektoren står overfor her og nå, og som det er helt grunnleggende nødvendig å få bukt med, er seksuell trakassering. Forsvaret må være en trygg og ordentlig arbeidsplass uavhengig av kjønn. Forsvaret trenger at unge jenter og unge gutter ønsker å velge uniformen og etaten som arbeidsplass. Vi kan ikke sende ungdommene våre inn i et system der varslingssaker skjønnes eller bortforklares.

Jeg mener Forsvaret må operere med en reell nullvisjon som må innebære at man ikke kan bortforklare hendelser som enkelttilfeller eller unnskyldte seg med å si at det er mye verre i andre deler av samfunnet. De nye tallene fra Forsvarets egen undersøkelse av mobbing og seksuell trakassering viser for alle praktiske formål ingen endring i andelen kvinner som svarer at de har opplevd seksuell trakassering det siste året. I 2020 var det 46 pst. som oppga at de hadde opplevd seksuell trakassering. I årets måling var det 45 pst. Det er på ingen måte godt nok, og det viser også at de tiltakene som er gjort, ikke har hatt ønsket effekt.

I 2015 tok vi en historisk beslutning om at både jenter og gutter, kvinner og menn har en lik plikt til å forsvare landet vårt. Det å avtjene verneplikt er altså en

plikt som staten pålegger deg. Det er ikke sånn at dette er en type jobb man kan si opp, eller der man bare kan søke en ny stilling hvis man støter på ukultur. Da kommer faktisk militærpolitiet og henter deg. Dette stiller helt særskilte krav til Forsvaret, men ikke minst til den politiske ledelsen. Forsvarsministeren kan ikke skyve forsvarsledelsen foran seg. Det er et politisk ansvar å verne om dem som avtjener verneplikt i Forsvaret, og om dem som er ansatt i Forsvaret. Forsvarsevnen vår er et politisk ansvar, og også den vil svekkes om det ikke blir tryggere for kvinner å gjennomføre førstegangstjenesten og jobbe i Forsvaret.

Et skritt som ikke på langt nær er nok, vil være å sikre en uavhengig gransking av seksuell trakassering, overgrep og andre tilfeller av uakseptabel oppførsel i Forsvaret. Derfor er vi med på å fremme dette forslaget i innstillingen.

Bjørnar Moxnes (R) [12:54:52]: Det har kommet fram en rekke alvorlige saker og varsler om seksuell trakassering i Forsvaret og om dårlig intern håndtering av disse varslene. Rødt mener personell er Forsvarets aller viktigste ressurs. Vi står på ofrenes side og støtter dem som har varslet om mobbing, trakassering og overgrep, og vi støtter også SVs forslag om en gransking.

I kjølvannet av avsløringene har det vært mye fokusering på Forsvarets utilstrekkelige grep for å få slutt på problemet og dårlig håndtering av varsler. Det er viktig. Samtidig er det viktig å peke på at også regjeringen har et ansvar, for i tillegg til ukultur og maktmisbruk fra enkeltpersoner tyder mye på at dette er historien om en varslet katastrofe. For mens invasjonforsvaret ble bygget ned for å prioritere krigføring utenlands, har skiftende regjeringer systematisk nedprioritert Forsvarets personell og utdanning. Det har ført til at stadig yngre befal, med stadig kortere utdanning og mindre erfaring, har fått ansvar for ivaretagelse av vernepliktige. Dette har gått ut over sikkerheten og gir økt risiko for trakassering og overgrep, og Rødt mener at effekten av innsparinger og nedprioritering av Forsvarets personell må inngå i en gransking.

Jeg vil minne om saken om soldatene som varslet om brudd på heimevernssoldaters lovfestede rett på feriepenge, som ble tatt til retten av Forsvarsdepartementet. Soldatene sitter igjen med enorme udekte omkostninger til tross for at de vant fram i retten. Vi vil si at det er et eksempel på gjengjeldelse fra Forsvarsdepartementet som kan avskrekke andre fra å varsle om andre lovstridige forhold, og det må granskes.

Det at 45 pst. av forsvarets kvinner sier de har opplevd seksuell trakassering de siste årene, viser at Forsvaret og regjeringen ikke har gjort nok hittil. Derfor foreslår Rødt at regjeringen kommer til Stortinget med en samlet tiltaksplan mot mobbing og trakassering i Forsvaret.

Det var Stortinget som vedtok verneplikt for kvinner. Da har også Stortinget et ansvar for å sørge for at Forsvaret er trygt for kvinner.

Med det tar jeg opp Rødts forslag.

Presidenten [12:57:29]: Representanten Bjørnar Moxnes har tatt opp det forslaget han refererte til.

Statsråd Bjørn Arild Gram [12:57:51]: Det er det siste året avdekket en rekke tilfeller av mobbing, seksuell trakassering, maktmisbruk og manglende oppfølging av varslere i Forsvaret. Dette er utfordringer som tas på det største alvor. Jeg mener Forsvaret har tatt eierskap til problemstillingene, erkjent utfordringene og iverksatt kraftfulle tiltak i hele organisasjonen som nå bør få virke.

Forsvarssjefen har det siste året tatt en rekke grep for å forbedre kulturen og evnen til å håndtere og forebygge varsler. Våren 2022 ble alle åpne og tidligere varsler gjennomgått for å se om reaksjonene hadde vært riktige. Informasjon om ilagte reaksjoner vil nå være åpen og tilgjengelig i personalsaker, som f.eks. skoleplass, ansettelse og opprykk.

Forsvarets internrevisjon er tilført fem nye stilinger. Det er besluttet at det skal konfereres med Generaladvokaten i alle saker som omhandler mobbing og seksuell trakassering, for vurdering av om saken eventuelt skal følges opp i arbeidsgiversporet eller oversendes til sivil påtalemyndighet. Det skal opprettes en sentral varslingsenhet, som skal sørge for oversikt og likebehandling i varslingsaker.

I fjor høst ble det foretatt en ekstern gjennomgang ved PwC av Forsvarets system for varslings. På bakgrunn av den samt egne analyser og undersøkelser har Forsvaret nå et godt kunnskapsgrunnlag for å kunne utvikle og forbedre sin kultur. Det er nylig satt i gang to svært viktige, overordnede tiltak.

For det første er det utarbeidet en helhetlig handlingsplan mot mobbing og seksuell trakassering. Planen bygger på en erkjennelse av særtrekkene ved Forsvaret som organisasjon. Planen inneholder tiltak som rammes inn i fire overordnede kategorier: En forsterket utdanning, trygghet for alle de tjenestegjørende, tydelige reaksjoner på uakseptabel handling og oppførsel og en forbedret evne til håndtering.

For det andre har forsvarssjefen opprettet en prosjektorganisasjon som skal sørge for at planen blir gjennomført, og arbeide aktivt med å utvikle og implementere en god profesjons- og organisasjonskultur.

Jeg mener at en ekstern gransking ikke vil være formålstjenlig nå. Den vil flytte eierskapet ut av organisasjonen og forsinke den gode prosessen som nå er i gang i hele Forsvaret. Det er et langsiktig arbeid å endre en organisasjonskultur. Vi er nå best tjent med å la tiltakene

og det langsiktige arbeidet for kulturutvikling få virke. Dette arbeidet er det Forsvaret selv som har satt i gang. Forsvarssjefen skal levere en tredje rapport til meg før sommerferien, og jeg vil følge dette arbeidet tett.

Roy Steffensen hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten [13:00:15]: Det blir replikkordskifte.

Ine Eriksen Søreide (H) [13:00:30]: Det er et ganske omfattende arbeid som er i gang, som forsvarsministeren også har redegjort for i et svarbrev til Stortinget. Jeg har tidligere spurt forsvarsministeren, og jeg gjør det igjen: Hvilke tidsfrister har han satt for gjennomføringen av dette arbeidet og resultatoppnåelse?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:00:51]: Det har vært et fortløpende arbeid, hvor det det siste året er gjennomført en rekke tiltak. Forsvarssjefen har også rapportert jevnlig tilbake til meg. Det skjedde både før sommeren i fjor og før jul i fjor. Han skal nå gi meg en ny rapport, og han har fått frist til 20. juni med å levere den rapporten. Forsvarssjefen har utformet en omfattende tiltaksplan for å håndtere den situasjonen vi står i. I den er det trukket opp flere tiltak med frist 1. august, bl.a. etablering av en ny sentral varslingsenhet. Det er et pågående arbeid som det skal rapporteres jevnlig på tilbake til departementet.

Ine Eriksen Søreide (H) [13:01:44]: Jeg har forståelse for at det settes frister for når f.eks. en ny rapport skal være levert, eller når en ny varslingskanal skal være etablert, men hele poenget med disse tiltakene er at det skal gi en endring i problemet, altså at det skal løse et problem og endre en kultur. Det er der jeg mener forsvarsministeren må gå inn og sette tydelige tidsfrister til Forsvaret for når man kan forvente å se resultater og en endret kultur. Det hjelper i utgangspunktet ingen ting om man etablerer en ny varslingskanal eller får en ny rapport, dersom ikke tiltakene gir effekt. Da er mitt spørsmål: I tillegg til disse tidsfristene, hvilke suksesskriterier er det forsvarsministeren legger opp til for å si at tiltakene som er iverksatt, har hatt den ønskede effekten?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:02:35]: Vi er enige om at det viktigste er at tiltakene har effekt, og det er satt i verk en rekke små og store tiltak. En viktig parameter på å måle effekten er jevnlig undersøkelser som gjennomføres, MOST-undersøkelser, som i hvert fall gir en god indikasjon på hvordan personellet i Forsvaret opplever sin situasjon. Det vil være det mest sentrale. Det kan jo fortsatt være slik at selv om vi ønsker at ingen ting uheldig skal skje, skjer ting likevel. Da er det et

viktig suksesskriterium at dette håndteres på en ordentlig måte hvis det likevel skulle skje noe. Derfor er utforming av et godt varslingsinstitutt og -apparat rundt det veldig viktig.

Ingrid Fiskaa (SV) [13:03:47]: Forsvarsministeren uttrykkjer enn så lenge ein stor tillit til at Forsvaret på eiga hand kan handtera situasjonen med omfattande seksuell trakassering og annan uakseptabel oppførsel i Forsvaret. Men eg la òg merke til at ordet «nå» var med i Forsvarsministerens innlegg, og då er spørsmålet mitt: Kan det vera aktuelt med ei uavhengig gransking på eit seinare tidspunkt?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:04:24]: Det er vanskelig å utelukke noe for framtiden, men vi har ingen planer om det nå.

Men først: Det som skjedde da disse varslings sakene kom opp med – skal vi si – fornyet kraft og oppmerksomhet i fjor vår, var at forsvarssjefen selv innenfor en tidsperiode gjennomgikk alle åpne og tidligere varsler, knyttet til bl.a. flaggoffiserer. I tillegg fikk PwC en bestilling på å gjennomgå varslingsinstituttet. I det arbeidet gjennomgikk man også en rekke enkeltsaker for å se på hvordan dette hadde blitt praktisert. På bakgrunn av den gjennomgangen kom PwC med en rapport. Der ga man en tilbakemelding på håndtering av varsler, men dette er nå også et viktig grunnlag for arbeidet med kulturen i Forsvaret, for PwC pekte på en rekke særtrekk ved Forsvaret som organisasjon som det er viktig å ta tak i når man nå skal drive et langsiktig og omfattende kulturarbeid.

Ingrid Fiskaa (SV) [13:05:28]: Eg merkar meg at forsvarsministeren i alle fall ikkje utelukkar at det kan bli aktuelt med ei uavhengig, ekstern gransking på eit seinare tidspunkt, og det tek eg som eit godt teikn. Foreløpig viser statsråden mest til iverksette tiltak og den tidlegare omtalte rapporten om sjølvje varslingsinstituttet, men det me er ute etter her, er forbetringar i den faktiske situasjonen. Den siste undersøkinga, som fleire har referert til her, viser dessverre lite teikn til forbetring. Kor raskt vil statsråden sjå ei målbar forbetring av situasjonen og ein nedgang i den seksuelle trakasseringa i Forsvaret?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:06:20]: Jeg skal være forsiktig med å spå nøyaktig hvilken effekt de ulike tiltakene har, og på hvilket tidspunkt de vil få den effekten vi ønsker at de skal ha. Det er omfattende tiltak som er iverksatt, og som skal iverksettes. Det er ingen enkle løsninger. Jeg tror vi må erkjenne at alt som handler om organisasjonskultur og kultur i en virksomhet, er et kontinuerlig arbeid, det er noe som må pågå hele tiden.

Det vi har sett når det gjelder en del veldig alvorlige tilfeller som har kommet fram i media, er saker vi ikke vil ha flere av. Jeg kan ikke gi noen garantier, ting kan skje, men det er virkelig målet. Samtidig viser MOST-undersøkelser, som kartlegger mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret, at dette har et altfor stort omfang, og vi må ha forventninger om at disse tallene ser vesentlig annerledes ut ved neste korsvei.

Guri Melby (V) [13:07:39]: Jeg tror alle egentlig erkjenner at dette er en veldig kompleks problemstilling, og at det ikke finnes noen enkle svar, men jeg har lyst til å følge opp det representanten Fiskaa spurte om. Hva kan vi forvente oss når det er sånn at på tre år har nedgangen i antall kvinner som har opplevd seksuell trakassering, gått fra 46 pst. til 45 pst.? Det vil jeg si er en veldig svak nedgang og veldig langt fra det vi må kunne forvente, og det vi må kunne ønske oss. Spørsmålet mitt er: Hvis vi ser tre nye år fram i tid og det fortsatt er like lite bevegelse, hva vil forsvarsministeren tenke om det? Hva er det som skal til for at man tenker litt annerledes om situasjonen? Jeg opplever at forsvarsministeren brukte store deler av sitt innlegg på å ramse opp hva slags tiltak som blir satt i verk, men at det er litt lite drøfting av hvorfor det som er gjort så langt, med så stor oppmerksomhet på problemet, ikke har gitt noen effekt.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:08:40]: Det er litt vanskelig for meg å gå inn i alt som er gjort siden 2018, da den første MOST-undersøkelsen kom, og gi en vurdering av det. Det ble iverksatt en rekke tiltak allerede den gangen, men vi må bare konstatere, og tallene viser jo det, at dette har ikke vært godt nok. Det sier jeg som forsvarsminister. Det sier også Forsvaret selv, og ikke minst det som handler om kulturutfordringer, har ikke på grunnleggende vis vært tatt godt nok tak i. Det er derfor Forsvaret har iverksatt en rekke nye tiltak og nå nylig la fram en femårig konkret tiltaksplan hvor tiltak iverksettes fortløpende og omgående. Det blir etablert en egen ansvarlig general i Forsvarsstaben for å få et helt annet trykk på dette arbeidet, for å få mer gjennomgående endringer i Forsvaret. Det er helt nødvendig.

Dag-Inge Ulstein (KrF) [13:09:52]: Ifølge hovedverneombudet i Forsvaret har militærpolitiet i mange år varslet om en sammenheng mellom uønskede hendelser og alkohol. Ifølge Folkehelseinstituttet er ansatte i Forsvaret blant dem som oppgir å drikke mest i jobb-sammenheng. Krigsskolen har hatt oppgaveundersøkelser som viser at over halvparten som ble spurt, hadde følt på drikkepress, og konkluderer med at drikkekulturen ikke gjenspeiler eller samsvarer med verdiene

en offiser skal stå for. Derfor bør en gjøre tiltak som ka-
librerer i samsvar med verdiene Forsvaret står for. Det
er bakgrunnen for at vi har fremmet et forslag om å sik-
re at alkoholprisene i Forsvarets messer skal følge
gjens markedspris, og at regjeringen legger til rette for
uanneldte skjenkekontroller og tilsyn med Forsvarets
messer. Spørsmålet mitt er: Gjøres det noe her? Det blir
snakket mye om verdi- og kulturendringer, men vil
statsråden gjøre noen endringer når tilbakemeldingene
fra egen organisasjon er så tydelige?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:10:56]: Jeg synes
dette er et relevant tema i den totale diskusjonen om
mobbing, seksuell trakassering og kulturutvikling i For-
svaret. Det har jeg også tidligere sagt fra Stortingets ta-
lerstol. I den planen som forsvarssjefen har laget, er
også spørsmålet om alkoholbruk i Forsvaret en del av
det som man nå skal se nærmere på. Det er noen avvei-
ninger. Det handler også om et velferdstilbud til våre
ansatte, men representanten har rett i at alkohol ofte
ikke er en helt uvesentlig faktor når uønskede hendel-
ser skjer. Det ligger i planen, og Forsvaret skal gjennom-
gå denne saken uten at det er trukket noen konklusjon
om hvilke tiltak som eventuelt kan bli aktuelle.

Presidenten [13:11:56]: Replikordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, har også en taletid
på inntil 3 minutter.

Ine Eriksen Søreide (H) [13:12:19]: Det er en grunn
til at Høyre har vært tydelig på behovet for å sette klare
tidsfrister og suksesskriterier for det arbeidet som nå
gjennomføres. Det er fordi det skal være mulig både å
finne ut om tiltakene virker, eventuelt korrigere kursen
underveis, og ikke minst sørge for at tilstanden og kul-
turen endres. Det er jo hele poenget med å gjennomføre
de tiltakene som nå gjøres, og eventuelle andre tiltak
som blir nødvendige.

Jeg er fullt ut klar over både kompleksiteten i saken
og kompleksiteten i å endre kulturer, men det betyr ikke
at vi kan ha mindre forventninger til at det skal skje. Den
situasjonen som er avdekket, er etter min oppfatning
uholdbar, og vi kan ikke fortsette å ha en situasjon hvor
atferd ikke ser ut til å få de nødvendige konsekvensene.

Jeg mener også at det har en ganske dramatisk nega-
tiv signaleffekt dersom bildet som presenteres, er riktig,
og jeg tar forbehold om det. Bildet som presenteres av at
de som får til dels alvorlige varslersaker mot seg, ikke
forsvinner ut av systemet, men opp i systemet, er et sig-
nal til unge folk i Forsvaret om at varslings ikke har særlig
stor effekt, men også et tydelig tegn på at en uakseptabel
atferd i altfor stor grad aksepteres.

Jeg har også full forståelse og respekt for at det er uli-
ke syn på dette representantforslaget. Jeg tror målet alli-

kevel er det samme for alle partiene her i salen, helt uav-
hengig av om man stemmer for eller imot akkurat dette
konkrete forslaget, og det mener jeg debatten også bær-
er tydelig preg av. Allikevel mener jeg det er en helt feil
framstilling som representanten Tybring-Gjedde ga i
stad, av hva vi som da ikke stemmer for forslaget, mener,
nemlig at vi skal ha mer tid, og bare skal vente og vente
og vente. Hvis han lyttet til det som ble sagt, er det ingen
i denne salen som har sagt at vi bare skal bruke mer tid
og vente og vente og vente, snarere tvert imot. Vi er vel-
dig tydelige på de kravene forsvarsministeren må stille
til Forsvaret, og hva Forsvaret må gjøre for å gjennomføre
de tiltakene som nå er iverksatt. Ikke minst er det en
klar utålmodighet med tanke på når vi kan forvente re-
sultater, og hva endringen i kulturen og atferden skal be-
stå i.

Som jeg også sa i mitt innlegg tidligere, er vi eks-
tremt opptatt av at dersom ikke disse tiltakene nå gir ef-
fekt, er det behov for andre tiltak. Vi er absolutt ikke av-
visende til at man da igjen må gå ut og be om en ekstern
gransking av situasjonen, for dette er, som jeg sa, et le-
delsesansvar. Det er det på nivået Forsvaret, det er det på
nivået Forsvarsdepartementet, og det er viktig at vi som
lovgivere og storting føler oss trygge på at dette blir iva-
retatt på en god måte.

Presidenten [13:15:26]: Flere har ikke bedt om
ordet til sak nr. 4.

Sak nr. 5 [13:15:31]

*Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om
Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bjørn
Moxnes og Seher Aydar om å styrke Norges forsvars-
evne (Innst. 394 S (2022–2023), jf. Dokument 8:207 S
(2022–2023))*

Presidenten [13:15:48]: Etter ønske fra utenriks- og
forsvarskomiteen vil presidenten ordne debatten slik:
3 minutter til hver partigruppe og 3 minutter til med-
lemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli
gitt anledning til inntil sju replikker med svar etter inn-
legg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte
tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får
også en taletid på inntil 3 minutter.

Bengt Fasteraune (Sp) [13:16:26] (ordfører for sa-
ken): Representantforslaget vi i dag behandler, tar opp
viktige problemstillinger knyttet til styrkingen av norsk
forsvarsevne. Jeg vil takke komiteen for samarbeidet
om saken og samtidig takke for godt samarbeid og en
konstruktiv forsvarsdebatt generelt, i en tid med varige

endringer i våre sikkerhetspolitiske omgivelser og derav endringer i vår sikkerhetspolitikk.

Å sikre trygghet og frihet for det norske folk er Stortingets viktigste oppgave. Tiden er inne for å prioritere grep som styrker operativ evne på kort, mellomlang og lang sikt. Komiteen viser i sin innstilling til en rekke tiltak og beslutninger som styrker Forsvaret med ekstraordinære bevilgninger utover forutsetningene i gjeldende langtidsplan.

Kort tid etter at Senterpartiet gikk inn i regjering, og før Russlands invasjon av Ukraina, ble det satt ned en forsvarskommisjon og en totalberedskapskommisjon, som begge har avgitt sine rapporter. I tillegg vil forsvarsjefen gi sitt faglige råd i morgen. Målet er å vurdere Norges sikkerhetspolitiske utfordringer og samlede beredskapsressurser for å gjøre målrettede tiltak.

Vi har prioritert en styrking av beredskapen i nord og sørget for mer trening, øving og seiling. I februar i år besluttet regjeringen å anskaffe 54 tyskproduserte stridsvogner. Beslutningen fyller et gapende hull i dagens struktur og er avgjørende for den norske landmakten. Også beslutningen om å terminere NH90-helikoptrene og en rask løsning for ny maritim investering viser en handlekraftig regjering som tar ansvaret og beredskapsbehovet på alvor. Nye oppdrag til Nammo for produksjon av ammunisjon gir forutsigbarhet og styrker beredskapen betydelig. Utbygging av infrastruktur for alliert trening er avgjørende i en tid der samhold og samtrening er avgjørende for vår sikkerhet.

Det er viktig at Norges forsvarskonsept har flere ben å stå på. Vi skal sikre et nasjonalt forsvar, bidra i det kollektive forsvaret i NATO og samarbeide tett med våre allierte. Det er akkurat disse tingene som skjer samtidig, med en helt annen frekvens nå enn for bare et år tilbake. Norge har et medansvar for å forme og utvikle NATO, og vi må bidra til det.

Representantforslaget omfatter åtte ulike forslag med den hensikten å styrke Forsvarets operative evne, utholdenhet og volum. Det er naturlig at de forslagene som fremmes i representantforslaget, underlegges en fagmilitær vurdering i forbindelse med utarbeidelsen av neste langtidsplan. Regjeringens arbeid med ny langtidsplan for forsvarssektoren vil konkretisere opptrappingsplanen for hvordan vi skal styre Forsvaret videre.

Nils-Ole Foshaug (A) [13:19:49]: Arbeiderpartiet har siden annen verdenskrig erkjent at vi ikke kunne utkjempe neste krig alene. NATO har derfor siden 1949 vært bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Ved å ha et troverdig forsvar og en sterk forsvarsallianse har vi unngått krig. Nå som sikkerhetssituasjonen forverres, må vi derfor styrke både egen og alliert forsvarsevne.

Forslaget fra Rødt om å styrke forsvarsevnen er det vel få som er uenig i, men dersom man oppriktig mener at forsvarsevnen til Norge vil bli styrket ved å følge partiet Rødt og delvis SV, melder jeg pass. Samtidig som de to partiene kommer med til sammen ni ulike forslag for styrking, støtter de ikke det faktum at det norske forsvarskonseptet bygger på et sterkt nasjonalt forsvar, det kollektive forsvaret i NATO og tett samarbeid med allierte. Dersom Norge skulle forlate NATO og ikke ha et tett samarbeid med allierte, må forslagene til Rødt og SV øke så kraftig at det ikke lenger er realistisk.

Nedbyggingen av Forsvaret etter den kalde krigen var bl.a. et resultat av forsvarskommisjonen av 1990. Den kalde krigen var over, og det var en ny tid i Europa. Vi tok ut fredsgevinsten og bygde ned Forsvaret. I Rødts retorikk kan det framstå som at de aldri hadde villet støtte denne nedbyggingen etter den kalde krigen. Det står ikke til troende. Så sent som høsten 2017 var Rødts forslag til netto rammesum for Forsvaret over 10 mrd. kr lavere enn forslaget fra daværende regjering. At et parti som bare for en håndfull år siden ville kutte forsvarsbudsjettet med 10 mrd. kr, nå ønsker å styrke det, minner litt om en berg- og dalbanepolitikk. Det er det siste Forsvaret trenger nå.

Langtidsplanen angir å forankre hovedlinjene for forsvarssektorens utvikling, inkludert forsvarspolitiske mål, oppgaver og ambisjonsnivå samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer, og langtidsplanen gjelder over en fireårsperiode. Forsvarskommisjonen har kommet med tydelige anbefalinger. I går kom totalberedskapskommisjonen, og i morgen kommer forsvarsjefen med sine fagmilitære råd. Disse tre rapportene vil være med på å danne grunnlaget for den kommende langtidsplanen for Forsvaret, og i arbeidet med ny langtidsplan vil man kunne gjøre en helhetlig vurdering av behovene for å styrke nasjonal forsvarsevne. I denne prosessen mener Arbeiderpartiet at det er viktig med et bredt forlik, slik vi alltid har gjort.

Hårek Elvenes (H) [13:22:52]: Rødts forsvarspolitikk har blitt avkledd i det året som har gått, og den har ikke tålt møtet med virkeligheten. For ca. et års tid siden behandlet Stortinget Sveriges og Finlands NATO-søknad. Det gikk Rødt imot. Den kollektive beskyttelse som Norge har hatt nytte av siden 1949, skulle ikke Sverige og Finland kunne ta del i. Omsider gikk Rødt inn for å støtte Ukraina med våpenhjelp. Når vi andre prater om donasjon av våpen, prater Rødt om sanksjoner mot oligarkene. Det må jo være et tankekors for det anti-amerikanske partiet Rødt at Ukraina i dag hadde vært knust og under Russlands herredømme hvis USA ikke hadde stilt opp.

Dokument 8-forslaget er en avledningsmanøver fra Rødt sitt sanne ansikt i forsvars- og sikkerhetspolitikken. Dessuten kortslutter dette forslaget prosessen som nå er i gang for en ny langtidsplan. Det er en smørbrødsliste bestående av alt fra luftvern og styrking av Hæren til tiltak mot seksuell trakassering og styrking av Sjøheimet, men nye kampfly skal ikke Rødt ha. Forstå det den som vil.

Isolert sett kan enkelte av disse tiltakene la seg forsvarre, men de er ikke vurdert i en total sammenheng der man også har hensyntatt kostnadsbildet. Hadde det enda vært samsvar mellom det Rødt foreslår her, og det som er sporbart i Rødts alternative statsbudsjett, hadde det kanskje kunne stått til troende, men det gjør det jo ikke.

Jeg la merke til at Rødt nylig tok til orde for en doubling av Hæren. Hvor kan man finne spor av slikt i Rødts alternative budsjett? Man driver ikke forsvarsplanlegging gjennom Dokument 8-forslag, særlig ikke dagen før forsvarssjefen legger fram sitt fagmilitære råd, som kanskje er det tyngste og viktigste rådet før den nye langtidsplanen. Derimot tilstreber man i denne sal, uavhengig av regjering, å inngå forlik, slik at man har en forsvarspolitik som står seg over tid, som er faglig begrunnet, og som er sporbar i de kommende statsbudsjett. Alt dette mangler i Rødts Dokument 8-forslag og Rødts forsvarspolitik.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [13:25:51]: Skammer bli ved din lest, er et godt uttrykk, og sjelden har vel et uttrykk passet bedre enn dette i denne saken. Her har vi partiet Rødt, som sier nei til NATO. De tydeliggjør et åpenbart hat mot det imperialistiske USA, som de har hatt i alle år. Det har vært bunnplanken i Rødts politikk. Da er det litt underlig at dette forsvaret som Rødt mener vi har, eller det de var så stolte av i gamle dager, det forsvaret skulle forsvare oss mot akkurat Rødts venner. Det var Sovjetunionen vi forsvarte oss mot, altså Rødts venner, og det forsvaret vi hadde den gangen, er Rødt veldig stolt av, for å forsvare seg mot sine egne venner. Det er også veldig interessant.

Som forrige taler var inne på: Man ser ikke spor av denne satsingen i det alternative budsjettet fra Rødt. Aldri har det vært brukt penger på det i det hele tatt. Man har snakket om at det skal være nordisk forsvar og nasjonalt forsvar, men NATO skal man ikke ha noe å gjøre med.

Det er nesten så man ikke tror sine egne øyne. Man vet at forsvarskommisjonen har kommet med sin rapport, man skal ha en langtidsplan neste år, forsvarssjefens fagmilitære råd kommer, og totalberedskapskommisjonens rapport har nettopp kommet, og man vet at en del av de samme forslagene kommer opp, f.eks. om luftvernssystemer – det vet jo alle at kommer opp. Dette

er et forslag som selvsagt ingen her kan stemme for, når man vet hva som ligger i det som kommer fremover.

Jeg har registrert at representanten fra Rødt har blitt veldig ivrig på forsvar i den siste tiden, og det er mulig at de har fått en rådgiver som er veldig interessert i forsvar, men jeg tror det er klokere å bruke ressursene på det de var gode på før. Nå skal jeg gi råd til Rødt, for det synes jeg at jeg skal gjøre. De har faktisk veldig god politikk på enkelte områder, men da bør de holde seg til den politikken de faktisk har troverdighet på. Her har de ikke troverdighet. De kan prøve å vinne det, men hver gang de sier noe, virker det bare fordummende på de aller fleste.

Når man heller ikke vil eksportere våpen fra vår forsvarsindustri, da legger man ned de få forsvarsindustri-bedriftene vi faktisk har, som er helt avhengig av eksport for å overleve. Man kan ikke få alt. Hadde de snudd på sentrale punkter, som f.eks. NATO, ønsket USA velkommen, forstått at forsvarsindustrien er en del av forsvaret og en veldig viktig leverandør av teknologi og ikke minst spin-off-effekter for annen teknologi i andre sektorer – hadde Rødt gått inn for det, hadde de hatt troverdighet. Da kunne de stått frem i mediene og sagt at ok, vi har tatt feil, vi støtter NATO, vi forstår at vi trenger NATO for å forsvare vårt eget land. Men å tro at Norge skal tilbake igjen til Forsvaret av 1970, med 160 000 soldater og en rekke andre ting – for det første er det helt, helt usannsynlig, og dessuten ville det ikke engang vært tilstrekkelig i dag.

Ingrid Fiskaa (SV) [13:28:56]: Denne komiteen og Stortinget kjem til å få gode muligheter til meir debatt om innretninga av Forsvaret i tida som kjem.

SV deler forslagsstillaranes utolmod etter å koma raskt i gang med styrkinga av den nasjonale forsvarsevna, men å vedta konkrete styrkingar eller endringar midt i prosessen med ny langtidsplan for Forsvaret, til og med dagen før forsvarssjefen kjem med sitt fagmilitære råd, og utan ei meir heilskapleg vurdering, er likevel ikkje noko SV går inn for.

Derimot støttar SV dei forslaga i representantforslaget som inneber å gjera særlege vurderingar eller evalueringar, og tiltak som det uansett er brei einigheit om.

Med det tek eg opp dei forslaga som SV er med på.

Presidenten [13:29:59]: Representanten Ingrid Fiskaa har tatt opp de forslagene hun refererte til.

Bjørnar Moxnes (R) [13:30:15]: Jeg vil først takke for dypsendige og kloke betraktninger fra Fremskrittspartiet og Høyre i denne sal. Jeg kan berolige med at Rødt lenge har tatt til orde for å styrke Norges nasjonale forsvarsevne. Rapportene fra FFI og forsvarskommisjonen, og også forsvarssjefens fagmilitære råd, tegner et

ganske dystert bilde av Forsvarets egenevne og understreker at det haster å ta grep.

Det er bakgrunnen for at Rødt foreslår en tiltakspakke for å styrke den nasjonale forsvarsevnen, som bl.a. omfatter kraftig styrking av Norges luftvern, å øke antallet soldater i Forsvarets avdelinger kraftig ved å reetablere en enhetlig reservistordning og også å reetablere Sjøheimevernet og styrke Kystforsvaret på tvers av forsvarsgrenene. I tillegg går vi inn for å reetablere ettårig befalsutdanning, vi går inn for strakstiltak for bedre ståtid og rekruttering i Forsvaret, og vi ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en tiltaksplan mot mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret og også med en forsering av evaluering av utdanningsreformen og ordningen for militært tilsatte. Det er ikke snakk om en styrking av Sjøheimevernet, som Elvenes fra Høyre sier, for det ble jo lagt ned av regjeringen som Elvenes selv støttet, altså Høyre-regjeringen.

Etter den kalde krigen har skiftende regjeringer gradvis lagt ned invasjonforsvaret for å prioritere deltakelse i USA og NATOs kriger i utlandet. De har kuttet Hæren fra 160 000 til 12 000 soldater, halvert Heimevernet, lagt ned Kystforsvaret og lagt ned Sjøheimevernet. Alt luftvern, absolutt alt luftvern, dedikert til å beskytte sivilbefolkningen og beslutningsentre samt alt langtrekkende luftvern er fjernet. Det fagmilitære rådet fra 2015 fastslo krystallklart at langvarig deltakelse i utenlandsoperasjoner gikk på bekostning av beredskapen hjemme, og stadig flere er enig med Rødt i at vi må prioritere forsvaret av Norge i Norge. Vårt svar er å gjenreise invasjonforsvaret, og det som ligger på bordet i dag, er en begynnelse på det.

Siden vi kom med forslagene våre, har forsvarskommisjonens rapport kommet. De anbefaler økt bruk av reservister for å øke Forsvarets volum og utholdenhet, som vi foreslår, de anbefaler å framskynde oppgradering av eksisterende luftvernssystemer samt reetablering av langtrekkende luftvern og styrke forsvarsevnen i kystdomenet, som vi foreslår, og de anbefaler forsering av evaluering av utdanningsreformen og ordningen for militært tilsatte, slik vi også foreslår. Så la oss gå fra ord til handling.

Med det tar jeg opp Rødts tiltakspakke og forslag.

Presidenten [13:33:23]: Da har representanten Bjørnar Moxnes tatt opp de forslagene han refererte til.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:33:40]: Den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen i verden understreker behovet for en styrket nasjonal forsvarsevne. Regjeringen har styrket Forsvaret med ekstraordinære bevilgninger etter krigsutbruddet i Ukraina. Vi prioriterer forsvar, sikkerhet og beredskap. Derfor har vi også nedsett to kommisjoner, og vi har bedt forsvarssjefen frem-

me et råd om utviklingen av forsvarsevnen. Vi har også mottatt et sikkerhetsfaglig råd. Nå må vi behandle disse viktige innspillene grundig og utarbeide et solid grunnlag for hvordan vi skal ivareta vår nasjonale sikkerhet og våre nasjonale interesser i årene som kommer.

Norge er en arktisk, maritim nasjon. Evnen til å forvalte ressursene i havet, ivareta vår nasjonale suverenitet og beskytte kritisk infrastruktur langs kysten og på havbunnen er en omfattende og viktig oppgave. Sjøforsvarets overflatestruktur har behov for oppdateringer og nyanskaffelser for å opprettholde tilgjengelighet og operativ relevans. Flere planlagte oppdateringer og nyanskaffelser gjør at det er helt nødvendig å se de ulike behovene i sammenheng for å oppnå de operative effektene vi ønsker. Vi må også se sammenhengen mellom det maritime domenet og domeneene luft, land, cyber og space. For å sikre en helhetlig tilnærming vil vi vurdere den framtidige overflatestrukturen som en del av arbeidet med ny langtidsplan.

Krigen i Ukraina har aktualisert behovet for luftvernssystemer, og arbeidet for å øke vår nasjonale evne til beskyttelse mot langtrekkende presisjonsvåpen pågår. Kampluftvernet i Hæren er under etablering, og luftvern bataljonen på Evenes er etablert. Langtrekkende luftvern er ressurskrevende systemer både personell- og kostnadmessig og vil ved en framtidig anskaffelse være en svært betydelig investering. Størst mulig grad av systemlighet er viktig for effektiv drift og vedlikehold av systemer. Det vil derfor være nødvendig å gjøre en nærmere vurdering før regjeringen anbefaler tiltak knyttet til den videre utviklingen av luftvernstrukturen i Forsvaret.

Jeg vil understreke at det norske forsvarskonseptet bygger på både et sterkt nasjonalt forsvar, det kollektive forsvaret i NATO og samarbeid med nære allierte. For regjeringen er alle disse dimensjonene viktige, og de må ses i sammenheng. Et prioritert område knyttet til styrking av forsvarsevnen er også derfor å tilrettelegge bedre for alliert mottak og forsterkning samt alliert trening og øving i Norge. Dette må dessuten ses i sammenheng med en rekke forhold som også er tatt opp i Dokument 8-forslaget, som bruk av reservister, bedre luftvern og beskyttelse av kyst- og havområdene.

Regjeringen har startet arbeidet med en ny langtidsplan for forsvarssektoren. I arbeidet med langtidsplanen vil regjeringen gjøre en samlet vurdering av forsvarssektorens innretning, på kort og lang sikt. Det er vesentlig at beslutningene om forsvarssektorens videre innretning blir vurdert og tatt helhetlig, og at de er bærekraftige i et langsiktig perspektiv. Regjeringen tar sikte på å legge fram langtidsplanen for Stortinget neste år.

Presidenten [13:36:17]: Det blir replikkordskifte.

Hårek Elvenes (H) [13:36:35]: Jeg forutsetter at forsvarsministeren og jeg er enige om at man ikke driver forsvarspolitikken gjennom utspillpolitikk og forslag som ikke er utredet, der enkelttiltak heller ikke er satt i sammenheng, slik som Rødts forslag. Derimot forutsetter jeg at vi har en felles oppfatning av at forsvarspolitikken drives best gjennom faglige utredninger og solid forankring i Stortinget gjennom brede forlik, at man gjør ordentlige kostnadmessige vurderinger, og at dette reflekteres i de statsbudsjettene som skal finansiere Forsvaret.

Regjeringen inviterte Stortinget gjennom Nansen-pakken til å være involvert i støttearbeidet til Ukraina allerede fra en tidlig fase. Spørsmålet til statsråden er: Er dette en modell som statsråden vil følge opp når det gjelder behandlingen av langtidsplanen, nemlig å invitere Stortinget på et tidlig stadium med tanke på den planen som Stortinget til slutt skal vedta?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:37:42]: Nå er vi i den fasen at vi ennå mottar råd og innspill til arbeidet med langtidsplanen. Det arbeidet er slik sett i en veldig tidlig fase. Jeg har tidligere sagt her på Stortingets talerstol at det er lang tradisjon i Norge for at man samler seg når det står store, viktige saker på spill for landet, ikke minst gjelder det i forsvars- og sikkerhetspolitikken. Det vil være i Norges interesse at det er bred tilslutning til de lange linjene i forsvarspolitikken.

Vi må få gjøre noen vurderinger av prosessen knyttet til det, men jeg vil i tråd med de tradisjonene vi har, være opptatt av at vi kan få bred tilslutning til en ny langtidsplan.

Hårek Elvenes (H) [13:38:35]: Jeg håper statsråden merker seg at opposisjonen i Stortinget er på tilbudssiden og opptrer konstruktivt i dette svært så viktige spørsmålet for nasjonen framover.

Jeg skal ikke avslutte med et spørsmål til, men komme med en henstilling om at statsråden viser den samme konstruktive holdningen overfor opposisjonen, slik at vi kan forenes i et godt sluttprodukt, som er så overmåte viktig i den sikkerhetspolitiske situasjonen vi står i.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:39:08]: Det er en litt sprikende opposisjon i noen av sakene vi diskuterer i dag, men jeg registrerer de signalene som kommer fra det jeg vil kalle en bredde i det politiske miljøet, og at man ønsker å være konstruktiv og se på hvordan vi sammen kan få lagt en langtidsplan som er troverdig og bærekraftig, og som svarer ut de behovene vi har for framtiden.

Hårek Elvenes (H) [13:39:38]: Jeg skal ikke gjøre meg til talsmann for mer enn det jeg egentlig er. Jeg er forsvarspolitisk talsmann i Høyre, men jeg tror nok at det er flere partier enn Høyre i denne salen som vil bidra konstruktivt til at vi får en langtidsplan som har et bredt politisk flertall. Da er gode prosesser i forkant gjerne en god forutsetning for å få det til.

Jeg vil spørre statsråden en gang til: Skal statsråden kjøre et løp der Stortinget først blir kjent med hva regjeringen tenker når proposisjonen kommer, eller vil man jobbe mer etter Nansen-pakke-modellen, der man viste kortene litt tidligere, og dette fikk stor tilslutning i Stortinget?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:40:24]: Da må jeg gjenta at regjeringen ønsker en bred tilslutning til langtidsplanen og til kursen for utvikling av Forsvaret framover. Så har vi ikke ennå, i denne fasen, tatt nøyaktig stilling til hvordan hele arbeidsprosessen og dialogen med Stortinget skal skje. Det må jeg komme tilbake til. Men vi har, som jeg har sagt, lang tradisjon for å søke brede flertall og forlik når det står viktige saker på spill for landet, og det er ikke minst viktig i forsvars- og sikkerhetspolitikken.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [13:41:16]: Jeg hadde ikke tenkt å be om ordet, men det ble litt interessant, for jeg fikk ikke helt med meg statsrådens svar til Elvenes. Skal statsråden komme tilbake til Stortinget før, eller etter – eller er det slik, som statsråden sa, at man er opptatt av at et bredt flertall slutter seg til regjeringens politikk? Det er jo ikke sånn at regjeringen legger fram noe, og så skal vi klappe. Det kommer ikke til å skje på den måten. Derfor ønsker vi å være med på en del av det, for en skal jo ha en inndekning på dette også, og at man blir enige om en måte å gjøre det på.

Ellers kan jeg ikke la være å gi et lite stikk til Høyre, som fikk en invitasjon til å være med på vårt forslag, om akkurat det samme, men som valgte å si nei, samtidig som utenrikspolitisk talsperson i samme spørretime noen dager etter spurte regjeringen om en ville invitere til et slikt bredt forlik. Det har ikke noe med statsråden å gjøre, men jeg vil gjerne høre statsrådets syn på hva de mener med at man skal gi tilslutning til regjeringens egen politikk.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:42:14]: Det kan være krevende å ta replikk på flere samtidig.

Som jeg sa i mitt svar til Elvenes, er vi i den fasen at vi fortsatt mottar råd. Jeg har ikke tatt stilling til hvordan dialogen med Stortinget konkret skal være, så det må jeg få lov til å komme tilbake til. Men jeg kan gjenta enda en gang at vi har god tradisjon for å søke brede flertall om

forsvars- og sikkerhetspolitikken, og det bør også være målet i den prosessen vi nå står foran.

Bjørnar Moxnes (R) [13:43:06]: Forsvarskommisjonen kom med en rekke anbefalinger i sin rapport. En av de viktigste, som de anser som et kritisk minimum, er å framskynde den planlagte oppgraderingen av Norges luftvern. Dette har jeg stilt statsråden et spørsmål om, og jeg har fått et svar om at dette vil inngå som et innspill i regjeringens arbeid med langtidsplanen for Forsvaret, som legges fram i 2024, og tidligst behandles i slutten av 2024. Men da er det for sent å framskynde tiltak som er planlagt til 2025. Det vil ta tid, og det vil koste penger, men det vil være helt avgjørende å styrke luftvernet for befolkningssentre og infrastruktur. Spørsmålet er om det er riktig forstått at regjeringen sånn sett skroter luftvern anbefalingen som kom fra forsvarskommisjonen.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:44:15]: Jeg har jo svart på dette spørsmålet før. Vi har altså selv bedt om forsvarskommisjonens råd, og det er et omfattende råd, det er en rapport på 350 sider, som gjelder satsing på egentlig det meste i Forsvaret. Moxnes velger ulike elementer i et omfattende råd som han løfter fram, men utfordringen med Rødts forslag er at det nettopp er løst fra satsingen, og at man har liten vilje til å se det i en helhetlig sammenheng, for ikke å snakke om vilje til å se det i en alliert sammenheng og i tilslutning til det kollektive forsvaret. Rapporten er nå sendt på høring. Det pågår en kontinuerlig oppgradering av luftvernet. Når det gjelder det med langtrekkende luftvern, er det en svært omfattende sak, med store kostnader, og det er helt avgjørende at vi gjør en vurdering av det i en helhetlig ramme.

Bjørnar Moxnes (R) [13:45:17]: Norge trenger et forsvar og trenger luftvern, NATO eller ei, så det er avgjørende å framskynde anskaffelsen av det, jf. det forsvarskommisjonen nevner. En annen svakhet er at Norge har verdens nest lengste kystlinje. Til havs har vi Sjøforsvaret, og til lands har vi Hæren og Heimevernet, men i kystsonen har vi ganske lite. Da Høyre og Framskrittspartiet – dessverre med Arbeiderpartiets støtte – la ned Sjøheimevernet i 2017, kalte Senterpartiet nedleggelsen for forkastelig. Det var med god grunn, fordi for 80 mill. kr i året kunne man mobilisere 130 fartøy, 2 000 soldater, 63 kystmeldeposter, 4 dykkertropper, 4 boringstropper og 34 visitasjonsteam. Som Ståle Ulriksen ved Sjøkrigsskolen sier om nedleggelsen av Sjøheimevernet:

«Det er det dummeste som ble gjort i den forsvarsreformen.»

Er Senterpartiet åpne for å få på plass en kapabilitet – kall den hva du vil – i kystsonen som kan ta over oppgavene som nå ikke ivaretas?

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:46:25]: Noen av de oppgavene er ivaretatt gjennom Heimevernets øvrige virksomhet i dag, men det er rett at det var ulike syn på nedleggelsen av Sjøheimevernet. Det er en veldig viktig sak for denne regjeringen å prioritere Heimevernet mer i forhold til det som ligger i langtidsplanen, og det som forrige regjering sto for. Derfor har det vært prioritert fra oss i de to budsjettene vi har lagt fram, å øke Heimevernets volum, treningsaktivitet og kursvirksomhet. Jeg har samtidig sagt at når det gjelder Heimevernet i stort – herunder kystsonen, for det er et viktig tema – vil det være naturlig å vurdere hva framtidens heimevern skal være, og hvordan vi ser det i sammenheng med andre kapabiliteter i forbindelse med langtidsplanen. Grunnleggende valg om Heimevernet, og andre valg, er det naturlig å ta i langtidsplanen, men i mellomtiden styrker vi Heimevernet systematisk.

Bjørnar Moxnes (R) [13:47:31]: Det tar jeg som et positivt signal fra forsvarsministeren. Sånn sett vil jeg vise til at én del av oppgavene var – som statsråden sikkert kjenner godt til – å beskytte viktige landobjekter langs kysten, men det var også det å drive en generell maritim overvåkning og kontroll av kystsonen. En del av det kan selvsagt gjøres fra luften, fra satellitter, droner osv., men det å ha lokalkunnskap og nær kjennskap til kysten og bruke folk som besitter den typen spesialkompetanse, som kan oppdage hvis det er noe som er unormalt, som ikke er i tråd med vanlig virksomhet, og å kunne varsle, visitere og borde fartøy er kanskje enda viktigere enn før, også med tanke på russernes endrede strategi til sjøs, som går inn på å komme nærmere kysten.

Dette er ting jeg håper statsråden vil ta med seg i vurderinger som skal gjøres når det gjelder langtidsplanen for Forsvaret.

Statsråd Bjørn Arild Gram [13:48:36]: Jeg er enig i at vi mistet en del viktige funksjoner da Sjøheimevernet ble nedlagt, og det er viktig å vurdere dette videre, både når det gjelder framtidens heimevern, og når det gjelder hvordan vi i stort beskytter kystsonene våre. Vi må også, som representanten sier, se dette i sammenheng med andre kapasiteter og kapabiliteter.

Nå er det gjort viktige studier i Heimevernet og i FFI om hvordan et framtidig heimevern kan se ut. Det er presentert ulike modeller og ulike ambisjonsnivå for hva slags oppgaver Heimevernet skal ha for framtiden, og det vil vi komme tilbake til i langtidsplanen neste år. Det er ingen tvil om at Heimevernet skal bygges opp framover, og det er vi i full gang med.

Presidenten [13:49:22]: Replikordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, har også en taletid på inntil 3 minutter.

Hårek Elvenes (H) [13:49:44]: Norge lar seg ikke forsvare alene. Norge lar seg forsvare kun sammen med andre. Vår evne til avskrekking er uløselig knyttet til vårt medlemskap i NATO.

Jeg må minne representanten Moxnes om, og det er kanskje et litt sårt paradoks for Moxnes å bli minnet om, at dette invasjonforsvaret som han stadig viser til, i betydelig grad var finansiert av USA og gjennom NATOs infrastrukturemidler. Det var kommet til et punkt på 1980-tallet at det måtte fornyes og moderniseres. Representanten Moxnes kan lese en rapport fra Forsvarets forskningsinstitutt, FFI, som viser hvor mange brigader vi hadde hatt operative hvis man satte et krav om at 60 pst. av COP-ens materiell skulle være til stede. Da vil man se et veldig lavt tall.

La oss forutsette at Rødt får gjennomført sine forsvarssatsinger, forutsatt at de er finansiert, som de foreløpig ikke er, det er ikke spor i deres budsjett. Når det gjelder forslaget som ble lagt fram her i dag, har man heller ikke hensyntatt det økte personellbehovet som disse materiellanskaffelsene medfører. Men gitt at Rødt har gjennomført sine forsvarssatsinger, sitter vi igjen med et udekket gap – stor «delta». Det gapet er det sikkerhetsgarantien og vårt NATO-medlemskap som ivaretar. Når Rødt har strukket seg til sitt ytterste i forsvarspolitikken og det gjenstår meget for å ivareta nasjonens sikkerhet og vår evne til avskrekking, hvordan skal det ivaretas?

Bengt Fasteraune (Sp) [13:51:53]: Det er viktig for meg å presisere nok en gang, som mange har sagt fra denne talerstolen, at Norges forsvarskonsept har flere bein å stå på. Vi skal ha et sterkt nasjonalt forsvar. Vi skal bidra inn i det kollektive forsvaret i NATO, og vi skal ha bilaterale avtaler som skal sørge for at vi har de ressursene som kreves når det eventuelt måtte bli alvor.

De forslagene som Rødt fremmer, åtte ulike forslag, berører bare den ene pilaren som dette forsvaret er tuftet på. Når man da ganske så frimodig går inn og siterer det som står i forsvarskommisjonens anbefaling, glemmer man at den anbefalingen som hele forsvarskommisjonen er tuftet på, er at vi fortsatt skal ha disse tre pilarene. Det er helt avgjørende for at vi i det hele tatt skal ha en sjanse.

Jeg vil også si noe om det som forsvarsministeren stadig vekk får spørsmål om – om det skal være noen prosesser i forkant av at de dokumentene blir fremmet til Stortinget. Da vil jeg gjøre oppmerksom på at det var denne regjeringen som satte i gang de prosessene som er helt avgjørende for den forsvarsdebatten vi har i dag.

Både forsvarskommisjonen, som ble satt ned før Ukraina-krigen, og totalberedskapskommisjonen, som ble satt ned før krigen i Ukraina, er et grunnlag for en forsvarsdebatt som er helt avgjørende. I tillegg er den situasjonen som har oppstått, en egen kraft i en forsvarsdebatt i dag. De tre elementene vil være helt avgjørende og helt sikkert også bli tatt hensyn til når forsvarssjefen legger fram sitt fagmilitære råd i morgen. Det er jo det som er grunnlaget for det videre arbeidet.

I tillegg er det helt avgjørende at regjeringen får den tilliten som kreves til å sette i verk ekstraordinære tiltak, som er gjort i stort monn den siste tiden, for å kunne løse påløpende utfordringer både i Forsvaret og ikke minst også når det gjelder krigen i Ukraina. Dette grunnlaget er formidabelt. Dette grunnlaget har regjeringen iverksatt før krigen i Ukraina, og det er et godt grunnlag for det arbeidet som skal gjøres i Stortinget. Og jeg vil bare si: Jeg håper også at man får til et bredt forlik. Det er det tradisjon for i Norge.

Nils-Ole Foshaug (A) [13:55:09]: Rødts forslag om å styrke forsvaret av Norge må vi jo tro er oppriktig ment fra dem, med det er mye jeg lurer på, som hva de egentlig tenker om Forsvaret. Tidligere har de uttrykt at de var imot kjøp av F-35. Før det var de vel også imot oppgraderingen av de gamle F-16 vi hadde. Når representanten Moxnes står her og refererer til Forsvarets forskningsinstitutt, FFI, til forsvarskommisjonen og til det fagmilitære rådet, slår det meg at han selv ikke ser hvor utrolig feil det må være når alle disse utredningene bygger på medlemskap i NATO og på et samarbeid med allierte. Det får meg til å tenke at Rødt leser ulike utredninger slik fanden leser Bibelen. Jeg skulle gjerne ha likt å vite hvilke tiltak Rødt ser for seg må gjøres for å styrke Forsvaret tilstrekkelig dersom Norge står utenfor NATO og vi ikke skal ha et samarbeid med allierte.

Bjørnar Moxnes (R) [13:56:38]: Dette er altså ikke første gang det slås alarm om manglende forsvarsevne og uansvarlig mangel på luftvern før man vedtar en langtidsplan. Det samme skjedde i 2016 og 2020. Begge ganger kom regjeringen til Stortinget med et forslag til langtidsplan som ikke i tilstrekkelig grad prioriterte nasjonal forsvarsevne, som ikke inneholdt noen reetablering av langtrekkende luftvern, som etterlot sivilbefolkningen helt uten dedikert luftvernbeskyttelse, med et manglende forsvar av kysten og et forsvar som fortsatt er altfor lite. Derfor mener vi at Stortinget nå burde sende et signal til regjeringen, ikke minst om å følge opp anbefalinger fra forsvarskommisjonen, slik Rødt foreslår.

Så er det jo tydelig at Fremskrittspartiet, Høyre og regjeringen ikke er enige om modellen for involvering av Stortinget i arbeidet med langtidsplanen. De to førstnevnte, Fremskrittspartiet og Høyre, vil ha en tidligere

involvering av Stortinget. Nå har de en sjanse til å få sendt et signal om mer luftvern, styrket forsvarsevne i kystsonen, større satsing på reservister og ikke minst oppgradering av luftvernet.

Iblant i disse diskusjonene kan det nesten virke som at enkelte representanter fra enkelte partier snakker utelukkende om alliansedelen av politikken for å slippe å diskutere realitetene i forsvarspolitikken når det gjelder hva vi selv rår over. Det har vært tilløp til reell debatt om saken i dag. Jeg vil takke for de enkeltbidragene i enkelte sekunder fra enkelte representanter, men jeg skulle ønske at det var mulig å diskutere hvordan vi kan styrke den nasjonale forsvarsevnen. Ethvert land må jo ha et visst forsvar av eget territorium, av egen suverenitet, og kunne hevde det til lands, til vanns og i luften. Hvis vi ikke gjør det selv i tilstrekkelig grad, vil andre land og andre makter rykke inn i det tomrommet som vi etterlater oss, og det er ikke gitt at norske interesser er identiske med stormaktsinteresser. Det kan jo også være at hvis vi ikke er sterke nok til lands, til vanns og i luften i nordområdene, så vil andre land som har et annet operasjonsmønster overfor oss og Russland, rykke tyngre inn. Jeg har hatt inntrykk av at iallfall det med lav spenning i det høye nord har vært et slags felles omkved og et slagord. Jeg har tenkt at det også er noe man jobber for i praksis, og da er det helt avgjørende at det er Norge som hevder norsk suverenitet i disse områdene.

Det vi foreslår, er en del av et forslag om på ny å styrke nasjonal forsvarsevne. Så tar vi gjerne en debatt om NATO når som helst og hvor som helst, og hvis jeg får ekstra tid, vil jeg gjerne gå dypt inn i det.

Ine Eriksen Søreide (H) [14:00:02] (komiteens leder): Dette er etter hvert en ganske kjent debatteknikk fra Rødt – å skylde på alle andre, men elegant utelukke å fortelle hva egen politikk har vært. Rødt har overhodet aldri vært partiet som har satset på forsvar. Snarere tvert imot har partiet ønsket å ha modeller for forsvaret av Norge som verken har vært gjennomførbare eller ville gitt bedre operativ evne. Partiet har heller aldri prioritert å styrke forsvarsbudsjettene i sine alternative budsjetter. Og som representanten Foshaug skulle jeg gjerne like å høre hva som er Rødts alternativ til vår forankring i NATO, og hva som er Rødts alternativ til vårt samarbeid med nære allierte om forsvaret av Norge og alliansens territorium.

Det er klart at denne feilen – om man vil kalle det feil, eller om man vil kalle det en bevisst måte å debattere på – som Rødt gjør, handler selvfølgelig om å prøve å framstille Rødt i et betydelig bedre lys enn det er grunnlag for. Men Rødt gjør en feil til, og det er å fortelle historien om hva andre partier har gjort, på en uriktig måte. Som representanten fra Rødt bør være kjent med, satte

den regjeringa vi var en del av, i gang en betydelig kartlegging av tilstanden i Forsvaret, som var helt nødvendig etter at Forsvaret var blitt dramatisk nedbygd etter slutten av den kalde krigen. Det ga altså grunnlaget for de satsingene som lå i den forrige langtidsplanen, den inneværende langtidsplanen, som det også ble et bredt flertall for i Stortinget i begge omganger. Noe av det handlet om hvordan vi skulle hevde norsk suverenitet og alliert suverenitet i våre nærområder, og det var bl.a. ved å gå til anskaffelse av kapasiteter, slik som F-35, nye maritime patruljefly og nye ubåter. Er det noe Rødt alltid har argumentert sterkt mot, er det f.eks. anskaffelsen av kampfly, som er helt avgjørende, ikke bare for Luftforsvaret og for overvåkning og forsvar av luftrommet, men også for at Hæren skal kunne operere, og at Sjøforsvaret skal kunne operere, i en kontekst som gir forsvar av Norge og av allierte.

Jeg mener også det er viktig, når vi nå er i avslutningsfasen av denne debatten, å understreke det som har vært Høyres poeng med å involvere Stortinget tidlig. Etter min oppfatning var det en vellykket modell som ble valgt i forbindelse med Nansen-programmet. Når vi skal vedta ny langtidsplan til neste år, er den så stor og omfattende og kommer til å kreve så mye av bevilgningsøkninger og satsinger at det er viktig å ikke bare tenke at man skal skaffe et flertall, men også å tenke på hvordan det flertallet skal skaffes, og hvordan det flertallet skal stå seg over tid. Det siste vi kommer til å trenge når vi vedtar ny langtidsplan til neste år, er en situasjon hvor det bølger fram og tilbake, hvor et regjeringsskifte kan gjøre betydelige endringer, osv. Det er forutsigbarhet, bevilgningsøkninger og stabilitet som er det viktige, og da er vår invitasjon til regjeringa klar, nemlig at vi veldig gjerne ønsker at regjeringa kommer til Stortinget før proposisjonen legges fram, og ikke bare ber om flertall for det som legges fram, men aktivt involverer Stortinget i å skape flertallet.

Presidenten [14:03:06]: Representanten Hårek Elvenes har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Hårek Elvenes (H) [14:03:25]: Når Rødt først forsøker seg på en historieskriving, må den korrigeres. Siden 2014 har forsvarsbudsjettet reelt økt med 30 pst. fram til 2022. Det har foregått en systematisk, planmessig oppbygging av Forsvaret. Hvor har Rødt vært i denne perioden? Hver gang man har diskutert forsvarspolitikken her i denne salen, har Rødts trumfkort og Rødts saldering vært å skyte ned kampflyprosjektet. Dette er et prosjekt som har en unison militær anbefaling, som er hovedkampsystemet i vårt forsvar, og som Hæren er helt avhengig av for å kunne drive sine offensive operasjoner.

Jeg skal med stor forventning studere Rødts reviderte budsjett og se om det nå er spor av det som Rødt tar til orde for. I siste alternative statsbudsjett fra Rødt pratet man om fri tannpleie, man pratet om fri kollektivdekning, og det er ikke tilnærmedesvis spor (presidenten klubber) etter de satsingene som Rødt tar til orde for.

Presidenten [14:04:55]: Representanten Bjørnar Moxnes har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Bjørnar Moxnes (R) [14:04:50]: Hvis jeg kan få ekstra tid til å svare ut, president, så gjør jeg gjerne det.

Det å høre – fra Høyre – at Rødt har ansvaret for å ha bygd ned det norske forsvaret, er litt vanskelig å ta inn over seg. Det singler så kraftig i glasshus, for Rødt har ikke gått inn for å bygge ned det nasjonale forsvaret; det er det andre partier som har vært i regjering, som har et felles ansvar for.

I våre alternative budsjetter gikk vi inn for mer penger til Forsvaret, mer enn det regjeringen hadde av foreslåtte bevilgninger.

Til Fasteraune vil jeg si at nasjonal forsvarsevne er ikke bare en pilar, men det er helt avgjørende og egentlig den eneste virkelige forsvarsevnen vi selv kan rå over fullt og helt. Det er få år siden Donald Trump var president i USA. Han kan komme tilbake om to år – eller enda mer ytterliggående presidentkandidat fra det partiet. Det å legge alle eggene i den kurven (presidenten klubber) er kanskje ikke helt ansvarlig, så det å ha en egen forsvarsevne er helt avgjørende, også i framtiden.

Presidenten [14:05:59]: Ekstra taletid gis ikke.

Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 5.

Sak nr. 6 [14:06:08]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Innberetning fra Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret for 2022 (Innst. 452 S (2022–2023), jf. Dokument 5 (2022–2023))

Presidenten [14:06:22]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil seks replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Bente Irene Aaland (A) [14:06:58] (ordfører for saken): Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret har avgitt sin beretning for 2022 til kontroll- og konstitusjons-

komiteen. Aller først vil jeg takke komiteen for et utmerket samarbeid også i denne saken.

Ombudsnemndas årsmelding til Stortinget for 2022 er den første innberetningen etter at Stortinget vedtok en egen lov for nemnda i 2021. Komiteen merker seg at nemnda har gjort et godt og grundig arbeid ut fra lovens bestemmelse og sitt mandat.

Nemnda har vært vertskap for den årlige internasjonale konferansen for militære ombudsordninger, med deltakelse fra 43 land fra alle verdensdeler. Nemnda har utført flere tilsynsbesøk. Krigen i Ukraina preger tilsynsbesøk og møter og bidrar til at man ser vårt eget forsvar og vår egen beredskap i lys av denne situasjonen.

I kontakt med soldater, befal og offiserer i Forsvaret er det ofte de samme utfordringene som trekkes fram, som at personalstrukturen for befal og offiserer er såpass presset at det går ut over Forsvarets evne og personalets sikkerhet, samt at den jevne norske soldat føler seg usikker på hva hen skal gjøre i en krigssituasjon. Soldater melder tilbake at de opplever mangel på skytetrening og våpentrening, samt at soldatene er usikre på krigens regler.

På mange steder i Forsvaret er bygningsmassen preget av mangel på vedlikehold. Dette gjelder særlig for boforholdene. Det er ikke akseptabelt at soldater utsettes for helseskadelige boliger.

Komiteen ser også at nemnda har viet oppmerksomhet til viktige og alvorlige temaer som varslings saker, mobbing og seksuell trakassering. Nemnda vurderer det dit hen at de konkrete tiltakene som iverksettes, virker hensiktsmessige, og at de nå må få tid til å virke. Komiteen merker seg at nemnda mener at det er grunn til å vurdere om Forsvaret er gitt de nødvendige lov-hjemler, eventuelt om de gjeldende lovhjemlene bør presiseres. Komiteen ønsker å presisere at seksuell trakassering og overgrep er ulovlig, og at de nødvendige lovhjemler for å håndtere dette gjelder i Forsvaret som i samfunnet for øvrig. Vi har store forventninger til Forsvarets innsats og opprydding i disse sakene, og det forventes selvsagt at vi får en oppfølging av dette i ombudets neste innberetning.

Forsvaret står overfor store endringer. Det er ikke bare på grunn av krigen i Ukraina, selv om den selvsagt er en del av det. Regjeringens bestillinger til forsvarskommisjonen og totalberedskapskommisjonen bekrefter viljen til satsing, styrking og utvikling. Disse har nå i disse dager levert sine rapporter. De to rapportene inngår i et bredt kunnskapsgrunnlag for det videre arbeidet med å videreutvikle og styrke samfunnssikkerheten, beredskapen og nasjonal sikkerhet i Norge. Sikkerhetsfaglige råd fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet og forsvarsjefens militærfaglige råd vil være viktige bidrag til arbeidet med Forsvarets nye langtidsplan, samtidig som

de vil gi en pekepinn i retning av hva som må skje på kort sikt.

De områdene som nemnda retter et kritisk blikk mot, vil nødvendigvis bli en del av denne satsingen som vi står overfor, og vi vil ta det med oss videre i debattene vi vil møte i utformingen av framtidens forsvar. Takk til nemnda for godt og grundig arbeid.

Peter Frølich (H) [14:11:14]: (komiteens leder): Jeg slutter meg selvfølgelig til saksordførerenes omtale av et godt arbeid fra Ombudsnemnda. Så vil jeg bare påpeke at Høyre, antakelig ved en inkurie, har falt ut av en merknad på side 8, som handler nettopp om mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Det er det ingen grunn til at vi skal stå utenfor. Det er selvfølgelig av største og fremste viktighet at Ombudsnemnda følger nøye med på utviklingen og stiller forventninger til Forsvarets håndtering av dette problemet.

Statsråd Bjørn Arild Gram [14:12:14]: La meg starte med å takke Ombudsnemnda for Forsvaret for å ha løftet viktige saker. Temaene som nemnda belyser, er kjent for Forsvarsdepartementet og er saker som jeg selv også mener er av stor betydning.

Regjeringen er opptatt av personellsituasjonen i Forsvaret og ivaretagelse av Forsvarets personell. Ombudsnemnda har satt søkelys på en viktig utfordring for den videre utviklingen av Forsvaret, nemlig at Forsvaret må bemannes med nok personell med riktig kompetanse.

Forsvaret må ansette flere folk raskere enn det forrige regjerings langtidsplan legger opp til. Denne regjeringen har derfor forsert deler av den planlagte personellopptrappingen fra 2024 til 2023, og i 2023 vil Forsvaret styrkes med om lag 200 årsverk. Samtidig har vi styrket utdanningskapasiteten.

Forsvaret er en del av samfunnet og møter på de samme utfordringene som samfunnet ellers. En utfordring er at tilgangen på arbeidskraft med rett kompetanse trolig vil bli vanskeligere i årene som kommer, og derfor må vi gjøre det vi kan for å beholde kritisk kompetanse i forsvarssektoren.

Grepet som regjeringen gjorde med T35-ordningen, var viktig. I 2023, som en overgangsordning, er det nå mulig å tilsette spesialister på T60-kontrakt uten at disse må si fra seg opptjent bonus etter sin opprinnelige T35-kontrakt. Det tas også i bruk ulike andre personalpolitiske tiltak for å beholde verdifull kompetanse.

Et annet forhold som har bidratt til høy gjennomtrekk av personell, har vært dårlig standard og for få tilgjengelige boliger og kvarter. Som et tiltak for å bedre bosituasjonen i Forsvaret prioriterte regjeringen allerede i 2022-budsjettet ekstra midler til oppgradering og vedlikehold av personellrelatert EBA, altså kaserner og

kvarter for soldater og ansatte. Dette er også et viktig tiltak for å beholde folk. Satsingen ble økt til 100 mill. kr i årets budsjett. Forsvaret vil i samråd med Forsvarsbygg prioritere bruken av midlene.

Regjeringen har altså tatt en rekke grep som i sum vil bidra positivt til å møte bemanningsutfordringene. Vi må imidlertid ta inn over oss at det tar tid å løse disse utfordringene, og at rekrutterings- og bemanningssituasjonen vil være krevende for Forsvaret framover. Derfor må vi løpende vurdere ytterligere tiltak for å sikre operativ evne.

Forsvarets evne til å rekruttere og beholde personell hjelpes ikke av de mange alvorlige varslingssakene i Forsvaret det siste året. Dessverre er altfor mange av sakene knyttet til mobbing og seksuell trakassering. Disse sakene viser at Forsvaret må arbeide med egen kultur. Alternativet er at vi risikerer at færre vil anse Forsvaret som en attraktiv arbeidsplass, og at Forsvaret mister det gode omdømmet det har i befolkningen i dag. Mest av alt må dette ryddes opp i for å beskytte og ivareta Forsvarets ansatte og soldater.

Forsvaret har satt i gang kraftfulle tiltak for å få bukt med utfordringene. Det er utarbeidet en handlingsplan mot mobbing og seksuell trakassering. Det er opprettet en prosjektorganisasjon under sjef for Forsvarsstaben som skal sørge for at disse tiltakene gir ønskede resultater, og forsvarssjefen skal levere en tredje rapport til meg før sommeren med status på tiltakene.

Jeg har notert meg Ombudsnemndas omtale i innberetningen hvor de stiller spørsmål ved om Forsvaret har nødvendige lovhjemler for å håndtere problematikken. Jeg stiller meg bak komiteens innstilling om dette, som også saksordføreren var inne på. Mobbing og seksuell trakassering er ulovlig på norske arbeidsplasser. Forsvaret har det nødvendige juridiske handlingsrommet for å håndtere dette. Med arbeidet som pågår nå, er målet at organisasjonen skal bli i stand til å benytte seg av dette.

Personellet er Forsvarets viktigste ressurs. Det er regjeringens mål at denne ressursen skal styrkes. Jeg vil bruke denne anledningen til å takke og berømme ansatte og vernepliktige i Forsvaret for deres innsats. Samtidig som våre soldater løser daglige oppdrag, er det mange som har arbeidet hardt med en styrket beredskap og sikkerhet i norske områder, og det er ikke minst mange som har arbeidet hardt for å gjennomføre norske donasjoner til Ukraina, øving og trening av ukrainske soldater og evakuering av skadde. Jeg vil takke for denne innsatsen.

Carl I. Hagen (FrP) [14:16:26]: Når komiteens leder sa fra om at han skulle ha vært med i en merknad, får jeg også formelt gjøre det samme. Det gjelder merkna-

den som er på side 2 i innstillingen, fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, SV, Rødt og Venstre. Den merknaden er selvsagt også vi med på, og ved en inkurie fikk vi ikke sagt fra om det. Det samme gjelder merknaden på side 8, fra SV, Rødt og Venstre, som vi også er med på. Så da kommer dette inn i den nødvendige protokollen.

Presidenten [14:17:06]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 6.

Sak nr. 7 [14:17:12]

Innstilling frå kontroll- og konstitusjonskomiteen om Årsmelding 2022 for Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) (Innst. 456 S (2022–2023), jf. Dokument 7:1 (2022–2023))

Presidenten [14:17:30]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil seks replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Nils T. Bjørke (Sp) [14:18:02] (ordfører for saka): Eg vil takka EOS-utvalet for godt arbeid, godt samarbeid og ei grundig årsmelding for 2022, og eg vil takka komiteen for godt samarbeid om arbeidet.

Dette er året då verdien av å ha eit kontrollorgan for dei hemmelege tenestene har fått ein ny dimensjon. Det som har prega tenestene dette året, er Russlands militære angrep på Ukraina 24. februar 2022. Det endra den tryggingsspolitiske situasjonen i Europa og i verda. Dei hemmelege tenestene må no balansera omsynet til privatlivet til den einskilde opp mot samfunnet og borgarane sin trong for tryggleik, i ei tid der farane for tryggleiken er meir konkrete enn på lenge.

Det er viktig at samspelet mellom tenestene og EOS-utvalets kontroll fungerer godt i alle tryggingsspolitiske situasjonar. Ein samla komité legg vekt på kor viktig det er å halda fram det gode samarbeidet og balansen mellom tenestene sitt arbeid og EOS-utvalets kontroll i tida som kjem.

I 2022 har EOS-utvalet gjort eit omfattande arbeid med 22 inspeksjonar og åtte saker av eige tiltak. Utvalet har avslutta 38 klagesaker. I kontrollen av Etterretningstenesta har utvalet kontrollert innhentingmetodar som kan medføra inngrep overfor den einskilde og tenesta si handsaming av opplysningar og informa-

sjonsutveksling med innanlandske og utanlandske samarbeidspartnarar.

Utvalet har fått ei ny og krevjande oppgåve med å kontrollera tenesta si utvikling av systemet for tilrette- lagd innhenting av grenseoverskridande elektronisk kommunikasjon. I kontrollen av systemet for tilrette- lagd innhenting har utvalet stilt spørsmål ved heimels- grunnlaget for Etterretningstenesta sitt kjøp av metadata frå kommersielle aktørar. I e-lova er innhenting av data frå opne kjelder regulert særskilt ut frå omsynet til personvern. Utvalet har uttalt at dei same omsyna gjeld ved kjøp av metadata i bulk som inneheld personopp- lysningar. Fleirtalet i komiteen støttar EOS-utvalets konklusjon om at når E-tenesta ikkje kan leggja fram ei oversikt over søk i rådata i bulk som tek utgangspunkt i eit søkeomgrep tilknytt ein person i Noreg, er ikkje lova sitt krav om logging for kontrollføremål oppfylt.

I kontrollen med Politiets tryggingsteneste har ut- valet retta skarp kritikk mot PST for tenesta sin bruk av dronar med kamera som overvåkingsmetode i førebyg- gjande saker. Utvalet har kritisert PST for ikkje å ha gjort tilstrekkelege etiske vurderingar før tenesta bad ei kjel- de om informasjon – når det kunne kome i konflikt med kjelda si teieplikt. Komiteen registrerer òg at utvalet har vurdert PST si registrering av tre stortingsrepresentan- tar, og støttar utvalet si påpeiking av at det er viktig med individuelle grunngevingar. Naudsynskriteriet må vera oppfylt som grunnlag for slike registreringar.

Både i kontrollen med Nasjonalt tryggingssorgan, NSM, med Forsvarets tryggingssavdeling, FSA, og i kon- trollen med Sivil klareringsmyndigheit har utvalet teke opp sakshandsamingstida i klareringssaker. I handsa- minga av førre årsrapport for EOS-utvalet delte komite- en utvalet si bekymring om at sakshandsamingstida i klareringssaker hos NSM har gått opp på nesten alle område i 2021 samanlikna med 2020. Komiteen føreset- te i innstillinga at NSM tok grep for å redusera sakshand- samingstida, men sakshandsamingstida i både klare- ringssaker og klagesaker i andreinstansen har gått opp frå 2021 til 2022. Komiteen støttar utvalet si vurdering av at det er ei urovekkjande utvikling. Eg har spurt justis- ministeren korleis Justis- og beredskapsdepartementet har følgd dette opp, og fått det svaret at som følgje av ut- viklinga i restansar har departementet gjeve NSM eit eige oppdrag om å setja i verk naudsynte prosessar for å få restansane av klagesaker ned.

Handsaminga av klareringssaker er viktig. Det har vore eit tema over lang tid i EOS-utvalet si rapportering til Stortinget. Komiteen ber difor utvalet vurdere om rapportering om sakshandsamingstid i klareringssaker i større grad kan syna utviklinga over tid og slik betre få fram utvalet sine vurderingar.

Med dette vil eg ynskja EOS-utvalet lukke til med det viktige arbeidet framover.

Lubna Boby Jaffery (A) [14:22:59]: Disse årsmeldingene som Stortinget nå er i gang med å behandle, er en årlig foreteelse, og det kan for utenforstående virke som en rituell oppgave som vi går til hvert eneste år. EOS-utvalgets rapport er ikke og skal ikke være en rituell oppgave. Den skal ettergå våre hemmelige tjenester og gå de hemmelige tjenestene etter i sømmene. Dette handler om borgerne i Norge og deres rettigheter, at disse rettighetene ikke skal krenkes, og at viktige lover og regler blir fulgt.

Vi lever i et samfunn der de hemmelige tjenestene må og skal balansere enkeltindividets behov for privatliv opp mot samfunnets og borgernes behov for trygghet. Det har jo også tidligere vært en debatt her i salen der en diskuterte denne problemstillingen. Denne balansen blir viktigere og viktigere når både teknologien og regelverket gir de hemmelige tjenestene virkemidler som de tidligere ikke har hatt. Dette gjelder spesielt både E-tjenesten og PST.

Jeg vil nevne et tema som også saksordføreren var innom. Dette er et tema som dessverre har blitt et noe forutsigbart tema, og det gjelder klarering. EOS-utvalgets gjennomgang viste at saksbehandlingstiden i klareringsaker hos Nasjonal sikkerhetsmyndighet, NSM, i 2021 gikk opp på alle områder sammenlignet med 2020. Stortinget forutsatte i Innst. 432 S for 2021–2022 at NSM tok grep. Så ser vi at saksbehandlingstiden i NSM, både for klareringsaker og for klagesaker, fortsatte å gå opp fra 2021 til 2022. Dette er en urovekkende utvikling. Stortinget har tydelige forventninger til at restansen skal ned, noe som også justisministeren har sagt i brevs form.

Spørsmål om klarering er også en utfordring for Forsvarets sikkerhetsavdeling, FSA, og også for Sivil klareingsmyndighet. Det at ting tar lang tid, går ut over tjenestenes tilganger til klarert personell, men det setter også enkeltpersoner i veldig krevende livssituasjoner. Noen av dem kan ikke utøve yrket sitt – et yrke mange av dem har gått inn i med viten og vilje, og med et sterkt ønske om for å tjenestegjøre for sitt land.

Jeg håper at de ulike klareringsmyndighetene tar grep om situasjonen og lytter til Stortinget og EOS' klare oppfordring om at dette må det tas tak i.

Carl I. Hagen (FrP) [14:26:17]: La meg legge til at i et demokrati er det veldig viktig at vi har en god og skikkelig kontroll med de såkalt hemmelige tjenestene, og jeg mener at det har vi i vårt land. Det er flere som passer på, og det er en god kontroll med tjenestene. Da er det også viktig at de tingene som EOS-utvalget tar opp, rapportene og anbefalingene de kommer med, etter hvert blir etterfulgt og oppfylt av den utøvende makt som styrer disse tjenestene.

Jeg vil nevne noe om våre særmerknader i innstillingen. Det første gjelder at PST har fått kritikk av utvalget for bruk av droner til fotografering. Det synes vi for så vidt er greit, fordi det står i regelverket at man bare har lov til å bruke faste kameraer. Vi synes allikevel at man da bør vurdere å endre de reglene, for det må jo være kontrollen med bruken av data og de eventuelle bildene som innhentes, som er det viktige, ikke om kameraet er bevegelig eller om det står fast.

Jeg tillater meg å vise til vårt forslag, hvor vi ber regjeringen vurdere mer hensiktsmessig og modernisert regelverk for bruk av utstyr for å samle inn informasjonen. Det er misbruk av informasjonen vi skal hindre, ikke teknikken for innhenting – hvis ikke da den teknikken går ut over andre regler. Om et kamera er fastmontert eller montert på en drone, burde egentlig ikke bety noe som helst.

På flere områder og til flere organer gir EOS-utvalget flengende kritikk av veldig lang saksbehandlingstid på sikkerhetsklarering. Det er klart at hvis noen søker en jobb som fordrer en sikkerhetsklarering av at man er godkjent for å kunne gjøre det, kan en ikke vente et år på det. Da går den jobben til en som allerede har sikkerhetsklarering. Så her er det rom for å sørge skikkelig for en mye bedre behandling av klareringsakerne, men også av klagesakerne – hvis man får et avslag som kanskje er ubegripelig for den det gjelder. Her bør også viktigheten for den personen som søker om klarering, være utslagsgivende for hvor fort og hvor effektivt man behandler søknaden.

Som jeg nevnte, er det stor forskjell på en som søker klarering fordi man kanskje en eller annen gang i fremtiden kan trenge det, men som for øyeblikket ikke har noe akutt behov – det kan godt vente litt – og en som har et akutt behov for enten å opprettholde en stilling som man innehar, men hvor man av en eller annen grunn plutselig mister klareringen, og da klager. Den klagen må behandles mye, mye raskere.

Jeg synes også at de ansvarlige statsråder bør sørge for at vi får en mye, mye bedre behandling av klareringsakerne enn det som foreligger, og dette har EOS-utvalget påpekt flere ganger. Da håper jeg at vi, når vi neste år kommer til det som foregående taler nevnte, den rutinemessige behandlingen av årsberetningen, har en klar forbedring når det gjelder saksbehandlingstiden for sikkerhetsklareringssøknader.

Jeg tar opp forslagene Fremskrittspartiet er en del av, og de forslagene vi står alene om.

Presidenten [14:30:16]: Representanten Carl I. Hagen har tatt opp de forslagene han refererte til.

Audun Lysbakken (SV) [14:30:42]: For det første er det grunn til å takke EOS-utvalget for et godt og svært

viktig arbeid også i år. Jeg synes at de gangene vi behandler disse rapportene, er det på sin plass å huske på og minne oss om bakteppet for hvorfor EOS-utvalget i sin tid ble opprettet, nemlig at den norske statens hjemmelige tjenester gjennom flere tiår ulovlig overvåket tusener av lovlidige borgere. Det er for å unngå at nye overgrep skjer, og dermed også for å sikre tilliten til tjenestene våre, at jobben utvalget gjør, er så viktig. Vi lever i en tid hvor jeg tror alle ser betydningen av det arbeidet E-tjenesten, PST og de andre tjenestene gjør for norsk sikkerhet, og det er også grunn til å takke de som står i den jobben, og gjør det viktige oppdraget.

Også denne rapporten viser at EOS-utvalget har sin funksjon. De oppdager ting som det er viktig å påpeke, ting som må få følger for praksis, og som det er viktig at Stortinget vet om og diskuterer. Vi er fra SVs side ikke minst opptatt av hvordan de nye hjemlene for tilrettelagt innhenting av grensekryssende elektronisk kommunikasjon følges opp. Det er et mindretall på Stortinget som mener at disse går for langt, men når flertallet har vedtatt å gi tjenestene den typen virkemidler, blir det særlig viktig at EOS-utvalget settes i stand til å følge opp dette i tiden som kommer. Jeg vil derfor understreke vår forventning om at E-tjenesten utvikler sine systemer sånn at det blir mulig for EOS-utvalget å kontrollere tjenestens søk i rådata i bulk.

Når det gjelder PST, har noen av medlemmene i komiteen understreket at vi ser alvorlig på det ene tilfellet, som også kommer fram i rapporten, knyttet til det som blir sett på som en omgåelse av de rettslige rammene for metodebruk. Det er det også grunn til å reagere på.

Så jeg synes også at det er et poeng å understreke hvor viktig det er at det foreligger individuelle begrunnelser knyttet til registrering, og at det komiteen skriver i innstillingen om det, blir lagt merke til.

Men igjen: Takk til EOS-utvalget for den gode jobben de gjør. Vi vil også stemme for et av de forslagene som representanten Carl I. Hagen har lagt fram, som vi er med på i innstillingen, og som vi mener vil kunne bidra til en enda mer oversiktlig og grundig behandling og oppfølging i Stortinget av disse viktige rapportene.

Morten Wold hadde her overtatt presidentplassen.

Sofie Marhaug (R) [14:34:51]: Jeg ser en voksende kløft mellom på den ene siden hvilke fullmakter Stortinget gir etterretnings- og overvåkingstjenestene, og på den andre siden hvilken kontroll vi får over at de samme tjenestene ikke tramper på folks rettssikkerhet. EOS-utvalgets rapport har flere eksempler på dette.

La oss ta Etterretningstjenesten: Til Rødts og flere andre partiers protester vedtok Stortinget en lov for E-tjenesten som lar dem gjøre såkalt tilrettelagt innhen-

ting. Tilrettelagt innhenting betyr at en internettleverandør e.l. må speile hvem som mailer hvem, hvem som ringer hvem, og overleverer disse dataene til E-tjenesten – så lenge informasjonen er innom en server i utlandet, slik som mye moderne kommunikasjon er. Nå sitter E-tjenesten med masse rådata om helt alminnelige folk i Norge, men det er ingen fare, sier stortingsflertallet. Vi lovfester og kontrollerer hvordan E-tjenesten bruker disse dataene, så når E-tjenesten søker opp en nordmann i datamengden sin, er de lovpålagt å loggføre søket for kontrollformål.

Hensikten med loggen er å forhindre misbruk og legge til rette for effektiv kontroll, skriver EOS-utvalget. Men i årsmeldingen kommer det fram at når EOS-utvalget spør om å få se loggen, får de til svar at E-tjenesten ikke kan vise den – systemet vårt er ikke laget for å gjøre det, sier E-tjenesten. EOS-utvalget konkluderer med at «lovens krav om logging for kontrollformål ikke er oppfylt».

Jeg er glad for at flertallet i komiteen stiller seg bak Rødts påpekning av denne svakheten i innstillingen. Jeg vil understreke at Stortinget ikke kan trekke på skuldrene over et sånt brudd. Innhenting av rådata i bulk er et kraftig inngrep i folks personvern. Både Storbritannia og Sverige er dømt for det i Den europeiske menneskerettsdomstol. Og når Stortingets forutsetning, altså adgangen til kontroll, er brutt, skal vi da bare la overvåkingen fortsette uten kontroll? Rødt sier nei, og vi forventer som et minimum at regjeringen sørger for at lovens krav blir oppfylt.

Det er også eksempler på at tjenesten opererer i strid med de regler Stortinget har vedtatt. Hvis kløften mellom stortingsvedtatte fullmakter og stortingsvedtatt kontroll er landeveien til overvåkingssamfunnet, er dette motorveien. Stortinget har bl.a. vedtatt strenge regler i politiloven og i straffeprosessloven om hvordan Politiets sikkerhetstjeneste kan få tilgang til taushetsbelagte opplysninger om folk. Hvis PST har en person i sitt søkelys som ikke har begått noe lovbrudd, men som man mistenker at planlegger å gjøre det, skal de gå rettens vei og søke om utleveringspålegg. Hvis retten vurderer materialet PST har, som overbevisende, kan PST kreve å få informasjon utlevert. EOS-utvalget finner imidlertid at PST fant en snarvei rundt rettslig kontroll. I stedet for å gå rettens vei gikk de direkte til en kilde som satt på taushetsbelagt informasjon, og brukte vedkommende som informant. PST gjorde ikke tilstrekkelige etiske vurderinger av dette og ba ikke informanten stoppe sine undersøkelser da det ble klart at materialet de fikk, var taushetsbelagt. EOS-utvalget sier at dette framstår som en «omgåelse av lovverket».

Justisministeren har det øverste ansvaret for at etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestene ikke

sprenger rammene som Stortinget har satt for dem. På bakgrunn av EOS-utvalgets funn må justisministeren straks sørge for en opprydding i PST og gjøre det ettertrykkelig klart at en sån bruk av informanter undergraver rettsstaten Norge og ikke bør bli tolerert.

Avslutningsvis vil jeg si at konflikten mellom rettsikkerhet og vanlig sikkerhet er en konstruksjon. Vi blir alle tryggere av å leve i en demokratisk rettsstat med høy tillit mellom folk og myndigheter enn vi ville vært i et udemokratisk overvåkingsfunn, hvor folk ikke har den minste grunn til å stole på verken politi eller styresmakter. Nettopp derfor må vi slå hardt ned på all overvåking som kaster vrak på folkestyret og rettssikkerheten.

Grunde Almeland (V) [14:39:50]: Jeg vil, som flere før meg har gjort, starte med å takke EOS-utvalget for jobben de gjør. Å ivareta personvern og andre rettigheter i det ellers veldig viktige arbeidet de hemmelige tjenestene gjør, er en utrolig viktig oppgave, som flere andre også har vært veldig tydelig på her i dag.

Jeg tok ordet hovedsakelig for å påpeke et par ting. For det første er det i dag verdt å merke seg at Stortinget om veldig kort tid – hvis jeg ikke tar helt feil – skal stemme over et forslag, som også representanten Lysbakken nevnte tidligere i dag, om innføring av det som potensielt kan være et masseovervåkingssystem, som vil overvåke og lagre nesten all datatrafikk i Norge. Tidligere i år vedtok flertallet i denne salen endringer i politiloven og politiregisterloven som gir PST mulighet til å overvåke, lagre og analysere alt som skjer på det åpne internettet i Norge.

På denne bakgrunn er det kanskje helt riktig å slå fast at EOS-utvalgets arbeid aldri før har vært like viktig som det er nå – i hvert fall ikke like viktig som det kommer til å være i årene som kommer, med de ganske utvidede hjemlene de ulike tjenestene får.

Som flere representanter i dag også har påpekt, er det særlig én sak som Venstre har bitt seg merke i i denne årsmeldingen. I fare for å gjenta noe fra tidligere innlegg i dag, vil jeg påpeke at E-tjenesten etter etterretningstjenesteloven er pålagt å loggføre søk i rådata i bulk som tar utgangspunkt i et søkebegrep tilknyttet en person i Norge. Hensikten med loggen er å forhindre misbruk og legge til rette for effektiv kontroll. I årsmeldingen sier EOS-utvalget at de ba E-tjenesten framlegge en oversikt over de siste slike søk, men at E-tjenesten ikke var i stand til dette på grunn av manglende funksjonalitet i systemene sine.

Det er veldig vanskelig for meg å forstå at dette kan være tilfellet. Når det er det, er det i hvert fall veldig vanskelig for meg å forstå at dette er noe vi skal akseptere framover. Jeg regner med at statsrådene vil si noe om

hvordan de vil sørge for at dette ikke er en setning som blir gjentatt i neste årsmelding.

Jeg vil, i liket med andre representanter i dag, vise til noen sitater fra EOS-utvalget:

«Den store informasjonsmengden i loggen, samt utfordringene med å navigere i den, fører til at utvalget ikke kan føre en effektiv kontroll. At tjenesten ikke kunne presentere en oversikt over de siste søkene som er gjort i en kategori som krever særlig begrunnelse, viser at lovens krav om logging for kontrollformål ikke er oppfylt.»

Det er ikke godt nok, og vi har en klar forventning om at E-tjenesten utvikler sine systemer slik at det blir mulig for EOS-utvalget å kontrollere tjenestens søk i rådata i bulk, i tråd med utvalgets mandat.

Jeg opplever at det er sagt mye godt om kontrollen med de andre tjenestene, så jeg setter punktum der. Jeg vil til slutt likevel si at også det arbeidet EOS-utvalget gjør med å kontrollere PST, NSM, FSA og Sivil klareringsmyndighet, er essensielt og blir satt pris på.

Statsråd Bjørn Arild Gram [14:43:51]: EOS-utvalget gjennomførte tolv inspeksjoner med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestene i forsvarssektoren i 2022. Utvalget har også behandlet klagesaker rettet mot Forsvarets sikkerhetsavdeling og Etterretningstjenesten. Atten klagesaker ble behandlet ferdig og avsluttet i 2022. EOS-utvalget har rettet kritikk mot sektoren i seks tilfeller i sin årsmelding for 2022. Dette illustrerer at EOS-utvalget er en viktig kontrollinstans for forsvarssektoren.

Tre av kritikktilfellene handler om Etterretningstjenesten. Utvalget kritiserte tjenesten for at mangelfull funksjonalitet i en logg for søk i rådata i bulk førte til at utvalget ikke kunne gjennomføre en effektiv kontroll. Etterretningstjenesten logger alle slike søk, men en oversikt må lages manuelt, noe som er krevende på grunn av de store mengdene informasjon som loggen inneholder. E-tjenesten har nå utviklet funksjonalitet som vil gjøre det mer effektivt å kontrollere slike søk.

Utvalget kritiserte også Etterretningstjenesten for to forhold relatert til forbudet mot overvåking av personer i Norge. Etterretningstjenesten skal som en hovedregel ikke benytte innhentingmetoder overfor personer i Norge, og følger opp kritikken med generelt større aktsomhet i utøvelsen av regelverket.

Forsvarets sikkerhetsavdeling er landets største klareringsmyndighet. I 2022 behandlet de ca. 20 000 saker. Tre av klagesakene som EOS-utvalget avsluttet i fjor, endte med kritikk. Denne kritikken gjaldt lang saksbehandlingstid i sikkerhetsklaringsaker.

Forsvarets sikkerhetsavdeling har i all hovedsak hatt en tilfredsstillende saksbehandlingstid i 2022, og

saksbehandlingstiden har gått ned de siste årene. Dette er et uttrykk for det kontinuerlige arbeidet som gjøres for å holde saksbehandlingstiden nede. I enkelte saker tar det imidlertid for lang tid. En negativ eller sterkt forsinket klareringsavgjørelse kan være belastende for den enkelte. Jeg er opptatt av å sikre likebehandling og ivareta den enkeltes rettssikkerhet samtidig som nasjonale sikkerhetsinteresser blir ivaretatt.

Etterrettings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste skal utøves innenfor rammer gitt av Stortinget, og på en måte som er i tråd med våre grunnleggende verdier og menneskerettigheter. Likefullt må aktiviteten kontrolleres. Årsmeldingen, der EOS-utvalget kritiserer forsvarssektoren i seks saker, viser hvor viktig kontrollen er. Jeg tar denne kritikken på alvor og vil følge opp at både Etterretningstjenesten og Forsvarets sikkerhetsavdeling arbeider for å imøtekomme kritikken.

Samtidig vil jeg understreke at det i en alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon arbeides godt innenfor disse fagområdene i forsvarssektoren. Arbeidsbelastningen for særlig Etterretningstjenesten, både i opptakten til og etter krigsutbruddet i februar 2022, har vært stor. Jeg setter stor pris på det arbeidet som legges ned i tjenesten hver eneste dag for å bidra til vår frihet og sikkerhet.

Statsråd Emilie Mehl [14:47:13]: Den sikkerhetspolitiske situasjonen preger også våre etterrettings- og sikkerhetstjenester. Jeg er enig med kontroll- og konstitusjonskomiteen i at et godt samarbeid og balanse mellom tjenestenes arbeid og EOS-utvalgets kontroll er viktig framover. EOS-utvalgets leder, Astri Aas-Hansen, uttalte på årets årskonferanse at tjenestene har lagt til rette for utvalgets kontrollvirksomhet. Det er betryggende.

Som påpekt av komiteen, har tjenestene også i år fått kritikk. Utvalget kritiserte PST for bruk av droner til informasjonsinnhenting i forebyggende saker uten lov-hjemmel. Tjenesten stanset praksisen umiddelbart. Jeg vurderer nå forslag om regelverksendringer som kan gi politiet og PST adgang til å innhente nødvendig informasjon gjennom mobile plattformer, både i operativ virksomhet, i etterforskning og i forebyggende saker. Et slikt regelverk må være egnet til å understøtte politiets og PSTs oppgaveløsning, samtidig som borgernes personvern ivaretas.

PST fikk videre kritikk for registrering av stortingspolitikere som var sårbare for etterretningsvirksomhet. Utvalget mente at PST ikke hadde godtgjort at nødvendighetskriteriet for registreringen var oppfylt på registreringstidspunktet. Jeg er glad for at tjenesten har fulgt utvalgets anbefaling.

Komiteen viser til utvalgets kritikk av PST for utilstrekkelige etiske vurderinger i kildebehandlingen. Tje-

nesten har informert mitt departement om at rutinene for kildebehandling nå er endret, og at det er gjennomført kompetanseheving for å heve kvaliteten på kildearbeidet.

I likhet med komiteen finner jeg det lite heldig at saksbehandlingstiden i klarerings saker hos Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Sivil klareringsmyndighet har økt, til tross for at flere avhjelpende tiltak ble iverksatt i 2022. Lang saksbehandlingstid er uheldig både for den enkelte og for virksomhetene som er avhengige av klarert personell. Jeg har stilt krav til sjef NSM om at NSM må iverksette ekstraordinære tiltak for å få ned restansene og saksbehandlingstiden innen 1. juli i år. NSM har rapportert at de har innhentet bistand for å nedarbeide restanser og forkorte saksbehandlingstiden, med sikte på å oppnå dette innen fristen.

Jeg vil fortsette å følge opp EOS-utvalgets anbefalinger med hensyn til de kritiserte forholdene.

Presidenten [14:49:59]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 7.

Det ringes til votering.

Votering

Presidenten [14:59:34]: Stortinget er da klar til å gå til votering. Vi voterer først over resterende saker fra Stortingets møte i går, dagsorden nr. 91.

Votering i sak nr. 29, debattert 5. juni 2023

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Representantforslag frå stortingsrepresentantane Alfred Jens Bjørlo, André N. Skjelstad og Ingvild Wetrihus Thorsvik om fleire stadiuavhengige jobbar i statsforvaltninga (Innst. 464 S (2022–2023), jf. Dokument 8:212 S (2022–2023))

Presidenten: Under debatten er det satt frem fire forslag. Det er

- forslag nr. 1, fra Mari Holm Lønseth på vegne av Høyre og Rødt
- forslag nr. 2, fra Mari Holm Lønseth på vegne av Høyre
- forslagene nr. 3 og 4, fra Alfred Jens Bjørlo på vegne av Venstre

Forslagene nr. 3 og 4 er levert inn etter fristen, jf. forretningsordenens § 40 første ledd, og vil dermed ikke tas til votering.

Det voterer over forslag nr. 2, fra Høyre. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen legge til rette for at flere stillinger som lyses ut i statsforvaltningen, skal være stedsuavhengige.»

Venstre, Miljøpartiet De Grønne og Kristelig Folkeparti har varslet støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Høyre ble med 71 mot 30 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.00.31)

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende

v e d t a k :

Dokument 8:212 S (2022–2023) – Representantforslag frå stortingsrepresentantane Alfred Jens Bjørlo, André N. Skjelstad og Ingvild Wetrhus Thorsvik om fleire stadiuavhengige jobbar i statsforvaltninga – vedtas ikke.

Presidenten: Det blir votert alternativt mellom innstillingen og forslag nr. 1, fra Høyre og Rødt. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringa sørge for at det blir etablert gode modellar for og kunnskapsdeling mellom ulike statlege etatar om desentralisert jobbstruktur i ein ny digital kvardag, og at det blir stilt tydelege forventingar til alle statsetatar om å legge til rette for dette.»

Venstre, Miljøpartiet De Grønne og Kristelig Folkeparti har varslet støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Rødt ble innstillingen vedtatt med 68 mot 33 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.01.12)

Votering i sak nr. 30, debattert 5. juni 2023

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Seher Aydar og Tobias Drevland Lund om å bedre boligkvalitet og å gjøre flere boliger tilgjengelige for helårsboere (Innst. 470 S (2022–2023), jf. Dokument 8:196 S (2022–2023))

Presidenten: Under debatten er det satt frem fem forslag. Det er

- forslagene nr. 1 og 2, fra Birgit Oline Kjerstad på vegne av Sosialistisk Venstreparti og Rødt
- forslagene nr. 3–5, fra Tobias Drevland Lund på vegne av Rødt

Det voteres over forslagene nr. 1 og 2, fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt.

Forslag nr. 1 lyder:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå og fremme nødvendige forslag til endring i konsesjonsloven for å legge til rette for at flere av de eksisterende boligene i landet blir gjenstand for fast bosetting.»

Forslag nr. 2 lyder:

«Stortinget ber regjeringen utrede aktuelle strakstiltak i møte med de økende husleieprisene og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslagene.

V o t e r i n g :

Forslagene fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt ble med 87 mot 15 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.01.49)

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende

v e d t a k :

Dokument 8:196 S (2022–2023) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Seher Aydar og Tobias Drevland Lund om å bedre boligkvalitet og å gjøre flere boliger tilgjengelige for helårsboere – vedtas ikke.

Presidenten: Det blir votert alternativt mellom innstillingen og forslagene nr. 3–5, fra Rødt.

Forslag nr. 3 lyder:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at krav til boligens planløsning, med utgangspunkt i Husbankens tidligere anbefalinger og dagens retningslinjer for universell utforming, innarbeides i byggt teknisk forskrift.»

Forslag nr. 4 lyder:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at krav til gode uterom med tilstrekkelig areal og sol for felles opphold/møtested/lek innarbeides i byggt teknisk forskrift.»

Forslag nr. 5 lyder:

«Stortinget ber regjeringen vurdere en hjemmel til kommunene for å kreve høyere eiendomsskatt for ubebodde boliger.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslagene.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslagene fra Rødt ble innstillingen vedtatt med 93 mot 6 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.02.25)

Presidenten: Stortinget går da til votering i sakene nr. 1–5 samt sak nr. 12 på dagens kart.

Votering i sak nr. 1, debattert 6. juni 2023
Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Investeringar i Forsvaret og andre saker (Innst. 403 S (2022–2023), jf. Prop. 94 S (2022–2023))

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende

v e d t a k :

I

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan:

1. Starta opp følgjande nye investeringsprosjekt:

Prosjekt	Kostnadsramme
P1129 Maritim helikopterkapasitet	11 983 mill. kroner
P5230 Artilleriammunisjon 155 mm	4 245 mill. kroner
P6624 Levetidsforlenging Indre kystvakt (IKV)	592 mill. kroner
Ørland – eigeidom, bygg og anlegg til luftvern	446 mill. kroner

2. Endra følgjande investeringsprosjekt:

Prosjekt	Kostnadsramme
P5045 Brupanservogn	1 284 mill. kroner
P5049 Ingeniørpanservogn	2 123 mill. kroner
P5430 Bergepanservogn	1 330 mill. kroner
P5475 Elektroniske mottiltak (EMT)	1 262 mill. kroner
P2559 Landbasert transportstøtte	2 246 mill. kroner
P8051 Oppgradering av <i>Very Low Frequency</i> (VLF) Novik	1 354 mill. kroner
P8164 Modernisering av kryptoløysingar	2 282 mill. kroner
Evenes – fasilitetar for maritime patruljefly (MPA)	3 117 mill. kroner
Ørland – utbetring av hovudrullebana	960 mill. kroner
Ørland – ytre perimenter	713 mill. kroner

II

Forsvarsdepartementet får fullmakt til å justera kostnadsrammene i takt med prisstigninga og som følge av endringar i valutakursane.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Votering i sak nr. 2, debattert 6. juni 2023

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i forsvarsloven og folketrygdloven (kontrakt om tjenesteplikt for militære studenter) (Innst. 404 L (2022–2023), jf. Prop. 101 L (2022–2023))

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende vedtak til

I o v

om endringer i forsvarsloven og folketrygdloven (kontrakt om tjenesteplikt for militære studenter)

I

I lov 12. august 2016 nr. 77 om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. gjøres følgende endringer:

§ 2 første ledd andre punktum skal lyde:

Alle som har verneplikt, militært tilsatte, *militære studenter* og andre som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt.

§ 3 første ledd ny bokstav d skal lyde:

d. militære studenter: personer som tar utdanning på bachelornivå i Forsvaret.

Ny § 25 c skal lyde:

§ 25 c *Kontrakt om utdanning og tjenesteplikt i Forsvaret*

Militære studenter skal inngå kontrakt med Forsvaret om utdanning og tjenesteplikt før utdanningen starter. Det skal fremgå av kontrakten hvilke rettigheter og plikter som gjelder i utdanningsperioden.

Militære studenter er under utdanningsperioden tjenestepliktig etter § 2. De anses ikke som arbeidstakere.

Forsvaret kan ved inngåelse av kontrakt etter første ledd pålegge militære studenter pliktjeneste etter endt utdanning.

Departementet gir forskrift om gjennomføringen av utdanningen, innholdet i kontrakten og tjenesteplikt under utdanning.

II

I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd skal § 13-8 lyde:

§ 13-8 *Militærpersoner o.a.*

Følgende grupper av medlemmer er yrkesskadedekket:

- a. vernepliktige og frivillig tjenestegjørende etter forsvarsloven,
- b. tjenestepliktige og frivillig tjenestegjørende etter lov 25. juni 2010 nr. 45 om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivildforsvaret,
- c. tjenestepliktige og frivillig tjenestegjørende etter lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet,
- d. *militære studenter etter forsvarsloven og andre personer under utdanning i Forsvaret,*
- e. militært tilsatte etter forsvarsloven,
- f. *militære lærlinger*
- g. personer som etter avtale deltar i Forsvarets tjeneste som lotter.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav a til c er yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått i tidsrommet fra de møter til tjeneste til de blir dimittert.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav d er yrkesskadedekket etter § 13-10 så langt den passer. Medlemmene er likevel yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått under medlemmenes første utdanningsår og ellers når medlemmene deltar i manøver eller utfører oppdrag under feltmessige forhold. Medlemmer som er på opptak til utdanning i Forsvaret er yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått under opptaket.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav e er yrkesskadedekket etter bestemmelsene som gjelder for arbeidstakere. *Medlemmene er likevel yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått når de deltar i manøver eller utfører oppdrag under felt-*

messige forhold. Når medlemmene tjenestegjør i internasjonale operasjoner, er de yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått under opphold i utlandet.

Medlemmer som nevnt i bokstav f er yrkesskadedekket etter bestemmelsene som gjelder for arbeidstakere. Medlemmene er likevel yrkesskadedekket ved enhver skade og sykdom som er påført eller oppstått første år av læretiden og ellers når medlemmene deltar i manøver eller utfører oppdrag under feltmessige forhold.

Medlemmer som nevnt i første ledd bokstav g er yrkesskadedekket under kurs, øvelser og annen tjeneste for Forsvaret.

III

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet ble enstemmig vedtatt.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli satt opp til andre gangs behandling i et senere møte i Stortinget.

Votering i sak nr. 3, debattert 6. juni 2023

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Endringer i etterretningstjenesteloven (domstolskontroll i saker om kildevern og ved speiling av kommunikasjonsstrømmer mv.) (Innst. 402 L (2022–2023), jf. Prop. 92 L (2022–2023))

Presidenten: Under debatten er det satt frem seks forslag. Det er:

- forslag nr. 1, fra Ingrid Fiskaa på vegne av Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre
- forslagene nr. 3–7, fra Ingvild Wetrhus Thorsvik på vegne av Venstre

Det voteres over forslag nr. 1, fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringa kome tilbake med eit forslag om endring av etterretningstenesteloven som betre tar i vare prinsippa i menneskerettane.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslaget.

Votering:

Forslaget fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre ble med 82 mot 19 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.03.46)

Presidenten: Det voteres over forslagene nr. 3–7, fra Venstre.

Forslag nr. 3 lyder:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å innta terskelkriteriene (La Quadrature-kriteriene) i relevante bestemmelser i lovens kapittel syv og åtte. Kriteriene ble formulert i høringsnotatet som: speiling er forholdsmessig sett i lys av hvorvidt det kan antas at det foreligger en alvorlig trussel mot nasjonal sikkerhet som er reell og aktuell eller forutsebar og som ikke kan avdekkes i tilstrekkelig grad ved mindre inngripende tiltak.»

Forslag nr. 4 lyder:

«I Lov 19. juni 2020 nr. 77 om Etterretningstjenesten gjøres følgende endringer:

§ 5-5 skal lyde:

Kildevernet

Metoder for innhenting av informasjon som kan avsløre mediernes kilder eller informasjon som er betrodd noen i deres journalistiske virke, skal ikke benyttes dersom kilden eller den redaksjonelle medarbeideren er bosatt i Norge, norsk statsborger eller arbeider på oppdrag for virksomhet i Norge som er omfattet av medieansvarslova § 2. Metoder for innhenting av informasjon kan ikke rettes mot redaksjonelle medarbeidere som er bosatt i Norge, norsk statsborger eller arbeider på oppdrag for virksomhet i Norge som er omfattet av medieansvarslova § 2. Tilsvarende gjelder for søk i metadata. Dersom det er strengt nødvendig at de hensyn som begrunner kildevernet, viker for nasjonale sikkerhetsinteresser kan metoder som nevnt i første ledd likevel behandles. I vurderingen av om det er strengt nødvendig, skal den nedkjølende effekten inngrepet vil ha for mediernes mulighet til å motta informasjon i fremtiden, særlig vektlegges. En slik beslutning må treffes av retten. Reglene i kapittel 8 får anvendelse så langt de passer. Beslutningen skal meddeles til EOS-utvalget.»

Forslag nr. 5 lyder:

«I Lov 19. juni 2020 nr. 77 om Etterretningstjenesten gjøres følgende endringer:

§ 9-6 første, andre og tredje ledd skal lyde:

Etterretningstjenesten skal ikke behandle opplysninger som er betrodd noen i deres journalistiske virke eller som kan avsløre hvem som er kilde for

opplysningen, dersom den som betror seg eller som er betrodd opplysningen, er bosatt i Norge, norsk statsborger eller arbeider på oppdrag for virksomhet i Norge som omfattes av mediefridomslova § 2. Forbudet gjelder også dersom vedkommende ikke lenger bor i Norge eller arbeider for virksomheten, men gjorde dette da opplysningen ble gitt.

Dersom det er strengt nødvendig at de hensyn som begrunner kildevernet, viker for nasjonale sikkerhetsinteresser, kan opplysninger som nevnt i første ledd likevel behandles. I vurderingen av om det er strengt nødvendig, skal den nedkjølende effekten inngrepet vil ha for mediernes mulighet til å motta informasjon i fremtiden, særlig vektlegges. Avgjørelse om å behandle opplysninger etter andre ledd skal treffes av retten etter reglene i kapittel 8. Beslutningen skal meddeles EOS-utvalget.»

Forslag nr. 6 lyder:

«I Lov 19. juni 2020 nr. 77 om Etterretningstjenesten gjøres følgende endringer:

Forslag til § 7-3 (2) vedtas ikke.»

Forslag nr. 7 lyder:

«I Lov 19. juni 2020 nr. 77 om Etterretningstjenesten gjøres følgende endringer:

§ 7-2 første ledd bokstav e skal lyde:

- e. sørge for tilgang til kommunikasjon uten hinder av linkkryptering eller tilsvarende kryptering som tilbyder kontrollerer. Tilbydere kan ikke pålegges å gi tilgang til ende-til-ende-kryptert kommunikasjon mellom sluttbrukere eller på annen måte omgå eksisterende kryptering mellom sluttbrukere. Tilbydere kan kun pålegges å sørge for speiling av kommunikasjonsstrømmer som tilbyderen selv har tilgang til i klartekst.»

Sosialistisk Venstreparti og Rødt har varslet støtte til forslagene.

Votering:

Forslagene fra Venstre ble med 84 mot 17 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.04.05)

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende vedtak til

l o v

om endringer i etterretningstjenesteloven (domstolskontroll i saker om kildevern og ved speiling av kommunikasjonsstrømmer mv.)

I

I lov 19. juni 2020 nr. 77 om Etterretningstjenesten gjøres følgende endringer:

§ 4-2 andre ledd første punktum skal lyde:

Ved tvil om en person opptrer på vegne av en fremmed stat eller statslignende aktør, skal Etterretningstjenesten søke å avklare forholdet.

§ 5-2 nytt andre og tredje ledd skal lyde:

Målrettet innhenting mot journalister som er omfattet av § 9-6 første ledd eller målrettet innhenting der det er stor sannsynlighet for at innhenting vil frembringe kildeidentifiserende opplysninger som er omfattet av § 9-6 første ledd, kan bare iverksettes dersom det er strengt nødvendig at de hensyn som begrunner kildevernet, viker for nasjonale sikkerhetsinteresser.

Tillatelse til å iverksette målrettet innhenting etter andre ledd gis av retten ved kjennelse etter reglene i kapittel 8.

§ 7-2 første ledd skal lyde:

Etter pålegg gitt i medhold av § 7-3, skal tilbydere som omfattes av ekomloven § 1-5 og tilbydere av internettbaserte kommunikasjons- eller meldingstjenester som er tilgjengelige for allmennheten, speile og gjøre tilgjengelig for Etterretningstjenesten utvalgte kommunikasjonsstrømmer og på annen måte tilrettelegge for utvalg, filtrering, testing, innhenting, lagring og søk som beskrevet i dette kapitlet, blant annet ved å

- gi informasjon om signalmiljø, dataformater, tekniske innretninger og fremgangsmåter
- tillate at tjenesten installerer utstyr og etablerer tilstedeværelse for å drifte utstyr på steder som kontrolleres av tilbyder
- medvirke til teknisk drift og vedlikehold av etablerte løsninger
- bidra til at tjenesten kan gjennomføre testinnhenting og testanalyser av trafikk i nett og tjenester
- sørge for tilgang til kommunikasjon uten hinder av linkkryptering eller tilsvarende kryptering som tilbyder kontrollerer
- medvirke til sikkerhetsmessig forsvarlige løsninger.

§ 7-3 skal lyde:

§ 7-3 *Vilkår og beslutningskompetanse i saker om tilrettelegging*

Elektronisk kommunikasjon som transporteres over den norske grensen kan speiles som grunnlag for søk i lagrede metadata etter § 7-8 og målrettet innhenting og lagring av innholdsdata etter § 7-9, når det er nødvendig for å etablere et informasjonsgrunnlag for etterretningsformål. Tillatelse til å gi pålegg om slik speiling gis av retten

ved kjennelse etter reglene i kapittel 8. Pålegget gis av sjefen for Etterretningstjenesten.

Elektronisk kommunikasjon som transporteres over den norske grensen kan også speiles for å gjennomføre tekniske analyser med det formål å avklare om det foreligger grunnlag for å fremme begjæring om rettens tillatelse til speiling etter første ledd. Den speilede kommunikasjonen kan utelukkende brukes til dette formålet. Beslutning om å pålegge slik speiling treffes av sjefen for Etterretningstjenesten. Beslutningen gjelder i 21 dager fra speilingen påbegynnes, men opphører dersom retten avsier kjennelse etter første ledd. For tekniske analyser etter første punktum gjelder reglene i § 7-5 andre, fjerde og femte ledd tilsvarende. Den speilede kommunikasjonen skal holdes adskilt fra andre data som lagres etter reglene i kapittel 7.

Sjefen for Etterretningstjenesten treffer andre beslutninger om å pålegge tilretteleggingsplikt enn de som omfattes av første og andre ledd. Beslutningen kan gjelde for inntil to år av gangen.

Tilbyderen skal så langt som mulig gis anledning til å uttale seg før beslutning etter andre og tredje ledd treffes. Tilbyderen kan påklage beslutningen til departementet. Fristen for å klage er tre uker fra beslutningen ble meddelt tilbyderen. Departementet kan på anmodning fra tilbyderen bestemme at beslutningen ikke skal iverksettes før klagen er avgjort.

Beslutninger etter andre og tredje ledd skal meddeles EOS-utvalget og Nasjonal kommunikasjonsmyndighet. Nasjonal kommunikasjonsmyndighet har ved forespørsel rett til informasjon fra Etterretningstjenesten om tekniske og operasjonelle løsninger som tjener til å oppfylle tilretteleggingsplikten.

Departementet kan gi forskrift om beslutning om tilrettelegging etter andre og tredje ledd og klagebehandling etter fjerde ledd.

Kapittel 8 overskriften skal lyde:

Kapittel 8. Domstolskontroll

§ 8-1 skal lyde:

§ 8-1 *Kjennelse om tillatelse til tilrettelagt innhenting mv.*

Retten kan ved kjennelse gi Etterretningstjenesten tillatelse til å

- gi pålegg om å speile elektronisk kommunikasjon som transporteres over den norske grensen etter § 7-3 første ledd
- iverksette søk i lagrede metadata etter § 7-8
- iverksette målrettet innhenting og lagring av innholdsdata etter § 7-9
- iverksette målrettet innhenting etter § 5-2 andre ledd
- behandle opplysninger som omfattes av § 9-6 første ledd.

Det kan oppstilles vilkår i kjennelsen. Kjennelsen skal begrunnes. Retten kan omgjøre kjennelsen.

Retten avgjørelse skal treffes så raskt som mulig. Den som avgjørelsen retter seg mot eller ellers rammer, skal ikke gis adgang til å uttale seg og meddeles ikke kjennelsen.

Kjennelsen skal meddeles Etterretningstjenesten. Tjenesten skal gjøre kjennelsen og begjæringen tilgjengelig for EOS-utvalget.

§ 8-2 skal lyde:

§ 8-2 *Krav til begjæringen*

Begjæring om tillatelse etter § 8-1 fremmes for Oslo tingrett av sjefen for Etterretningstjenesten eller den som sjefen gir fullmakt. Begjæringen skal være skriftlig og angi *det faktiske og rettslige grunnlaget for tiltaket og hvor lenge tillatelsen bør vare, jf. § 8-6.*

Begjæring om tillatelse til speiling av elektronisk kommunikasjon som transporteres over den norske grensen etter § 7-3 første ledd skal angi hvilke kommunikasjonsstrømmer og tilbydere som omfattes. Begjæringen skal også angi resultatet av eventuelle tekniske analyser etter § 7-3 andre ledd og andre relevante opplysninger som kan underbygge at kommunikasjonsstrømmene inneholder kommunikasjon som transporteres over den norske grensen.

Begjæring om tillatelse til målrettet innhenting etter § 5-2 andre ledd, søk i lagrede metadata etter § 7-8 og målrettet innhenting og lagring av innholdsdata etter § 7-9 skal angi oppdraget som tiltaket knytter seg til. Begjæring om tillatelse til målrettet innhenting etter § 5-2 andre ledd og søk i lagrede metadata etter § 7-8 skal angi hvilke søkebegreper eller kategorier av søkebegreper som skal brukes. Begjæring om tillatelse til målrettet innhenting og lagring av innholdsdata etter § 7-9 skal angi hva eller hvem innhentingene retter seg mot.

§ 8-4 bokstav a skal lyde:

a. om *tiltaket* ligger innenfor Etterretningstjenestens oppgaver etter kapittel 3

§ 8-4 bokstav b skal lyde:

b. om noen av forbudene i §§ 4-1, 4-8, 4-9 eller 9-4 er til hinder for *tiltaket*

§ 8-6 skal lyde:

§ 8-6 *Varighet*

Retten tillatelse etter § 8-1 skal ikke gis for lengre tid enn nødvendig. Gjelder tillatelsen målsøking etter § 7-8, kan den ikke overstige ett år. Gjelder tillatelsen målrettet innhenting etter § 5-2 andre ledd, § 7-8 eller § 7-9, kan den ikke overstige seks måneder. *Gjelder tillatelsen speiling etter § 7-3 første ledd, kan den ikke overstige to år.*

Etterretningstjenesten skal avslutte pågående *tiltak* dersom lovens vilkår ikke lenger er til stede.

§ 8-7 tredje ledd skal lyde:

Departementet kan gi forskrift om retten og *særskilt oppnevnte advokaters* tilgang til rettspraksis i saker etter dette kapitlet.

§ 8-10 andre ledd første og andre punktum skal lyde:

Retten avgjør ved kjennelse om *tiltaket* kan tillates, jf. § 8-1. Kommer retten til at *tiltaket* var ulovlig, skal retten meddele dette til EOS-utvalget.

§ 9-6 første ledd første punktum skal lyde:

Etterretningstjenesten skal ikke behandle opplysninger som er betrodd noen i deres journalistiske virke og som kan avsløre hvem som er kilde for opplysningen, dersom den som betror seg eller som er betrodd opplysningen, er bosatt i Norge, norsk statsborger eller arbeider på oppdrag for virksomhet i Norge som omfattes av medieansvarsloven § 2.

§ 9-6 tredje ledd skal lyde:

Avgjørelse om å behandle opplysninger etter andre ledd skal treffes av *retten etter reglene i kapittel 8.*

§ 9-8 første ledd skal lyde:

Personopplysninger, og kildeidentifiserende opplysninger som det er gitt tillatelse til å behandle etter § 9-6 tredje ledd og som ikke er personopplysninger, skal slettes når de ikke lenger er nødvendige for formålet med behandlingen.

II

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.
2. Kongen kan gi nærmere overgangsregler.

Presidenten: Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble vedtatt med 83 mot 18 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.04.33)

Presidenten: Det voterer over lovens overskrift og loven i sin helhet.

Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble vedtatt med 82 mot 19 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.04.53)

Presidenten: Lovvedtaket vil bli satt opp til andre gangs behandling i et senere møte i Stortinget.

Votering i sak nr. 4, debattert 6. juni 2023

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag frå stortingsrepresentantane Kirsti Bergstø, Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Ingrid Fiskaa om gransking av seksuell trakassering i Forsvaret (Innst. 337 S (2022–2023), jf. Dokument 8:166 S (2022–2023))

Presidenten: Under debatten er det satt frem fire forslag. Det er

- forslag nr. 1, fra Christian Tybring-Gjedde på vegne av Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre
- forslag nr. 2, fra Bjørnar Moxnes på vegne av Rødt
- forslagene nr. 3 og 4, fra Dag Inge Ulstein på vegne av Kristelig Folkeparti

Det voteres over forslag nr. 3, fra Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre at alkoholprisen i Forsvarets messer skal følge gjengs markedspris.»

Sosialistisk Venstreparti har varslet støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Kristelig Folkeparti ble med 89 mot 12 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.05.34)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 4, fra Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen legge til rette for uanmeldt skjenkekontroll og tilsyn med Forsvarets messer.»

Sosialistisk Venstreparti og Rødt har varslet støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Kristelig Folkeparti ble med 86 mot 15 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.05.51)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 1, fra Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringa sikra ei uavhengig gransking av seksuell trakassering, overgrep og andre tilfelle av uakseptabel oppførsel i Forsvaret. Granskninga skal vera ferdig innan utgangen av 2023.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre ble med 69 mot 32 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.06.09)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 2, fra Rødt. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre en uavhengig gransking av seksuell trakassering, overgrep og andre tilfeller av uakseptabel oppførsel i Forsvaret samt håndtering av varslingssaker i forsvarssektoren. Granskningen skal være ferdig innen utgangen av 2023.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslaget.

Sosialistisk Venstreparti har varslet subsidiær støtte til forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Rødt ble med 87 mot 14 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.06.28)

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende

v e d t a k :

Dokument 8:166 S (2022–2023) – Representantforslag frå stortingsrepresentantane Kirsti Bergstø, Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Ingrid Fiskaa om gransking av seksuell trakassering i Forsvaret – vedtas ikke.

Presidenten: Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble vedtatt med 68 mot 32 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.07.01)

Votering i sak nr. 5, debattert 6. juni 2023

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes og Seher Aydar om å styrke Norges forsvarsevne (Innst. 394 S (2022–2023), jf. Dokument 8:207 S (2022–2023))

Presidenten: Under debatten er det satt frem ni forslag. Det er:

- forslagene nr. 1–6, fra Ingrid Fiskaa på vegne av Sosialistisk Venstreparti og Rødt
- forslagene nr. 7–9, fra Bjørnar Moxnes på vegne av Rødt

Det votes over forslagene nr. 7–9, fra Rødt.

Forslag nr. 7 lyder:

«Stortinget ber regjeringen legge frem strakstiltak for å oppgradere Norges luftvern.»

Forslag nr. 8 lyder:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å reetablere Sjøheimevernet.»

Forslag nr. 9 lyder:

«Stortinget ber regjeringen vurdere å reetablere ettårig befalsskole i forsvarsgrenene og å lokalisere noe av denne befalsutdanningen i Nord-Norge.»

V o t e r i n g :

Forslagene fra Rødt ble med 96 mot 5 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.07.33)

Presidenten: Det votes over forslagene nr. 1–6, fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt.

Forslag nr. 1 lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre at det i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret (LTP) vurderes hvordan Forsvarets beredskap, operative evne, utholdenhet og volum kan økes gjennom økt bruk av reservister.»

Forslag nr. 2 lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre at det i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret vurderes å fremskynde utvidelsen og oppgraderingen av eksisterende luftvernssystemer samt anskaffelse av langt-
rekke luftvern i forhold til gjeldende anskaffelsesplan (FAF) 2022–2029.»

Forslag nr. 3 lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre at det i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret gjøres en helhetlig vurdering av hvordan forsvarsevnen i Norges kystdomene kan styrkes på tvers av forsvarsgrenene.»

Forslag nr. 4 lyder:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med ytterligere tiltak for å bedre ståtiden til ansatte og rekruttering i Forsvaret.»

Forslag nr. 5 lyder:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en samlet tiltaksplan mot mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.»

Forslag nr. 6 lyder:

«Stortinget ber regjeringen foresere en evaluering av utdanningsreformen i Forsvaret og ordningene for militært tilsatte.»

Miljøpartiet De Grønne har varslet støtte til forslagene.

V o t e r i n g :

Forslagene fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt ble med 86 mot 15 stemmer ikke vedtatt.

(Voteringsutskrift kl. 15.07.51)

Komiteen hadde innstilt til Stortinget å gjøre følgende

v e d t a k :

Dokument 8:207 S (2022–2023) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes og Seher Aydar om å styrke Norges forsvarsevne – vedtas ikke.

Presidenten: Sosialistisk Venstreparti og Rødt har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble vedtatt med 87 mot 13 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 15.08.16)

Sak nr. 12 [15:08:24]

Referat

1. (451) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Olaug Vervik Bollestad, Dag-Inge Ulstein og Kjell Ingolf Ropstad om en verifiserbar aldersgrense for sosiale medier og regulering av innhold og reklame rettet mot barn (Dokument 8:247 S (2022–2023))
Enst.: Sendes familie- og kulturkomiteen.
2. (452) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Mari Holm Lønseth, Erna Solberg, Sveinung Stensland og Mudassar Kapur om bedre forebygging av og mer kunnskap om voldelig ekstremisme og radikalisering (Dokument 8:246 S (2022–2023))
Enst.: Sendes justiskomiteen.

3. (453) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Lan Marie Nguyen Berg, Une Bastholm og Rasmus Hansson om hvordan man skal få fart på den grønne omstillingen i Norge (Dokument 8:245 S (2022–2023))

Enst.: Sendes næringskomiteen.

Presidenten [15:08:41]: Stortinget går da tilbake til behandlingen av dagens kart.

Sak nr. 8 [15:08:46]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Menneskerettighetene i Norge 2022 (Årsmelding for 2022 fra Norges institusjon for menneskerettigheter) (Innst. 457 S (2022–2023), jf. Dokument 6 (2022–2023))

Presidenten [15:09:03]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Kari Henriksen (A) [15:09:27] (ordfører for saken): Først takk til komiteen for godt samarbeid, og jeg vil også takke Norges institusjon for menneskerettigheter, eller NIM, som jeg heretter vil si, for en god rapport.

Det var både interessant og artig å lese rapporten i år, for i år peker rapporten også på framtidige forebyggende tiltak som kan bidra til at vi i større grad oppfyller våre menneskerettslige forpliktelser i praksis ute i kommunene, der forvaltningens ansatte møter folk.

Men rapporten er ikke bare interessant og artig, den er også alvorlig. I et internasjonalt perspektiv er menneskerettighetene under et massivt press, og vi ser omfattende brudd på dem i mange land. Man forsøker å omtolke dem sånn at retten til å bryte dem nærmest skal befestes som en menneskerettighet. NIM har derfor et viktig mandat. Hovedoppgaven er å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivningen, internasjonale traktater og folkeretten. Det er en stor oppgave.

Årets rapport har anbefalinger på ulike felt:

- rask reparasjon av menneskerettighetskrenkelsen i Fosen-saken
- forebygge og sikre at barn som bruker ulovlige rusmidler, får god hjelp og møtes med tiltak som ikke er mer inngripende enn nødvendig, og som er i samsvar med våre menneskerettslige forpliktelser
- iverksette langsiktige og systematiske tiltak mot hatefulle ytringer og hets
- redegjøre for soningsforhold for innsatte med utviklingshemming og komme med forslag til hvordan man kan innrette soningen etter deres behov

- styrke kommunenes ivaretagelse av menneskerettsforpliktelser og vurdere tiltak for å vise det ansvaret de har

I tillegg inneholder rapporten en oppsummering av tidligere anbefalinger og om domstolene og kommenterer den menneskerettslige situasjonen mer overordnet. Komiteens flertall tar rapporten og NIMs anbefalinger til etterretning.

Jeg har fulgt NIMs rapporter ganske tett fra de første rapportene kom. Da gikk rapportene til justiskomiteen, som jeg satt i, og det var en debatt om hvor rapportene skulle sendes, og hvordan man skulle sikre en bredere involvering fra hele Stortinget i de anbefalingene som angikk den enkelte komiteen. Nå er det blitt sånn at rapporten leveres til kontroll- og konstitusjonskomiteen, men likevel er det viktig, etter Arbeiderpartiets og flertallets syn, at anbefalingene følges opp, og de hører naturlig hjemme i fagkomiteene, som kan gi dem en grundigere behandling.

Jeg vil knytte noen kommentarer til to av anbefalingene som hører sammen: hensynet til urfolks rett til å drive sin næringsvirksomhet, og å iverksette langsiktige og systematiske tiltak for å forebygge og bekjempe hatefulle ytringer og hets. I saken om menneskerettsbrudd på Fosen er det viktig at man finner løsninger som kan bidra til å bygge tillit til hverandre. Å skape tillit tar tid og krever nære og tette samtaler. Regjeringa har beklaget bruddet, og jeg har klare forventninger til at regjeringa vil finne en løsning på dette som ivaretar urfolksrettighetene på en god måte, og som kan bidra til å bygge tillit.

Hatefulle ytringer og hets rettes oftest mot mennesker med annen seksuell legning enn heterofili, mot urfolk, mot nasjonale minoriteter og også mot kvinner, særlig unge. NIM kommer med anbefalinger til oppfølging av dette, som komiteen slutter seg til.

Til slutt en kommentar til en av NIMs framtidrettede anbefalinger: De viser til konkrete tiltak for å forebygge at kommuner bryter menneskerettslige lover og forpliktelser som de har. Det er en konstruktiv måte å tilnærme seg utfordringene på. NIM peker også på en retning, nemlig at Arbeiderparti-Senterparti-regjeringas varslede tillitsreform kan være et godt verktøy for å øke kunnskapen om dette. Etter min mening er det også bra at vi har en regjering som øker budsjettene til kommunene.

Michael Tetzschner (H) [15:14:28]: I det foregående innlegget, slik jeg hørte det, har man nok litt store forventninger til at denne institusjonen som Stortinget har satt til verden, har spesiell kompetanse til å være rettsavklarende. Etter vårt forfatningssystem er det domstolene som gjør det, og Stortinget har vedtatt det lovlige rammeverket.

Jeg er enig i at det skjer mye godt arbeid i NIM, men hvis vi skal vise respekt for det arbeidet, tror jeg også vi gjør en god jobb hvis vi har noen reelle synspunkter på arbeidet og ikke minst rapporten. Derfor vil jeg tillate meg å vise til side 15. Under overskriften «Klima og menneskerettigheter» gis det opplysninger om at Norges institusjon for menneskerettigheter fortsetter sin aktivisme for å endre norsk oljepolitikk. Det opplyses at EMD har antatt flere saker til behandling, og at det klimasøksmålet som har vært avgjort av vår Høyesterett, er en av disse. NIM opplyser at institusjonen har innlevert innlegg som tredjepart til støtte for Greenpeace Nordic mfl. mot staten Norge.

Det ser altså ut til at aktivismen for å påvirke domstolene til spesielle resultater – noe Stortinget ikke har åpnet for i sin lovgivning, og som regjeringen har rettet seg etter i sin forvaltning – fortsetter. Bakgrunnen er at miljøorganisasjonene, etter å ha tapt i to underinstanser, fikk prøvd for Høyesterett at tildeling av utvinnings-tillatelser i 23. konsesjonsrunde skulle kjennes ugyldig. De hevdet at Grunnloven § 112 kan leses som et forbud mot å gi tillatelse til videre oljeleting. 23. konsesjonsrunde vil da være ulovlig, i likhet med alle etterfølgende konsesjonsrunder.

Saksøkerne tapte på alle punkter. Høyesterett slår altså fast at norsk oljepolitikk ikke er i strid med Grunnloven, og den stortingsopprettede institusjonen NIM innga et omfangsrikt støtteskriv for saksøkerne. Nederlaget i Høyesterett ser imidlertid ikke ut til å gjøre noe inntrykk, og NIMs aktivisme fortsetter, og den er problematisk av flere grunner.

Hvis vi skal ha en institusjon til å overvåke menneskerettighetene, må det skje ut fra et utgangspunkt om at rettstilstanden slik den faktisk er villet av Stortinget og forvaltet av regjeringen, er et premiss. Hvis man vil ha en annen politikk – og det er det sikkert mange som vil argumentere for – må det skje i den politiske sfære. NIM var ikke ment å skulle ha verken en rettsavklarende rolle eller en politisk rolle i saker som Stortinget har bestemt i, og som det eventuelt tilligger Stortinget å gjøre forandringer i.

Også NIM må akseptere de grunnleggende elementene i vårt maktfordelingssystem og ikke låne av Stortingets autoritet for nettopp å undergrave og svekke våre fellesvedtak eller angripe forvaltningens lovlige forskrifter på bakgrunn av de hjemmelslovene som Stortinget har gitt fra seg, eller gjøre seg til part i saker Høyesterett skal behandle.

Jeg har merket meg at man i årsrapportene der dette er omtalt, ikke har sett noen grunn til å opplyse offentligheten om hvorfor Høyesterett har avvist saksøkernes rettsoppfatning. Man har heller ikke funnet det formålstjenlig å gjengi resonnementene for hvorfor domstole-

ne ikke ønsker å overta Stortingets ansvar for å velge de virkemidlene som skal til for å motvirke klimaulemper. På denne bakgrunn er det igjen grunn til å stille spørsmål ved NIMs rolleforståelse, ettersom den ser ut til å fortsette helt upåvirkelig.

I vårt statsstyre er det Stortinget som har demokratisk legitimitet, og som må bestemme politikken. Dette er avgjørelser som ikke kan delegeres til et begrenset juridisk miljø, uansett hvilken sympati man måtte omfatte dette med, og som i tillegg ser ut til å ha problemer med å innrette seg etter en klar og utvetydig høyesterettsdom.

NIM og saksøkerne ba Høyesterett om å avvikle norsk oljeutvinning uten å involvere Stortinget. Politikk kan nok bli nye rettsregler, men jussen kan ikke fremtvinge en annen politikk utenom demokratiske vedtak.

Avslutningsvis vil jeg måtte uttrykke en viss overraskelse over at komiteen ikke har hatt noen synspunkter på forsøkene på å svekke Stortinget som det sentrale beslutningsorgan i vårt demokrati, ikke minst etter at synspunkter som dem jeg her har fremført, var en gjennomgangstone da årsrapporten ble behandlet forrige gang – og ikke minst fordi man tydeligvis fortsetter helt etter en egen agenda.

Carl I. Hagen (FrP) [15:20:00]: Jeg lyttet nå med meget stor interesse til innlegget til Michael Tetzschner og kan for så vidt på egne vegne kanskje be om unnskyldning for ikke å ta opp den debatten i komiteen som han etterlyser. Jeg kan love at det skal skje neste år, når vi igjen får en årsmelding fra NIM, for jeg deler alle de synspunkter som Michael Tetzschner nå fremførte. Det er helt klart at Stortinget på et eller annet tidspunkt må forholde seg til den måten NIMs styre og ledelse nå driver aktiv politikk på, noe som egentlig hører hjemme her i salen, og ikke i den institusjonen. Det er nok flere som har tenkt de samme tanker, kanskje ikke så klart og tydelig som Michael Tetzschner, men jeg tror denne organisasjonen kan få et problem hvis den fortsetter slik som den i realiteten har gjort.

Så vil jeg ta opp noe annet, som også saksordføreren var innom, nemlig behandlingen av den grundige årsrapporten og de mange anbefalinger NIM fremsetter til hva Stortinget bør gjøre. Der tar Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet NIMs anbefalinger til etterretning. Vi har merket oss at de er der. Flertallet viser til at videre oppfølging av anbefalingene er et mer naturlig ansvar for fagkomiteene enn for kontroll- og konstitusjonskomiteen, slik saksfordelingen er etter Stortingets forretningsordens § 14. De øvrige partier, SV, Rødt og Venstre, har et noe annet synspunkt og vil se om de kommer tilbake til denne saken til neste år.

Det som er det interessante, er at vi av og til, synes jeg, begynner å få et problem i kontroll- og konstitusjonskomiteen, når det er foretatt kontrollaktiviteter som også for så vidt klargjør at det bør fremmes konkrete forslag om å gjøre noe med det politikkområdet. Jeg har gjort det ved to anledninger, men da hevdes det ofte at dette hører hjemme i fagkomiteene.

Jeg tror at enten komiteen eller presidentskapet bør gjøre noe for å se på § 14 punkt 8 i Stortingets forretningsordenen, som i realiteten låser Stortinget. Der står det at komiteen skal behandle «dokumenter og meldinger fra Stortingets eksterne organer, og andre saker om deres virksomhet». Det er riktig, men det kan jo hende at også Riksrevisjonen kommer med en forvaltningsrapport som egentlig hadde fortjent å bli behandlet i fagkomiteen, fordi den kan gi grunnlag for endringer for fremtiden. Det er jo det kontrollkomiteen ikke skal gjøre. Den skal behandle kontrollaktiviteten og ikke eventuelle politikkomlegninger eller -endringer.

En måte kan være å presisere i forretningsordenen at kontrollkomiteens behandling skal være basert på også å innhente en uttalelse fra fagkomiteen, for å få fagkomiteen til også i realiteten å behandle saken med hensyn til å se fremover. Det er én mulighet. En annen mulighet er kanskje å endre forretningsordenen, si at i spesielle tilfeller kan også fagkomiteene få saker fra de eksterne organer til Stortinget til behandling, i stedet for kontroll- og konstitusjonskomiteen.

Poenget mitt er å understreke at dette er en problemstilling som jeg synes blir stadig tydeligere, og vi har den også nå, i § 14 punkt 8 d. Der står det «rapporter fra Stortingets ansvarskommisjon og stortingsoppnevnte granskingskommisjoner».

Nå har nettopp komiteen fått på bordet en slik granskingskommisjonsrapport på over 700 sider, fra sannhets- og forsoningskommisjonen, som altså etter forretningsordenen må behandles av kontrollkomiteen i Stortinget i stedet for av kommunalkomiteen, som ellers har ansvaret for alle de spørsmål som kommisjonen har tatt opp, for de har ansvaret for politikken for minoritetsgrupper og for samiske spørsmål. Det står i § 14 punkt 7: «Kommunal- og forvaltningskomiteen: Saker om (...) innvandringspolitikk, boligforhold, bygningssaker, regional planlegging, nasjonale minoriteter, samiske spørsmål unntatt reglene om valg til Sametinget» – altså spørsmål om minoriteter og spørsmål om samiske saker. Det hadde på en måte vært naturlig at forsoningskommisjonsrapporten ble behandlet av kommunalkomiteen, men etter forretningsordenen plikter man altså å sende den til kontrollkomiteen.

Jeg synes det er et problem her, så dette er et område som noen burde diskutere nærmere.

Audun Lysbakken (SV) [15:25:24]: Jeg finner for det første grunn til å si takk til NIM for et viktig arbeid, og også for anledningen til å diskutere en del konkrete anbefalinger og prinsipielt viktige spørsmål, som komiteen har gjort i denne innstillingen.

La meg først begynne med å knytte et par betraktninger til spørsmålet om hva som skal skje med anbefalingene, for saksordføreren og flertallet i komiteen har henvist anbefalingene til fagkomiteene. SV vil – og flere andre partier er enig i det – forbeholde seg retten til å ta anbefalingene opp til behandling i kontroll- og konstitusjonskomiteen i framtiden. Vi mener det er klart innenfor komiteens mandat, og vi kommer til å følge nøye med gjennom året som kommer om fagkomiteene faktisk følger opp og tar til behandling og diskusjon anbefalingene som har kommet fra NIM. Jeg frykter at det i liten grad vil skje, og da er det i forbindelse med denne behandlingen det er naturlig å følge opp dette. Vi fremmer ingen forslag i år, men varsler at vi vil komme tilbake igjen til den diskusjonen neste år.

Så er det flere konkrete spørsmål som NIM tar opp i sine anbefalinger, som det burde vært knyttet mer diskusjon til her i dag. La meg nevne et par ting – for det første det pågående menneskerettighetsbrudd på Fosen, som NIM prisverdig og nødvendig nok tar opp. Vi har altså nylig fått sannhets- og forsoningskommisjonen rapport. Før helgen var det nye aksjoner fra samiske aktivister i Oslo. Vi har passert 600 dager siden høyesterettsdommen. Det er, synes jeg, helt på sin plass at NIM understreker alvorret i at menneskerettighetsbruddet fortsatt pågår, og jeg vil også uttrykke vår bekymring for legitimiteten til den utredningsprosessen som nå er i gang. Det er helt avgjørende at reindriftsfolket på Fosen og Sametinget faktisk blir hørt når det gjelder utformingen av utredningsprogrammet. Vi er også bekymret for at tidsplanen for utredningen som er presentert av regjeringen, fram til april neste år, er for lang, og at det vil bety at menneskerettighetsbruddet får pågå uakseptabelt lenge.

Så noen ord om NIMs vurderinger og anbefalinger rundt klimaspørsmålet. Jeg legger merke til at representanten Tetzschner kaller dette for aktivisme. Det synes jeg er litt underlig, for selv om jeg og SV ikke er tilhenger av rettsliggjøring som strategi i klimakampen, må det jo være på sin plass å møte de betraktningene NIM kommer med, med en viss interesse og nysgjerrighet. Jeg synes i hvert fall følgende er et viktig spørsmål å diskutere: Hva betyr det som står i Grunnloven, om alle innbyggernes rett med tanke på miljøsidene, og hva er de menneskerettslige sidene ved klimakrisen, både for dem som vil bli utsatt for konsekvensene av dette nå og for framtidens generasjoner?

Så er det ikke sånn at det NIM i dette dokumentet har tatt til orde for, er en stopp i all utvinning av olje. Nei, de har kommet med konkrete påpekninger knyttet til behovet for konsekvensutredning ved behandling av plan for utbygging og drift av oljeforekomster, og reist spørsmålet om ikke staten, for å etterleve Grunnloven, konkret må påvise at det er rom for de økte utslippene som en tillatelse til utvinning av fossil energi medfører. Det er rimelig og legitimt å påpeke det, og jeg kan heller ikke se den prinsipielle forskjellen mellom det og andre sider av politikken der NIM påpeker at det som gjøres i praksis av myndighetene, ikke etterlever de standarder som lovverket setter, f.eks. på rusfeltet, som også er omtalt i rapporten. Det er vanskelig å se den prinsipielle forskjellen. Jeg tror det handler mer om det som dessverre altfor ofte er tonen her på huset, nemlig at norsk oljepolitikk helst aldri skal kritiseres. Det er det ingen grunn til å rette seg etter.

Sofie Marhaug (R) [15:30:39]: Som vi alle vet, tar vi i dag for oss statusrapporten Menneskerettighetene i Norge 2022. Den er utarbeidet av Norges institusjon for menneskerettigheter, som rapporterer til Stortinget. FN har anbefalt å etablere den institusjonen, og det har vi gjort. Disse rapportene er et resultat av grundig arbeid fra framtrepende jurister og er viktige for å sikre at menneskerettighetene blir ivarettatt i Norge. Men hvis disse anbefalingene og det arbeidet som er lagt ned, skal få håndfaste konsekvenser, er man avhengig av at dette blir løftet opp av oss som er folkevalgte på Stortinget.

Jeg mener det kan få alvorlige følger dersom et problem, et menneskerettighetsbrudd, blir beskrevet, og vi får anbefalte løsninger og velger å ikke rette opp problemet, men tvert imot ikke gjøre noe som helst. I den anledning vil jeg ta for meg et sånt område, og det gjelder vindturbinene på Fosen – de egentlig tikkende bombene som er der ute, også med tanke på lignende saker.

I forbindelse med forrige rapport fra NIM, altså i rapporten fra 2021, anbefalte de at Stortinget bør be regjeringen om å

«vurdere om man bør tillate utbygging i reinbeiteområder før gyldigheten av en tillatelse er rettslig avklart».

Rødt og SV fremmet dette som forslag våren 2022, men ble nedstemt. Rettssaken om vindkraftanlegget på Fosen var i full gang da myndighetene ga utbyggerne konsesjon og inngrepene begynte. Rettssakene vant til slutt fram – Høyesterett ga de reindrivende medhold i at konsesjonen brøt deres rettigheter og derfor måtte kjønnes ugyldig. For hver dag som går uten at Stortinget tar denne anbefalingen eller ser på denne problematikken skikkelig og alvorlig, sitter vi og det samiske urfolket

på en tikkende bombe av mange potensielle Fosen-saker.

Øyffjellet er en sånn sak. Det er en pågående rettssak om Øyffjellet. Det er en lignende sak som kan få alvorlige konsekvenser først og fremst for reindriftssamene, men selvfølgelig også for dem som har bygget ut og bygget ned, iallfall hvis rettsvesenet ender opp med å konkludere på samme måte som i Fosen-saken. Dette er saker hvor bygging kommer først og rettighetsbrudd kan avklares etterpå, etter at samisk kultur er trengt til side, milliarder investert og ansvarlig departement virker helt ute av stand til å løse floken.

Å lukke øynene for den risikoen mener vi i Rødt er uansvarlig, og det er en ansvarsfraskrivelse. Derfor har vi tatt NIMs anbefaling på alvor og fremmer dette i forbindelse med endringer i plan- og bygningsloven, som skal vedtas her om tre dager. Jeg håper jeg ser de samme representantene som nylig grunnlovfestet at samene er urfolk, som tok imot sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, og som i dag tar menneskerettighetssituasjonen i Norge på det største alvor, gjøre alvor av dette om tre dager når vi skal votere over plan- og bygningsloven i denne salen.

Regjeringen har ikke sikret en løsning på Fosen. Vindturbinene går – over 600 dager – etter at tillatelsen de er tuftet på, er kjent ugyldig av Høyesterett. NIM påtaler at dette er et pågående menneskerettighetsbrudd, slik også regjeringen har innrømmet. Derfor er det ikke rart at denne rapporten for 2022 som vi har til behandling, påtaler dette menneskerettighetsbruddet og ber regjeringen raskt reparere det.

Man skulle tro at en sånn beskjed var unødvendig. Er regjeringen, vår utøvende makt, virkelig så lite klar over sitt eget konstitusjonelle ansvar at vi i Stortinget må be om at man følger den dømmende makts avgjørelser, etter 600 dager uten en løsning, nye demonstrasjoner her i Oslo, der samarbeidet med Sametinget har brutt sammen, og Riksmekleren er koblet inn? Alt dette tyder på at regjeringen enten ikke er villig til eller evner å løse dette uten solid press fra de folkevalgte. Rødt kommer derfor til å ta med seg disse anbefalingene, betraktningene og forslagene videre i fagkomiteene og fremme våre syn der.

Grunde Almeland (V) [15:35:55]: Selv om menneskerettighetssituasjonen i Norge stort sett er god, finnes det åpenbart områder der vi er nødt til å forbedre oss. I arbeidet for å bedre oppfølgingen av menneskerettighetene er NIMs årsmelding viktig for å peke ut feil og jevnlig kartlegge hvordan vi fremmer og beskytter de rettighetene vi på ingen måte skal ta for gitt. Jeg vil starte med å takke NIM for et grundig og godt arbeid også i 2022.

De menneskerettslige aspektene av klimakrisen må i større grad sette agendaen for hvordan vi diskuterer klimagassutslipp, og viktigheten av å satse på de grønne løsningene. Jeg vil berømme NIM for å rette søkelys mot utfordringene for beskyttelse av menneskerettighetene som blir skapt av dagens utslipp. Vi må etter NIMs anbefaling i mye større grad se på hvilken konsekvens utbygging og drift av petroleumsnæringen vil få for rettighetene til både dagens og morgendagens generasjoner. Klimakrisens påvirkning på menneskerettighetene må bli tatt på alvor også av regjeringen. Staten må sikre grundige konsekvensutredninger og forsikre seg om at verken internasjonale forpliktelser eller menneskerettighetene blir svekket av økte utslipp.

I debatten i fjor hadde vi en diskusjon hvor jeg opplevde at dette poenget fortsatt ikke var helt framme i pannebrasken til alle i Stortinget. Også i dag ser vi at flere prøver å bruke denne diskusjonen for å trekke opp noen prinsipielle problemer med NIM som institusjon. Det er velkomment å ta en diskusjon om hvordan alle våre organer fungerer, men det å beskyldte NIM for ikke å forstå maktfordelingsprinsippet er en kritikk jeg synes er vanskelig å ta seriøst.

Det er av denne salen lovbestemt at NIM skal fremme og beskytte menneskerettighetene. Det er en ganske aktiv forpliktelse. Hvis ikke NIM hadde gått aktivt inn og påpekt der man så utfordringer med å ivareta våre helt grunnleggende menneskerettighetsforpliktelser, hadde ikke NIM gjort sin jobb, som denne salen med lov har bestemt at de skal gjøre.

NIM har aldri hevdet å være en rettsavklarende instans, de gjør kun jobben sin ved å påpeke der de ser utfordringer med de rettighetene som er fastsatt både i grunnlov og i internasjonale konvensjoner. Det kan vi i denne sal selvsagt velge å lytte til eller ikke, men jeg mener i hvert fall at vi ikke skal dra i tvil legitimiteten eller hvordan NIM arbeider på grunn av det.

Det er en grunn til at stadig flere organer nå ser på sammenhengen mellom nettopp de menneskeskapte klimaendringene og krenkelsen av andre rettigheter. Blant annet ser vi at FNs barnekomité har gjort klimaendringenes påvirkning på barns rettigheter til hovedtema for sin kommende generelle kommentar til barnekonvensjonen. Dette er ikke på noen som helst måte unikt heller for vårt organ. Det er også helt legitimt at vårt organ, NIM, går sammen med de andre menneskerettighetsorganene rundt omkring i Europa når dette tas opp for domstolene i EMD.

Det kanskje tydeligste eksempelet her hjemme er det eksempelet flere allerede har nevnt, nemlig Fosen-saken. Den understreker statens ansvar for å ivareta også samiske rettigheter og interesser. Med sannhets- og forsoningskommisjonens rapport som bakteppe, blir

dette bare enda tydeligere. Regjeringen har et stort ansvar, og vi er nødt til å følge opp den pågående menneskerettighetskrenkelsen.

For å sørge for kontinuerlig vern av individet og fellesskapets rettigheter kan vi ikke legge denne rapporten nederst i en skuff etter at vi har mottatt den. Vi må ta inn over oss det innholdet den har, og sikre at dagens problemer ikke fortsetter å være også morgendagens svikt av menneskerettighetene.

Jeg vil også, som tidligere representanter har sagt, forbeholde meg retten til å fremme flere forslag i kommende diskusjoner om denne rapporten. Jeg er enig i at vi på Stortinget må bli flinkere til å ta disse anbefalingene på alvor også i de ulike komiteene. Vi som kontrollkomité må også gjøre vårt beste og ytterste for å sørge for at de diskusjonene som bringes opp her, også er diskusjoner som kommer tydelig og godt fram på Stortinget, sånn at vi klarer å ivareta de rettighetene vi tross alt alle er enige om at vi skal ha.

Statsråd Emilie Mehl [15:41:15]: NIM tar opp viktige spørsmål i sin årsmelding, og jeg vil spesielt framheve de temaene som hører under Justis- og beredskapsdepartementets ansvarsområde: hatefulle ytringer, hets og soningsforhold for utviklingshemmede.

Hatkriminalitet rammer demokratiske verdier og undergraver folks trygghetsfølelse. Alle skal kunne leve fritt i Norge uten å frykte hets eller vold for den man er, og det er et mål for regjeringen at hatkriminalitet får nødvendig prioritet i alle politidistrikter, på linje med annen alvorlig integritetskrenkende kriminalitet.

Politiets innsats, kompetanse og oppmerksomhet mot hatkriminalitet er styrket de siste årene. I 2021 kom en ytterligere satsing på kompetanseheving gjennom etableringen av et nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet. Politiet ble tildelt 7 mill. kr til formålet. Arbeidet med identifisering, registrering og straffefølgning av hatkriminalitet i de enkelte politidistriktene er en viktig del av kompetansehevingen.

Det er gitt en særskilt føring om at kompetansemiljøet skal ivareta det samiske perspektivet.

I tillegg er det viktig å sikre at straffelovens bestemmelse om hatefulle ytringer er utformet på en hensiktsmessig måte. Regjeringen vil vurdere ytringsfrihetskommisjonens forslag til endringer i bestemmelsen som et ledd i oppfølgingen av kommisjonens utredning. Utredningen har nå vært på høring, og for å sikre en demokratisk prosess og et godt beslutningsgrunnlag er det nødvendig å gi noe tid til å foreta en forsvarlig vurdering av høringsinnspillene før et eventuelt lovforslag fremmes for Stortinget.

Det er også viktig for regjeringen å sikre at rettighetene til mennesker med kognitive funksjonsnedsettelse

ser blir godt ivaretatt. Mangel på kunnskap og kartlegging før påbegynt straffegjennomføring gir dårligere forutsetninger for tilrettelegging og progresjon i straffegjennomføringen for personer med utviklingshemming. I Riksrevisjonens rapport om tjenestetilbudet til innsatte etterlyses det flere og mer systematiske kartlegginger, og departementet følger opp Riksrevisjonens funn.

I tillegg har Stortinget nylig vedtatt lovendringer som styrker regelmessig, uavhengig tilsyn med behandlingen av innsatte, og departementet har også på høring forslag om å forebygge isolasjon og sikre innsatte mer fellesskap.

Regjeringen har dessuten besluttet å sette ned et utvalg som bl.a. skal utrede hvordan domfelte og innsatte med alvorlige psykiske lidelser eller utviklingshemming best kan ivaretas.

Presidenten [15:44:04]: De talerne som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Svein Harberg (H) [15:44:16]: NIM har en viktig oppgave og har levert mange gode tilbakemeldinger til Stortinget. Det er i tråd med det som vi har bedt dem om å gjøre. Så er det selvfølgelig slik at også NIM må tåle at det er en debatt om hvor langt de skal gå i sine råd, og hvordan de skal bruke sin kunnskap som de finner gjennom sitt arbeid.

Jeg har lyst til å si at Michael Tetzschners innlegg – som kom meg litt i forkjøpet, for jeg skulle holde innlegg på vegne av Høyre, men det er greit nok – inneholder akkurat det som Høyre tok opp i forbindelse med denne rapporten i fjor, kanskje med litt andre ord og uttrykk, men innholdet var akkurat det samme. Og jeg kan godt på vegne av Høyres fraksjon si, som Carl I. Hagen sa, at vi kanskje burde adressert det sterkt også i år, men nå er det i hvert fall adressert her i salen. Det er viktig at en er obs på balansegangen mellom å være et rådgivende og påpekende organ, Stortingets eksterne organ, og det å være en aktiv deltaker, f.eks. opp mot en rettssak. Så er det kommentert.

Det er flere som er innom Fosen-saken. Den ligger tross alt hos regjeringen, og vi avventer alle sammen at det skal komme en løsning på det. Jeg har bare lyst til å si det. Det er viktig at regjeringen finner ut av det.

Noen har tatt opp dette med kontrollkomiteen og politiske anbefalinger. Det er jo relativt nytt at også NIM leverer sin rapport til kontrollkomiteen, og vi må helt sikkert se på hvordan vi skal håndtere det framover. Men det er jo slik med alle rapporter som kontrollkomiteen får fra de fem eksterne organene som vi håndterer, at det som kommer i de rapportene, skal danne grunnlag for fagkomiteenes arbeid. De anbefalingene som ligger her, har vi registrert, vi har påpekt at de ligger der, og vi har også påpekt at det er opp til fagkomiteene å følge

det opp. Jeg føler at det er på et godt spor, og jeg forventer at fagkomiteene og medlemmene av fagkomiteene følger det opp på den måten. Det at årsrapporten nå er behandlet i kontrollkomiteen, er ikke noen stopp, men det kan være starten på noe mer.

Presidenten [15:47:17]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 8.

Sak nr. 9 [15:47:23]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Melding for året 2022 fra Sivilombudet (Innst. 450 S (2022–2023), jf. Dokument 4 (2022–2023))

Presidenten [15:47:35]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletiden, får en taletid på inntil 3 minutter.

Carl I. Hagen (FrP) [15:48:04] (ordfører for saken): Det er liten tvil om at Sivilombudet fyller en viktig rolle i vårt land. Ombudet skal sikre at offentlige myndigheter ikke gjør urett mot den enkelte borger. Dette er en viktig rolle for den enkelte borger. Det er også en viktig rolle for vårt demokrati som system. Derfor er ombudets årsmelding et viktig barometer på tilstanden med tanke på hvordan enkeltmennesker behandles av det offentlige.

Det er verdt å merke seg at ombudet ikke har tid og ressurser til å behandle alle saker, og at det er ressurs-spørsmål som begrenser hvor mange uavhengige undersøkelser som gjøres. Her viser jeg til komiteens merknad om at dette spørsmålet hører hjemme i behandlingen av budsjettet til Sivilombudet, og må i tilfelle tas opp der.

Jeg skulle gjerne sett at ombudet i noe større grad kunne bruke sin initiativrett. Det er nok en del områder hvor ombudet vet at «skoen trykker», og derfor burde hatt ressurser til å undersøke nærmere. I de tilfeller der det er hensiktsmessig og naturlig, kan og bør ombudet samarbeide med andre ombud og offentlige kontrollorgan.

Jeg mener også at ombudet kan sette oppfølging av sine avsluttede saker i et kanskje mer omfattende system. Det er dessverre tilfeller der ombudet har gitt klare konklusjoner om offentlig forvaltning, hvor det offentlige ikke har fulgt opp konklusjonene. I slike tilfeller kunne det kanskje være på sin plass at Stortinget i større grad ble formelt orientert om alle saker der forvaltningen i realiteten ikke følger de avgjørelser som ombudet treffer, slik at også Stortinget kan vurdere og slå fast hva som skal være det riktige. I noen tilfeller kan dette dreie

seg om en saklig uenighet, men i slike tilfeller bør uenigheten plukkes opp av en overordnet myndighet og avklares. Jeg kan ikke se at det gjøres i alle saker hvor det er en viss uenighet i dag.

Også i de tilfeller der det ikke er uenighet om konklusjonen, kan det være slik at offentlig forvaltning i realiteten trenger en bedre oppfølging. La meg i den sammenheng nevne at i flere av undersøkelsene som Sivilombudet nå har begynt å iverksette og gjennomgå, kan det være en vurdering om også de, på lik linje med forvaltningsrevisjoner fra Riksrevisjonen, sendes til Stortinget til formell behandling, kanskje etter en viss vurdering av om de bør endres noe når det gjelder konklusjoner. I den årsmeldingen vi nå behandler, er en rekke av disse undersøkelsene nevnt, men de blir ikke eksplisitt behandlet av Stortinget når vi behandler kun en årsmelding med mange, mange forskjellige saker, hvorav noen kanskje kunne vært av betydning for dem som er berørt av området, og hadde fortjent en egen behandling her i Stortinget. Så jeg håper at ombudet vil vurdere dette når vi kommer til årsmeldingen neste gang.

Til slutt vil jeg nevne at Fremskrittspartiet, sammen med SV, Rødt og Venstre, mener at ombudet med fordel kan samarbeide med Barneombudet for å undersøke årsakene til at så få barn klager til ombudet. Det kan være at det kan gjøres noe for å øke oppmerksomheten om ombudet, og det ville vært en styrke for vårt rettssystem og vårt demokrati.

Bente Irene Aaland (A) [15:52:26]: Som representanten Hagen også innledet med, er Sivilombudets hovedoppgaver at de skal føre kontroll med den offentlige forvaltningen og hindre urett mot den enkelte. De legger også til grunn å hindre urett i alt de gjør.

Vi må få lov til å verdsette at vi bor i et land som har ordninger hvor befolkningen kan melde inn sine klager, og at en uavhengig virksomhet som Sivilombudet på eget initiativ gjennomfører undersøkelser som kan avdekke og synliggjøre feil som kan gjelde mange, men som de sjelden mottar klager på. Disse undersøkelsene brukes for å se framover og forebygge at det begås slike feil i framtiden.

Sivilombudet har en viktig oppgave i å forebygge tortur og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling på steder hvor mennesker er berøvet friheten. Dette kan gjelde sykehjem og boliger for mennesker med utviklingshemming. Typiske eksempler er tvangstiltak som låsing av dører og personlig stell utført uten pasientens samtykke. Dette blir som regel gjort i aller beste mening, men med manglende kunnskap og bevissthet om hva som er tvang, hvordan man unngår tvangsbruk, og hvilke vedtak som skal til for å kunne gjennomføre tvangstiltak der det er uunngåelig.

Sivilombudet har utarbeidet tematiske rapporter bygget på de undersøkelsene de har gjort. Her ligger det mye god læring for forvaltningen og for den enkelte som arbeider i systemet.

Til slutt vil jeg takke Sivilombudet for den jobben de gjør for å sikre at tilliten mellom befolkningen og forvaltningen blir opprettholdt.

Svein Harberg (H) [15:54:42]: Først vil jeg si takk til saksordføreren for godt arbeid med denne rapporten og for et innlegg som tok opp de tingene komiteen har påpekt.

Jeg har bare lyst til å understreke en ting, som også saksordføreren var inne på, og vise til at det er merknader i saken, riktignok en flertallsmerknad og en mindretallsmerknad, men vi mener det samme. Det er at vi er bekymret for de områdene vi ikke ser at det er en oppfølging av ombudets påpekninger og kritikk på. Det kan være grunner til det i noen sammenhenger, men det spørres om man også her – jf. diskusjonen i forrige sak – burde se på hvordan det litt mer konkret skal rapporteres til Stortinget om hva som følges opp, og hva som ikke følges opp.

Flertallsmerknaden peker på at Sivilombudet kanskje burde se på den praksisen som Riksrevisjonen har med at de går tilbake og ser på tidligere saker og ser om de har blitt fulgt opp, for å se om deres arbeid har den virkning som en tenker at det skal ha. Hvis så ikke er tilfellet, bør Stortinget gjøres oppmerksom på det.

Jeg oppfatter at det egentlig er en samlet komité som er opptatt av den oppfølgingen, selv om vi skriver det på to forskjellige måter. Det er krevende å være ombud for folket på vegne av Stortinget – det er jo det Sivilombudet egentlig er – og se til at hver enkelt blir håndtert skikkelig og blir hjulpet skikkelig gjennom de offentlige instansene. Da må vi vite at det blir fulgt opp. Så får vi gripe inn – hvis det er nødvendig – når det ikke følges opp.

Nils T. Bjørke (Sp) [15:56:52]: Eg vil takka Sivilombudet for arbeidet dei har gjort i året som har gått. Så vil eg takka saksordføreren for eit grundig arbeid med innstillinga.

Sivilombudet si oppgåve med å hindra urett mot den einskilde har eit samla storting i ryggen. Det vart òg understreka for to år sidan, då Sivilombudet fekk ny lov. Arbeidet til ombudet med handsaming av klagar og saker på eige initiativ er oppgåver som sikrar både rettane til den einskilde og truverdet til forvaltninga og folkestyret.

Det er grunnleggjande for arbeidet som Sivilombudet gjer, at mandatet frå Stortinget er klart, at sjølvstendet til forvaltninga er absolutt, og at det er ombudet sjølv som prioriterer og organiserer arbeidet sitt. Eg er

glad for at komiteen i innstillinga støttar dei eigne vurderingane til ombudet når det gjeld prioriteringar, ressursar og kompetanse. Det er viktig for at ombudet reelt sett skal vera uavhengig i verksemda si.

Då sivilombudslova vart vedteken, var Stortinget oppteke av at ombudet skulle leggja til rette for klager frå barn. I denne årsrapporten fortel ombudet om få klager frå barn, men mange klager om barn. Det er viktig at ombudet held fram arbeidet med å leggja til rette for at barn kan klaga, innanfor dei prioriteringane som ombudet sjølv finn best.

Sivilombudet arbeider i hovudsak med avslutta saker. Når ombudet vedtek å ta opp saker av eige tiltak, er føremålet ofte å avdekkja større systemfeil som kan hindra urett mot den einskilde. Eg er trygg på at ombudet er dei beste til sjølv å prioritera og organisera dette arbeidet opp mot klageverksemd og avslutta saker. Ved å gje Sivilombudet tillit til å styra og organisera arbeidet sitt sjølv støttar Stortinget best opp om sjølvstendet til ombudet som stortingsorgan. Eg vil minna om at ombudet har moglegheit til å koma med særskild melding til Stortinget dersom det trengst.

Audun Lysbakken (SV) [15:59:07]: Jeg slutter meg til saksordføreren understreking av viktigheten av Sivilombudets arbeid. Så vil jeg komme helt konkret inn på det som jeg er glad for at representanten Harberg understreket er en enstemmig bekymring i komiteen, nemlig saker hvor relevant myndighet ikke retter seg etter kritikk fra ombudet. Vi har spesifikt tatt opp i innstillingen at det i en del tilfeller også gjelder departementer. Vi har pekt på Utenriksdepartementets håndtering av innsynsspørsmål i forbindelse med saken om Bergen Engines.

Så er det to spørsmål som Sivilombudet har reist, som jeg vil be justisministeren om å kommentere i sitt innlegg. Det ene er den manglende oppfølgingen av ombudets kritikk av forholdene ved politiets utlendingsinternat på Trandum. Det er svært viktig kritikk, som handler om praksis for innlåsing, fratakelse av kommunikasjonsmidler og oppfølging av psykisk helse. Vi forutsetter – og håper at justisministeren kan bekrefte det – at regjeringen nå vil ta den kritikken til følge og sørge for endring.

Det samme gjelder den bekymringen ombudet formidler når det gjelder saksbehandlingstidene i familieinnvandringsaker. I årsmeldingen understrekes alvor et i en svært lang saksbehandlingstid i saker hvor barn er involvert. Det alvor et vi snakker om her, er altså en situasjon som kan innebære brudd på både Grunnloven og barnekonvensjonen. Det er en bekymring jeg synes det er viktig å understreke at vi fra SVs side deler med Sivil-

ombudet. Jeg håper vi kan få bekreftet at regjeringen også gjør det.

Roy Steffensen hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten [16:01:32]: De talerne som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Statsråd Emilie Mehl [16:01:36]: Først vil jeg takke Sivilombudet for et godt og grundig arbeid. Ombudet har også i årsmeldingen for 2022 gitt viktige bidrag for å ivareta enkeltmenneskers rettigheter i møte med forvaltningen.

Sivilombudet har avdekket svakheter i kriminalomsorgens arbeid med å hindre selvmord i fengsel. Det er et område Justis- og beredskapsdepartementet tar på største alvor. Departementet har fulgt opp Sivilombudets melding ved å sende på høring et forslag om isolasjonsforebygging. Det er utarbeidet midlertidige regler for telefonkontroll, og nytt tilsynsråd for kriminalomsorgen er vedtatt av Stortinget. Det skal også settes ned et utvalg som skal utrede hvordan innsattes helse, med særlig vekt på alvorlig psykisk sykdom eller utviklingshemming, best kan ivaretas. Regjeringen mener også det er viktig å prioritere kriminalomsorgen i budsjetttrundene, og at vi har et særskilt fokus på kvinner.

Som representanten Lysbakken tok opp, har Sivilombudet kritisert Utlendingsdirektoratet for at behandlingstidene i et stort antall familieinnvandringsaker er for lange og i strid med forvaltningslovens krav til behandlingstid. Det er flere ekstraordinære hendelser de siste årene som har gjort at utlendingsforvaltningen er satt under press, og det har ført til høyere restanser og lengre behandlingstid enn ønskelig. Det jobbes med flere tiltak for å korte ned saksbehandlingen.

Av hensyn til tid skal jeg ta resten av de punktene jeg ønsker å gå gjennom, før jeg kommer inn på det konkrete. Sivilombudets forebyggingsenhet har også besøkt boliger for voksne personer med utviklingshemming for å undersøke praksis i saker om bruk av tvang. Det er besøk som har avdekket et behov for å styrke opplæringstilbudet for vergene. Jeg er veldig glad for at vergemålsmyndigheten har tatt anbefalingene fra Sivilombudet på alvor, bl.a. har Statens sivilrettsforvaltning publisert et e-læringskurs om vergens rolle i møte med helse- og omsorgstjenestene. Dette er også noe Sivilrettsforvaltningen følger opp videre med statsforvalterne.

Det andre forholdet representanten Lysbakken tok opp, er forholdene på Trandum. Det skal være ordentlige forhold der, og det er iverksatt en rekke tiltak og prosesser for å sikre at forholdene på Politiets utlendingsinternat bringes i samsvar med anbefalingene fra ombudet. Det har bl.a. vært jobbet med å oppdatere regelver-

ket for Trandum og overføre ansvaret for helsetjenesten fra den nåværende private løsningen til det ordinære helsevesenet, og tidsrommet for rutinemessig innlåsing av internerte er redusert.

Tilbake til familieinnvandrings sakene: UDI har vært tydelig overfor departementet på at direktoratet prioriterer behandling av saker som gjelder barn. Direktoratet har bl.a. revidert retningslinjene for å sikre prioritering av saker som berører barn, i hele utlendingsforvaltningen, og det er lagt til rette for at førstelinjen kan merke sakene, sånn at UDI også lettere kan identifisere de sakene det gjelder.

Carl I. Hagen (FrP) [16:04:58]: Jeg takker for en god debatt, som viser at når det gjelder mange synspunkter, er komiteen samstemt. Jeg er glad for at Sivilombudet er til stede og har merket seg det komiteen har sagt i debatten.

Jeg vil gi ros til Sivilombudet for noen publikasjoner jeg ikke visste eksisterte, men som jeg har fått oversendt fra Sivilombudet. Det gjelder bl.a. innsynsguiden, som er en tykk bok. Den redegjør for alle uttalelser om hva som er retningslinjer for innsynsretten, noe som er viktig for alle dem som har en sak i det offentlige, at de har rett til innsyn. Sivilombudet skriver i sitt forord:

«Sivilombudet mottar og behandler stadig flere saker om innsyn, i 2021 var tallet nesten 300 saker. Som det eneste overordnede kontrollorganet har Sivilombudet innblikk i behandlingen av innsynskrav i alle deler av den offentlige forvaltningen.»

Altså er fylkeskommuner og kommuner inkludert. Dette er en oppskriftsbok som i realiteten burde vært sendt til nesten alle saksbehandlere i den offentlige forvaltning. Så jeg håper den er spredd ganske grundig rundt omkring, men jeg lurer på om det er riktig.

En annen rapport gjelder begrunnelser. Sivilombudet skriver der:

«Sivilombudet uttaler seg ofte i saker som gjelder forvaltningens begrunnelsesplikt. Ombudet er kontrollorgan for alle deler av offentlig forvaltning, og har god oversikt over hvordan begrunnelser gis på tvers av organer og sektorer.

Begrunnelsesplikten er en viktig rettssikkerhetsmekanisme.»

Jeg er jeg helt enig i det. Jeg var ukjent med dette inntil jeg fikk dette heftet, og igjen: Veldig mange saksbehandlere i offentlig forvaltning burde få det innsynet som denne rapporten i realiteten kan gi. Den er klargjørende. Jeg tror alle i denne sal fra tid til annen blir kjent med saker der borgere klager på at når de ber enkelte offentlige organer om begrunnelse for en avgjørelse som er truffet, får de ingen reell begrunnelse. Hadde de fått en grundig begrunnelse, ville de kanskje hatt en mulig-

het til å klage. I tillegg: Hvis den saksbehandleren som har fattet et vedtak, hadde visst at man må gi en begrunnelse, kan det hende at vedtaket hadde blitt litt annerledes. Har de egentlig en mangelfull begrunnelse, og de må uttrykke den skriftlig, kan det medføre en endring.

Ellers vil jeg si at jeg er glad for det som er sagt om at fagkomiteene bør følge opp. I rapporten om selvmord og selvmordsforsøk i fengsel kommer Sivilombudet med fem konkrete anbefalinger, på lik linje med det Riksrevisjonen ofte gjør, og de burde vært fulgt opp. Men i dag er det altså en mangelfull mekanisme. Jeg håper at vi kan se at justiskomiteen setter seg inn i rapporten. Selv om de ikke har initiativmulighet, kan de allikevel på andre måter ta opp dette.

Presidenten [16:08:03]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 9.

Sak nr. 10 [16:08:07]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens årsrapport for 2022 (Innst. 419 S (2022–2023), jf. Dokument 2 (2022–2023))

Presidenten [16:08:20]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Peter Frølich (H) [16:08:49] (komiteens leder og ordfører for saken): Årsmeldingen til Riksrevisjonen er naturlig nok ikke anledningen for de store debattene. Debatter får vi rikelig av gjennom året, med mange rapporter. Det kommer også debatter i horisonten om hvordan Riksrevisjonen er innordnet og jobber i forbindelse med Riksrevisjonsutvalgets arbeid, og det ser vi fram til. Derfor tenkte jeg å benytte anledningen til å takke nok en gang for viktig og godt arbeid i det året som vi har lagt bak oss. Det har skjedd en stor endring i måten Riksrevisjonen rapporterer på – det er gått over til et nytt kritikknivåsystem. Det vil jeg melde tilbake – jeg tror det er på vegne av en hel komité – at har fungert særdeles bra.

Så er det helt tydelig at Riksrevisjonen er en organisasjon med dyktige medarbeidere. Det ser vi på statistikken over det som er levert – det er 17 undersøkelser, 11 forvaltningsrevisjoner og 6 etterlevelserevisjoner som er levert. Det siste året har vi også sett hvordan Riksrevisjonen har fått en utfordrende oppgave med gjennomgangen av stortingsordningene. De har tilpasset seg det og løst den oppgaven. Det er en debatt vi skal ha senere.

Så er det helt på tampen i innstillingen en håpefull bønn om å få flere rapporter på nynorsk. Det står til og

med at komiteen «setter sin fortrøstning til» at det er lovet flere rapporter på nynorsk. Etterretningsrapportene sier at det kan være håp i sikte. Hvis komiteen er i form til å stille opp på Riksrevisjonens presentasjon på torsdag, har noen hvisket meg i øret at det kan være den skjer på et annet mål enn bokmål.

Med det har jeg lyst til å takke komiteen for gjennomgangen av årsmeldingen til Riksrevisjonen.

Lubna Bobby Jaffery (A) [16:11:23]: Komitelederen har på en utmerket måte gått gjennom noen av de betraktningene komiteen har hatt. Jeg vil også takke Riksrevisjonen for den utmerkede jobben de gjør, og gi honnør for at man er nytenkende knyttet til bl.a. hvordan man har laget et nytt system for kritikknivå som jeg tror er mye mer forståelig for det allmenne publikum. Jeg tror at man rundt omkring i kommunestyre og sånt sikkert fortsatt vil krangle om hvorvidt man tar ting til etterretning eller til orientering, men når det gjelder det, må vi alltid henvise til Språkrådet, så der skal vi ikke beskyldes Riksrevisjonen for å gjøre folk forvirret.

I tillegg har Riksrevisjonen lagt fram et utall rapporter, og jeg ønsker å takke for at man også har tatt opp og vurdert fagområder som kanskje ikke tradisjonelt sett har vært tema Riksrevisjonen har sett på, f.eks. vold i nære relasjoner.

Det er kanskje ingen overraskelse at jeg har tatt ordet for å henlede Riksrevisjonens og Stortingets oppmerksomhet på en flertallsmerknad:

«Flertallet viser til at det nå har gått nesten ett år siden komiteen avga sin innstilling, og i denne perioden har Riksrevisjonen levert 22 undersøkelser. I 2022, som årsrapporten gjelder, ble det levert 17 undersøkelser til Stortinget. Ingen er skrevet på nynorsk. Sist Riksrevisjonen leverte en undersøkelse til Stortinget på nynorsk, var 30. september 2020.

Flertallet merker seg at Riksrevisjonen i årsmeldingen skriver følgende:

«Vi har som mål å publisere undersøkelser på nynorsk i tråd med intensjonene i språklova. I 2023 planlegger vi å publisere to undersøkelser på nynorsk.»

Flertallet setter sin fortrøstning til dette.»

Jeg hadde også en liten prat med en fugl fra Riksrevisjonen i pausen, som kunne orientere om at hvis man møtte opp på Riksrevisjonens framleggelse nå til uken, ville det komme en rapport på nynorsk, og at om ikke så lenge vil nummeret komme. Da lot jeg meg vederkvege og ble veldig lykkelig av det.

Nils T. Bjørke (Sp) [16:14:02]: Eg vil òg takka Riksrevisjonen for mykje godt arbeid og godt samarbeid i året som har gått. Sjølv om fleire av mine kollegaer har

vore veldig tydelege på dette med nynorsk, må eg òg minna om det. Det er faktisk eit viktig samfunnsopdrag for Riksrevisjonen, som landets største offentlege revisjonsorgan. Det inneber å halda revisjonsfaget og revisjonsspråket levande på begge dei norske skriftspråka – nynorsk og bokmål.

Me merkar oss i innstillinga at av dei 20 rapporterte undersøkingane for 2021 er ingen skrivne på nynorsk, at Riksrevisjonen har som mål å publisere undersøkingar på nynorsk i tråd med intensjonane i språklova, og at Riksrevisjonen i 2023 planlegg å publisera to undersøkingar på nynorsk. Det set me vår lit til, men Riksrevisjonen er flinke på prosent, og to i løpet av to år er ein liten prosent, så eg meiner enno dei har ein del å gå på.

Eg er redd for at om Riksrevisjonen ikkje skriv på nynorsk, vert det etter kvart slik at offentlig revisjon og kontroll berre vert gjort på bokmål. Eg meiner Riksrevisjonen har eit ekstra ansvar for å syta for at begge målformene har eit levande språk i revisjonsarbeid.

Presidenten [16:15:31]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 10.

Sak nr. 11 [16:15:39]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) (Innst. 431 L (2022–2023), jf. Prop. 45 L (2022–2023))

Svein Harberg (H) [16:16:01] (ordfører for saken): Prop. 45 L, med forslag til endringer i valgloven, er i all hovedsak en direkte oppfølging av NOU 2020: 6, Frie og hemmelige valg. Den følger opp forslag i rapporten fra valglovutvalget og ikke minst de grunnlovsvedtak som Stortinget fattet i juni 2022 med bakgrunn i samme utredning. Forslaget til revidert lov er dog ikke begrenset til bare dette, det er også en del punkter som følger opp de endringer vi gjorde i valgloven i forbindelse med pandemien.

Jeg vil starte med å takke komiteen for særdeles godt samarbeid om saken. Innstillingen fremmes i stor grad av en samlet komité, selv om det på enkelte områder er fremmet egne forslag fra partiene. Jeg regner med at disse selv omtaler sine forslag.

Nok en gang synes jeg det er viktig å slå fast at vi har et særdeles velfungerende demokrati i Norge, og ordninger rundt valg som lar folket på en ryddig, sikker og god måte velge sine politikere. Derfor er det også høy tilitt til valgresultatene. Dette videreføres og forsterkes i de endringene som nå foreslås. Overordnet kan vi si at regelverket moderniseres både språklig og innholdsmessig. Departementet har hatt god dialog med kommuner og fylkeskommuner knyttet til forslagene om den prak-

tiske gjennomføringen av valget, og komiteen setter pris på at det i de endelige forslagene er tatt hensyn til innspillene fra disse. Etablering av felles digitale løsninger er en viktig del av dette. Komiteen peker imidlertid på at det gjenstår noen viktige digitale løsninger som bl.a. vil gjøre deltagelse i valget enklere for blinde og svaksynte velgere, og at det må sikres framdrift i arbeidet med å få dette på plass.

Komiteen setter også pris på at partienes sentrale plass i demokratiet ønskes videreført i loven. Det er ikke så underlig at det er stor støtte til det i denne sal, men jeg vil understreke at partienes prosesser rundt valg er med på å understreke folkets plass i det norske demokratiet.

Som sagt er det viktig å se denne innstillingen i sammenheng med innstillingen til behandling av grunnlovsforslagene fra juni 2022. Der er det utfyllende begrunnelser fra partiene for deres standpunkter. Det vil være for omfattende som saksordfører å kommentere alle de forslag komiteen eller flertallet slutter seg til, men jeg vil kommentere noen enkelte punkter.

På et punkt har komiteen avvist forslaget fra departementet. Departementet foreslår at ansvaret for å få skriftlig bekreftelse fra den enkelte listekandidat om at de aksepterer å være listekandidat, skal flyttes fra valgmyndigheten og til det enkelte parti eller listeforslag. Dette vil være et stort arbeid og en stor belastning for partiene og listeforslagsstillerne og må uansett videre til behandling i valgmyndighetene. Det vil også være så krevende at det kan resultere i en begrensning for dem som vil stille liste. Det er ikke ønskelig. Komiteen ber derfor departementet se på en mulig forenkling av dette, men i loven nå blir det stående at valgmyndighetene fortsatt må avklare aksept fra den enkelte kandidat. Fremskrittspartiet har her et eget forslag, som de nok vil argumentere for selv.

I proposisjonen er det også foreslått en del endringer i betingelsene for å kunne levere listeforslag. Når det gjelder at registrerte partier skal kunne levere listeforslag med underskrift fra to tillitsvalgte for listen, endres forutsetningen fra at de må ha hatt 500 stemmer i valgdistriktet ved forrige stortingsvalg, til at de nå må ha hatt 5 000 stemmer i hele landet til sammen. Den største endringen gjelder likevel de øvrige listeforslag, som tidligere kunne stille liste dersom de hadde 300 underskrifter. Flertallet støtter endringen, som innebærer at en går bort fra antallet på 300 underskrifter, til et krav om at antallet underskrifter må tilsvare 1 pst. av antall stemmeberettigede ved forrige valg i valgdistriktet. Ved kommunevalg kan det likevel ikke være færre underskrifter enn det antall representanter som skal velges. Det er krevende å finne en nasjonal ordning som treffer alle kommuner, fylker og landet som helhet like godt, men

flertallet mener dette er en god løsning, som tar godt hensyn til størrelse på valgdistriktet.

Komiteen fremmer også et enstemmig forslag som omhandler registreringen av forhåndsstemmer. Det er et stadig økende antall forhåndsstemmer, og disse blir i dag ikke registrert der velgeren er oppført i manntallet. Komiteen mener det er av stor betydning at disse blir registrert i den valgkrets velgeren er oppført. Komiteen fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at forhåndsstemmer og stemmer avgitt i en annen valgkrets enn der velger er manntallsført ved valgoppjøret, fordeles på den krets der velgeren er manntallsført.»

Som sagt er det mange enkeltforslag som jeg ikke kan kommentere i dette innlegget, men de oppfattes å passe inn under de overordnede bemerkningene jeg hadde i starten av mitt innlegg.

Flertallet i komiteen mener det er et godt forslag til endringer i valgloven som nå er fremmet, og at valglovutvalgets arbeid nå i all hovedsak er fulgt opp. Det gjenstår som sagt noen muligheter knyttet til å ta i bruk digitale løsninger, og Stortinget vil understreke og passe på at regjeringen har god framdrift i det arbeidet.

Til slutt vil jeg bare på vegne av Høyre slå fast at Høyre er en del av flertallet både i merknader og i de forslag som er fremmet.

Lubna Boby Jaffery (A) [16:22:45]: I dag er det nesten seks år siden valglovutvalget ble nedsatt, i juni 2017, og for litt over tre år siden avga de sin rapport. Det betyr at vi i dag står ved målstreken for et seks år langt arbeid.

Jeg begynner innlegget mitt med å takke alle som har båret stafettspinnen. Alle medlemmene i valglovutvalget og sekretariatet deres fortjener en stor takk. Det samme gjør regjeringen og embetsverket, som har tatt valglovutvalgets grundige arbeid videre og forberedt et lovforslag. Sist, men ikke minst, vil jeg takke kollegaene mine i kontroll- og konstitusjonskomiteen og ikke minst saksordføreren for grundig, samvittighetsfullt og demokratisk arbeid med valgloven.

Vi gjorde flere viktige grunnlovsvedtak for ett år siden, og disse følger vi nå opp. I det store og hele tror jeg ikke mannen i gaten vil oppleve valgprosessen som radikalt endret. Samtidig vil jeg understreke at de vedtakene vi nå gjør, vil oppdatere og modernisere valgloven. Vi styrker valgloven og styrker muligheten til frie og hemmelige valg.

Noen viktige endringer er det likevel. For eksempel styrker vi kravene til universell utforming ved valglokaler, slik at flest mulig kan stemme enklest mulig og kan klare det med så lite hjelp som mulig. Vi innfører også

en bedre klageordning som skaper større tillit til valg gjennomføringen.

I fjor vedtok vi også en beredskapshjemmel som vi nå får klare rammer for, for ekstraordinære hendelser som kan føre til at valgtinget forlenges eller utsettes, eller at det blir nødvendig med omvalg. Jeg mener dette styrker vår demokratiske beredskap.

Andre ting, som elektronisk stemming, mener både valglovutvalget, departementet og komiteen at må vente til vi er sikre på at det er trygt.

Så har vi fra komiteens side valgt å holde igjen på forslaget om at partiene må sende inn samtykke fra listekandidatene sammen med listeforslaget. Begrunnelsen for dette er praktisk, for vi mener at det fortsatt her er for mye som er uklart rundt innføringen av et slikt forslag. Vi har derfor bedt regjeringen om å følge opp og finne en mer konkret løsning.

Jeg ønsker også å gi en stemmeforklaring for Arbeiderpartiet. I fjor stemte Arbeiderpartiet for å senke stemmerettsalderen til 16 år i fylkestings- og kommunvalg. Og la meg si det helt klart: Arbeiderpartiet ønsker å senke stemmerettsalderen til 16 år. Dessverre fikk ikke vi flertall for dette i fjor, og siden flertallet på Stortinget ønsket å videreføre stemmerettsalderen på 18 år, har regjeringen lagt fram et forslag som er i tråd med dette. Arbeiderpartiets stortingsgruppe stemmer i tråd med regjeringens forslag, men la meg igjen understreke at vi er klare for å stemme for stemmerett for 16-åringer så snart noen av nei-partiene er villig til å revurdere sitt standpunkt.

Jeg vil avslutte litt der jeg begynte. Vi er utrolig heldige som lever i verdens mest demokratiske land. I mange andre land er endringer i valglovgivningen en mulighet til å sikre seg og sitt parti makt på bekostning av demokratiet. Jeg er så glad for at vi i Norge velger demokratiets vei og bruker endringer i valgloven til å sikre frie og hemmelige valg. Derfor gleder jeg meg til at vi sammen skal vedta vår nye valglov.

Nils T. Bjørke (Sp) [16:26:36]: Eg vil takka komiteen, særleg saksordføraren, for mykje godt arbeid. Dette har vore ein omfattande prosess. Eg vil òg takka departementet for godt samarbeid.

I handsaminga av vallova slår me i dag ring om at Noreg har frie, hemmelege og tillitsskapande val. Stortinget si handsaming av grunnlovsendringar i valordninga i juni 2022 er ein premiss for denne handsaminga av vallova. I handsaminga av grunnlovsendringar var det stor støtte til valordninga me har, med 19 valdistrikt. Valordninga står støtt i det norske demokratiet i ei tid der demokratiet i verda er under press.

Tillitsskapande val må vekta omsynet mellom openheit og tryggleik. Openheit er grunnleggjande for

oppslutnad om valet. Openheit inneber at valsystema skal vera forståelege, og at vallokala skal vera tilgjengelege for folk over heile landet. Vallokala må vera enkle å koma seg til og med kort reiseavstand. Eg er glad for at ein samla komité legg vekt på at høgast mogleg valdeltaking må vera eit mål når plassering av vallokala vert vedteken i kommunane.

Openheit inneber at vala må vera like tilgjengelege for alle grupper veljarar. Me er utolmodige etter å få på plass tilrettelegging for at blinde og svaksynte skal ha same moglegheit til å gjennomføra personval som andre. Denne tilrettelegginga kan ein sjå i samheng med departementet si kunnskapsinnhenting om elektronisk røysting. For å skapa tillit må arbeidet med elektroniske løysingar i dag verta vurdert i ljøs av ny tryggleikspolitisk situasjon og gjeldande tryggleiksfaglege råd. Tillit må byggja på ein gjennomtenkt balanse mellom openheit og tryggleik. Forvaltning av valsystemet må skapa tillit til at valet er fritt og hemmeleg. Det vart òg understreka ved Stortinget si førre handsaming av vallova.

Eg vil gjerne kommentera ei lita, men viktig endring komiteen har gjort i handsaminga av lovframlegget. Etter at konvoluttstemming vart fjerna, vart ikkje lenger førehandsstemmene fordelte på stemmekrets. Med eit aukande tal førehandsstemmer er det difor viktig at det kjem på plass praktiske løysingar slik at både førehandsstemmer og stemmer levert i ein annan valkrets enn der ein veljar er manntalsført, vert fordelt på veljaren sin stemmekrets. Berre slik kan me ha riktig kunnskap om fordeling av stemmer i den kretsen der folk høyrer til. Derfor støttar Senterpartiet oppmodingsframlegget i innstillinga.

Me støttar regjeringa sitt framlegg om å innføra eit krav om at forslagsstillarane skal henta inn samtykke frå kandidatane for å ansvarleggjera dei som fremjar listeforslag. Me meiner dette må verta gjennomført på ein praktisk og lett tilgjengeleg måte som kan fungera godt for alle partar, både for partia, for kandidatane og for valstyresmaktene. Difor vert ikkje kravet om samtykke innført no. Stortinget ventar på regjeringa sitt framlegg til praktisk løysing for korleis samtykke skal verta innhenta, før kravet kjem inn i lova.

Partia sin sentrale plass i demokratiet er ført vidare og styrkt i denne lova. I innstillinga legg komiteen vekt på at partia er dei viktigaste aktørane i det representative demokratiet. Det inneber eit ansvar for oss som politiske parti for å halda i hevd rolla vår som tillitsvalde ombodsmenn for dei me er valde av. Denne rolla må me fylla på ein måte som ikkje skapar avstand mellom folket og dei folkevalde. Folkestyret byggjer på at nasjonale avgjerder vert fatta av folket sine representantar, og at folket sine representantar kan verta kasta eller valde på nytt av folket i val. Dette er grunnverdien i folkestyret

me alle har eit ansvar for å forvalta klokt, både me som er folkevalde, og alle dei som skal gjennomføra alle føreseger i vallova som vert vedtekne i dag.

Carl I. Hagen (FrP) [16:30:51]: Det er naturleg at vi i denne sal er ekstra opptatt av valgloven. I tillegg til de grunnleggjende demokratiske prinsipp i Grunnloven er det faktisk valgloven som er med på å sikre vårt demokrati. Legitimiteten i vårt styresett hviler på at valgloven sikrer rettferdige resultat i valg. Her vil jeg for egen del føye til at jeg av og til lurer på om betegnelsen folkevalgt er den helt korrekte. Alle vi i denne salen – bortsett fra én, kanskje – er i realiteten partivalgt. Det er reglene om partier som gjør at vi ikke direkte velges av folket, men kommer inn på en liste fra et politisk parti gjennom demokratiet i partiet. Vi er i realiteten, slik jeg ser det, partivalgt, etter hvert også ved godkjenning av listen med personer fra folket.

Når det gjelder intensjonen i saken, er komiteen helt enstemmig, og det er en glede og en styrke for vårt land. Det er for oss selvsagt at et godt fungerende valg er bra for alle partier og alle kandidater. I likhet med andre er jeg godt fornøyd med at alle partiene nå er enige i et forslag om å rette opp en feil som fulgte av en tidligere behandling av valgloven. Et enstemmig storting ber i dag regjeringen sørge for at vi igjen får kretsvis fordeling av stemmene når de er talt opp, også de som er avgitt før valgdagen. Dette er viktig for å forstå hvilke endringer hos velgerne som skjer ved valg, og bør være av stor interesse, ikke bare for partiene, men også for mediene og forskere.

Når det gjelder noen av de synspunkter hvor Fremskrittspartiet har avvikende standpunkt, vil jeg spesielt nevne disse:

Det er vårt primære standpunkt at det burde være krav om statsborgerskap også ved lokalvalg. Det har vi riktignok ikke fremmet forslag om i denne saken, men vi mener det også burde få en grundigere behandling enn tidligere. Stemmerett og valgbarhet er etter vår mening hjørnesteiner i demokratiet, også når det gjelder de lokale valgene.

Vi legger også merke til at kun Fremskrittspartiet står stødig på kravet om at det skal være mulig for den enkelte listekandidat å trekke seg fra listen, også etter at partiet har levert den inn. Fremskrittspartiet ønsket også, i likhet med flertallet i valglovutvalget, at det ville være en fordel for demokratiet om man reduserte krav til antall kandidater som må stå på listene. Vi har nå nylig sett at det i en rekke kommuner er innlevert flere lister som akkurat oppfyller minimumskravet om syv kandidater. Å gå ned til fem i de minst folkerike kommunene ville kunne gitt velgerne flere valgmuligheter og dermed styrket demokratiet.

Det er også god grunn til å la velgerne ha større innflytelse på valgresultatet når det gjelder personer. Det kan og bør gjøres en gjeninnføring av velgernes mulighet til ikke bare å kumulere, men også å stryke kandidater samt å sette opp slengere. Slike endringer var i mange år gode ordninger som ga velgerne i kommunevalg reell innflytelse over hvilke kandidater som ble representanter. Dette ønsker vi gjeninnført, og vi ønsker at det også skal innføres i fylkes- og stortingsvalg.

Det er med skuffelse jeg registrerer at kun SV er enige med Fremskrittspartiet i at det bør utredes muligheter for bindende eller veiledende folkeavstemninger. Norge har en lang tradisjon for bruk av folkeavstemninger, men de brukes relativt sjeldent, og det er uklart om hva slags stilling de formelt sett har. I realiteten har det vist seg å være bindende, til tross for manglende lovmessig forankring om det. Vi ønsker å få en slik forankring, og gjerne en hyppigere bruk av folkeavstemninger.

Jeg er også bekymret for at enkeltpersoner kan forsøke å påvirke andres valg, og at det dermed ikke er hemmelig hva den enkelte stemmer. Påvirkning er lov, men det skal gjøres på forhånd, ikke i forbindelse med avleggningen av stemmen. Har man behov for hjelp i avlukket hvor man velger sin stemme, har man selvsagt en rett til å ha med seg en hjelper inn. Her er det viktig å presisere at det er velgeren selv som bestemmer om han eller hun ønsker å ha med seg en hjelper. Det er ikke hjelperen som bestemmer. Det er også viktig at hjelperen begrenser seg til å utøve hjelp, og trekker seg tilbake når hjelp er gitt, slik at det er mulig at velgeren kan stemme hemmelig uten at hjelperen har noen innflytelse på det.

Til slutt vil jeg ta opp Fremskrittspartiets forslag.

Presidenten [16:35:55]: Da har representanten Carl I. Hagen tatt opp de forslagene han refererte til.

Audun Lysbakken (SV) [16:36:16]: Jeg vil begynne med å takke saksordføreren og komiteen for godt arbeid og godt samarbeid. Det har i dette arbeidet bl.a. lyktes komiteen å samle seg om enstemmig å endre to av regjeringens forslag. Nå er ikke det et mål i seg selv, men det er uansett et uttrykk for et tillitsfullt og godt samarbeid på tvers av partiene i komiteen. Jeg kommer litt tilbake til det.

Det må også være på sin plass å påpeke at vi skal glede oss over at vi kan behandle ny valglov i en situasjon hvor vi er enige om hva målet er, nemlig høyest mulig deltakelse i valg og sterkest mulig legitimitet for valgresultatene. Det er dessverre ikke en selvfølge i dag i alle land som kaller seg demokratiske. Tvert imot er det krefter i mange land som står oss nær, som aktivt søker å øke sin makt ved å begrense andres utøvelse av stemmeretten. Det at vi ikke har det sånn, men er enige om at det

tvært imot er et mål med en høy valgdeltakelse i Norge, skal vi sette pris på, og vi skal verne om det.

Det er likevel en ting som jeg synes er sørgelig med denne innstillingen, og det er at Stortinget i dag ikke går lenger når det gjelder å slå fast at valglokalene skal være tilgjengelige for alle. Vår politikk når det gjelder mennesker med nedsatt funksjonsevne, har beveget seg videre i Norge fra å være en politikk for gradvis å hensynta mer det som vel faktisk er vår aller største minoritet, til å bli en politikk som tar mål av seg til å skape full likestilling. Hva er vel mer fundamentalt for full likestilling enn muligheten til å delta i valg på lik linje med alle andre?

Vi mener tiden burde være inne for å fjerne den unntaksadgangen som ligger i valgloven som gjør at kommuner på nærmere bestemte vilkår kan ha valglokaler som ikke er tilgjengelige for alle. Vi har i årevis hatt krav i valgloven til universell utforming og tilgjengelighet. Det har helt siden 1976 vært krav om at valglokaler skulle være tilgjengelige for velgere i rullestol. Siden 2003 har tilgjengelighet og tilrettelegging vært slått fast som krav i loven. Likevel ser vi altså at det er en god del kommuner som ikke klarer å etterleve dette. Vi mener tiden nå burde være inne for å fjerne unntaksadgangen, som vi også mener er – når den først er der – for uklart formulert. SV foreslår å fjerne denne unntaksadgangen. Det er på tide å slå fast at alle valglokaler i Norge skal være tilgjengelige for alle med stemmerett.

Et annet spørsmål som er oppe i forbindelse med dette, er hvordan det skal håndteres hvis det oppstår uenighet rundt behov for assistanse. I proposisjonen er regjeringen veldig tydelig på hvordan det skal håndteres. Der står det at tvil skal komme vedkommende, altså velgeren, til gode. Hvorfor er dette viktig? Det kan høres litt merkelig ut at det skulle oppstå tvil om hvorvidt en velger har behov for assistanse eller ikke, men vi vet at mennesker med funksjonshemninger ofte misforstås eller feiltolkes. Derfor kan dette skje, og det er viktig å ha tydelige regler for hvordan det i så fall skal håndteres. Vår bekymring er at den føringen som er tydelig i proposisjonen, ikke er tydelig i lovteksten. Vi er bekymret for at denne føringen ikke vil nå fram til valgfunksjonærene som skal håndtere den, og derfor har vi foreslått å stryke tredje ledd i forslaget til § 6-8, og at departementet heller fastsetter nærmere retningslinjer.

Så er spørsmålet om stemmerett for 16-åringer, som allerede har vært tatt opp, en gammel klassiker i disse diskusjonene, og det kommer til å komme opp igjen og igjen, helt til det til slutt blir flertall for å utvide stemmeretten. Det er helt riktig, som representanten Jaffery sa, at spørsmålet om å endre stemmerettsalderen ved stortingsvalg er avgjort gjennom grunnlovsbehandling. Vi er likevel med på å fremme forslag om å innføre det i forbindelse med kommune- og fylkestingsvalg. Det har

Stortinget anledning til. Vi har hatt vellykkede forsøk med dette. Vi mener at i en tid hvor det er økende bekymring for demokratiets framtid, bør fordelene ved å inkludere flere i demokratiet være langt større enn ulempene. Det er vel også mye som tyder på at en tidligere involvering i politiske og demokratiske prosesser vil styrke engasjementet over tid.

Til slutt er det greit, synes jeg, å komme inn på de to forslagene som komiteen står sammen om å ville endre fra regjeringens opprinnelige lovforslag.

Det ene gjelder det som flere talere har nevnt, oppstillingen av forhåndsstemmer fordelt på valgkrets. Det har aldri, sånn som vi ser det, vært Stortingets hensikt at da en gikk bort fra konvoluttstemming, skulle ikke stemmer bli telt på valgkrets. Vi forstår selvfølgelig at det er merarbeid, og at det må utvikles prosedyrer for hvordan dette skal gjøres, men det er av stor verdi å kunne vite hvordan stemmene fordeler seg geografisk på ulike valgkretser. Det har stor verdi for mediene, for partiene og for vår forståelse, mener jeg, av de demokratiske prosessene. Derfor er jeg veldig glad for at komiteen har sett med åpent sinn på dette og bestemt seg for å endre det.

Det samme gjelder forslaget om partienes ansvar for å innhente samtykke når det gjelder det å stille på liste. Det er et prinsipp vi ikke har noe imot, men det opprinnelige forslaget bar veldig preg av ikke å være gjennomtenkt nok når det gjelder den faktiske situasjonen som oppstår ute i kommunene når mange lister skal leveres tett på frist, at det er en stor utfordring å skaffe nok navn til å stå på liste i mange kommuner, og ikke minst at det er en stor demokratisk fordel at det arbeidet lykkes. Da bør vi ikke lage et byråkrati rundt dette som i praksis – er jeg overbevist om – ville bety færre lister, ikke minst i mange mindre kommuner. Dette er å gi regjeringen en sjanse til å komme tilbake med en ny modell for dette, som fungerer bedre. Da er kjernen i dette, mener jeg, at det å overlevere samtykke må det for det første finnes en enkel metode for, og for det andre må det kunne skje etter listefristen, ikke før.

Med det tar jeg opp de forslagene som SV har sammen med andre i innstillingen.

Presidenten [16:44:22]: Representanten Audun Lysbakken har tatt opp de forslagene han refererte til.

Grunde Almeland (V) [16:44:38]: Demokratiet er i tilbakegang i verden. Jeg skal innrømme at jeg er av den generasjonen som vokste opp med en grunnleggende og iboende tro på at verden alltid ble litt bedre, og at demokratiet nesten automatisk ville spre seg. Men i dag er halvparten av verdens demokratier i tilbakegang. I løpet av 2021 forsvant to av verdens demokratier: Myanmar og Tunisia. Samme år kom USA på listen over demokratier i forfall, en liste som i år også består av Un-

garn, Polen, Brasil, India, Mauritius og El Salvador. Demokratiene opplever kraftig motvind.

Slik jeg ser det, hadde ideen om at demokratiet ville spre seg nesten automatisk, en grunnleggende feil. Demokratiet vil ikke spre seg automatisk; det vil bare spre seg hvis vi kjemper for det. Kampen utføres ikke gjennom store slag. Arbeidet er mye mindre storslått enn som så. Kampen står om små justeringer som hver for seg kan virke lite essensielle, men som over tid er det som avgjør om vi har tatt demokratiet og rettighetene våre i riktig eller gal retning.

Med ny valglov hadde regjeringen en gyllen anledning til å utvide demokratiet vårt. De kunne ha utvidet personvalget ved stortingsvalg, slik flertallet i valglovutvalget foreslo. Det ville ha gitt velgerne mer innflytelse over hvem som blir valgt inn for å representere dem. Det ville regjeringen ikke gjøre.

De kunne ha redusert minimumskravet til antallet kandidater på listeforslag, slik at det ville ha vært enklere for mindre partier med færre ressurser og på små steder å stille liste. Det ville de heller ikke gjøre. Valglovutvalget mente at dagens ordning var for streng, men en slik justering ville altså ikke regjeringen gjøre.

De har også foreslått en unntaksbestemmelse som jeg frykter vil medføre at rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne ikke vil bli godt nok ivaretatt på valgdagen.

Det jeg imidlertid synes er mest trist, er at regjeringen ikke har valgt å gripe en historisk mulighet til å utvide demokratiet ved å senke stemmerettsalderen ved kommunestyre- og fylkestingsvalg til 16 år. Jeg merket meg at representanten Jaffery signaliserer at Arbeiderpartiet kan glede seg til at flere partier snur, men jeg hadde håpet at Arbeiderpartiet hadde den samme kampviljen i regjering, slik at forslaget som blir lagt fram her i dag, inkluderte et forslag om stemmerett for 16-åringer ved kommunestyre- og fylkestingsvalg.

Det å ikke innføre stemmerettsalder på 16 år er en fallitterklæring overfor ungdom. Ungdom i dag er langt mer samfunnsengasjerte enn generasjonen før dem, likevel er de utestengt fra demokratiets viktigste arena, nemlig valg. 16-åringers stemmerett ville hatt mange positive virkninger. Det ville kunne føre til økt valgdeltakelse og flere unge i kommunestyrene. Forskning viser også at det å senke stemmerettsalderen bidrar til å gi unge viktig demokratiopplæring, samt at det øker sannsynligheten for at de stemmer ved valg senere i livet.

Stortingsflertallet viser gang på gang at de har liten tillit til ungdom. Vi i Venstre vil derimot gi ungdom den stemmen de fortjener. Det er tross alt de som skal leve lengst med beslutningene vi politikere fatter.

Det er flere viktige endringer i proposisjonen fra regjeringen og de vedtakene vi fatter, som tar oss fram-

over. Å si noe annet i sum, ville være feil. Flere av de punktene har det blitt redegjort for veldig godt tidligere i debatten, bl.a. av saksordføreren, så jeg skal ikke gå inn på alle dem. Men jeg mener det er på det rene at vi går glipp av en formidabel mulighet til å utvide demokratiet og ta det enda et skritt framover når det gjelder flere mindre endringer i valgordningen, som jeg har nevnt et utvalg av, men ikke minst når det gjelder det at vi ikke griper muligheten til å gi 16-åringer stemmerett ved kommunestyre- og fylkestingsvalg. Det er synd i en tid da man kunne trengt flere resolute og tydelig grep for å signalisere demokratiets frammarsj.

Jeg vil også påpeke noe som ble tatt opp av en annen representant tidligere i dag, om hvem det er som reelt sett har makten over hvilke enkeltpersoner som står på listene, når man går til valgurnen. Det er også bakgrunnen for at Venstre fremmer et forslag om å se på stemmetilleggene i valgordningen, for å bidra til at de som står inne i valgboden og skal stemme, i større grad enn i dag skal kunne påvirke hvem som settes på listene. Det er grunnen til at Venstre har fremmet det forslaget, som vi dessverre står alene om. Men vi er med på en rekke andre forslag også, og de som ennå ikke har blitt fremmet, vil jeg med dette ta opp.

Presidenten [16:50:42]: Representanten Grunde Almeland har tatt opp de forslagene han refererte til.

Statsråd Sigbjørn Gjelsvik [16:51:03]: Vi i Noreg lever i eit av verdas sterkaste demokrati. Det må vi ta vare på og utvikle vidare. Demokratiet kan ikkje takast for gjeve – det har vorte veldig tydeleg i verdsbildet i dag.

Regjeringa har lagt fram forslag om ei ny vallov, og eg registrerer at forslaget får brei støtte i komiteen. Kjernen i forslaget til ny vallov er at vala skal vere frie og hemmelege, og at veljarane skal kunne ha tillit til valresultatet.

Norske val vert gjennomførte på ein god måte, og veljarane har tillit til resultatet. Nokon vil difor spørje: Kvifor treng vi då ei ny vallov? Dagens vallov er over 20 år gammal. Samfunnet har endra seg i løpet av desse åra, og det same har måten vi gjennomfører val på. At det er samanheng mellom regelverket og den praktiske gjennomføringa, inkludert bruken av teknologi, er heilt avgjerande for at vi framleis skal ha tillit til vala. Vallova skal kunne verte lest og forstått av både veljarar, parti, folkevalde, valmedarbeidarar og valstyresmaktene. Det er viktig at lova har eit godt språk og er enkel å finne fram i. Lova har difor fått ei meir moderne språkdrakt og ei meir logisk oppbygging.

At lovene våre er klare og enkle å forstå er viktig, og eg meiner at dette er ekstra viktig for vallova, som regulerer dei viktigaste spelereglane i demokratiet vårt. Det er også ein styrke ved demokratiet vårt at vi gjer slike

vurderingar med jamne mellomrom. Det er viktig å vere bevisste på kva vi skal bevare, og kva vi kan forbetre.

Å lage ei ny vallov er ikkje noko ein gjer på ein, to, tre. Det er naudsynt med grundige utgreiingar, gode prosessar, mange diskusjonar og involvering av fleire ulike aktørar. Det ligg eit omfattande arbeid bak denne nye lova. I 2017 vart det sett ned eit lovutval som fekk i oppdrag å sjå på alle sider av valgjennomføringa og lage forslag til ei ny vallov. Utvalet hadde tung fagkompetanse innan jus, statsvitskap, informasjonssikkerheit og valgjennomføring. I tillegg var alle dei politiske partia på Stortinget representerte. Etter å ha arbeidd i to og eit halvt år leverte dei ei omfattande og grundig utgreiing. Hovudbodskapen var at norske val vert gjennomførte på ein god måte, og at valordninga vår er robust og har legitimitet. Utvalet føreslo likevel nokre større og viktige endringar. Utgreiinga til vallovutvalet har vore på ei brei høyring, og både utgreiinga og innspela frå høyringa har vore eit godt utgangspunkt når departementet har jobba fram eit heilskapleg forslag til ny vallov.

Eg meiner det er ein stor styrke at vi i Noreg set ned uavhengige utval for å diskutere desse spørsmåla. At vi har hatt ein open og brei diskusjon av desse heilt sentrale spørsmåla, er ein verdi i seg sjølv.

Eg registrerer at forslaget frå regjeringa får brei støtte i komiteen på dei fleste punkta. Eg meiner dette sender eit viktig signal, og det er ein stor styrke for demokratiet vårt at partia kan stå saman om forslag til ny vallov. At innstillinga i denne saka er så samla som ho er, er difor svært gledeleg. Det bidreg til å gje legitimitet til endringane og til måten val vert gjennomførte på.

Regjeringa føreslår å ta med i lova at ho skal sikre at gjennomføringa av val skal vere tillitskapande. Det vil leggje føringar på kva omsyn valstyresmaktene og valmedarbeidarar skal leggje vekt på når dei utfører oppgåvene lova pålegg dei. Det er heilt grunnleggjande for tilliten til valet at dei folkevalde organa har legitimitet. Vi har difor i utforminga av forslaget til ny lov lagt stor vekt på at reglane skal bidra til at veljarane framleis skal ha tillit til måten val vert gjennomførte på. Mellom anna vert det føreslått å stille større krav til openheit i oppteljinga av stemmesetlar.

Ei anna endring som får samrøystes støtte, er den nye klageordninga ved val. Det er svært gledeleg. Stortinget samla seg i fjor sommar om endringar i Grunnloven som er i tråd med forslaget til utvalet. Eit juridisk og uavhengig organ kalla riksvaletstyret skal handsame alle klager ved val. I tillegg vert det mogleg å klage på Stortinget si godkjenning av val til Høgsterett. I forslaget til ny vallov føreslår regjeringa utfyllande reglar for ei ny klageordning som vil vere i tråd med internasjonale forpliktingar. Dette inneber m.a. at det vert likare reglar

ved lokalval og stortingsval. Eg meiner desse endringane er blant dei viktigaste som er gjorde i valregelverket.

At alle veljarar har lik moglegheit til å stemme, er eit sentralt demokratisk prinsipp. Dagens lov stiller krav til kommunane om korleis dei skal leggje til rette for at alle skal kunne stemme. Likevel veit vi at veljarar med nedsett funksjonsevne har hatt vanskar med å kome seg inn i vallokale og utfordringar med korleis dei vert møtte av valmedarbeidarane når dei skal stemme. Desse tilbake meldingane tek vi på største alvor, og vi har difor føreslått å skjerpe krava til kommunane om tilgjenge i den nye lova. I dag kan ein kommune bruke eit vallokale der ikkje alle veljarane kjem seg inn. Dette høvet har vi fjerna i forslaget til ny vallov. I tillegg skal kommunane kunngjere det dersom dei nyttar vallokale der veljarane treng hjelp for å kome seg inn.

Eg registrerer at også desse forslaga får brei støtte i komiteen. Enkelte parti ønskjer å gå endå lenger og meiner at det ikkje bør vere mogleg å gjere unntak frå kravet om at alle skal kome seg inn i vallokala utan hjelp. Eg deler ønsket til desse partia om at alle vallokala skal vere tilgjengelege for alle veljarar, uavhengig av funksjonsevne.

Dessverre veit vi at dette for nokre kommunar vil vere krevjande per i dag. Det er viktig at regelverket er mogleg å overhalde. Den moglegheita til å gjere unntak vi har føreslått, har ein svært høg terskel for å kunne nyttast, og det følgjer med eit krav om at det må kunngjerast at vallokalet ikkje er tilgjengeleg for alle.

Eg trur at kommunane vil gjere alt dei kan for å sikre god tilgjenge i vallokala, og at den endringa Stortinget vedtek, vil bidra til at det vert enklare for alle å stemme. Departementet vil følgje med på utviklinga av dette framover gjennom evalueringar.

Eit av forslaga frå regjeringa vert ikkje vedteke. Det handlar om kven som har ansvar for at dei som vert sette opp på vallister, faktisk ønskjer å stille til val. I Noreg har vi ombodspликт. Det er eit fint prinsipp som handlar om at alle i utgangspunktet har ei plikt til å bidra og til å stille opp for fellesskapet. I tillegg sikrar plikta at veljarane kan stole på at dei som står på stemmesetelen, faktisk er villige til å verte valde, og at dei som vert valde inn, tek imot valet. I dag kan ein levere eit listeforslag med namn på kandidatar utan at ein har spurt eller informert vedkommande. Ved kvart val er det personar som opplever at dei vert sette opp på eit listeforslag mot si vilje. I dag må difor valstyresmaktene sende ut brev til alle som er sette opp på ei liste, for å informere om dette, og at det er mogleg å søkje om fritak dersom vedkommande ikkje ønskjer å stille til val på den bestemte lista.

Dette er ein krevjande prosess. Ein bør kunne forvente at dei som ønskjer å levere inn eit listeforslag, spør kandidatane om dei er villige til det, før lista vert levert

inn. Eg registrerer at komiteen er usikker på korleis dette vil kunne gjerast i praksis, og at ein er redd dette kan gjerre det vanskeleg for enkelte som ønskjer å stille liste. Eg trur ikkje at dette treng å vere så vanskeleg, men eg ser at komiteen ønskjer meir informasjon før denne endringa vert innført. Departementet vil greie ut korleis ei ordning med samtykke kan gjerast i praksis, og så vil vi kome tilbake til Stortinget med forslag til endringar i vallova på eit seinare tidspunkt.

Når det gjeld valordninga ved stortingsval, vart dei fleste spørsmåla allereie avgjorde av Stortinget i fjor, då grunnlovsforslaga vart handsama. Eit viktig spørsmål står igjen, nemleg kor stor innverknad veljarane skal ha på kva personar som vert valde inn på Stortinget. Dette er eit viktig spørsmål, som gjeld balanseforholdet mellom påverknaden til partia og påverknaden til veljarane. Eg noterer med glede at det er brei støtte i komiteen til forslaget frå regjeringa om å avskaffe høvet til å gje personstemmer ved stortingsval. Slik personvalordninga ved stortingsval har vore utforma, er det i praksis ikkje mogleg for veljarane å påverke kven som vert valde inn. Eg synest at det er uheldig at veljarane i dag gjer endringar på stemmesetelen som ikkje får noka betyding.

Heilt sidan det førre vallovutvalet la fram si utgreiing i 2001, har det vore diskutert om veljarane skal få meir eller mindre påverknad på kva kandidat som vert valde inn. At eit så stort fleirtal no samlar seg om ei løysing, gjev ei avklaring av spørsmålet. Dei politiske partia spelar ei viktig rolle i demokratiet vårt, og eg meiner det er naturleg at partia har kontroll over kva for kandidat som vert prioriterte på listene. Partia har opne og grundige prosesser for nominasjon, der dei tek omsyn til m.a. kjønn, alder, bakgrunn og geografi. Eg meiner vi må ha tillit til at partia klarer å setje saman listene sine på ein god måte, og at dei tek viktige omsyn når dei nominerer kandidatane sine. Regjeringa ønskjer heller ikkje å føreslå ein lovregel som fører til meir personfokus i stortingsvalet.

Eg meiner at det er andre omsyn som gjeld i lokalpolitikken. Nærleik til veljarane, lokale spørsmål og tradisjon med tverrpolitisk samarbeid gjer at det er viktig at veljarane ved kommunestyre- og fylkestingsval får moglegheit til å påverke kven som vert valde inn. Eg noterer meg at dette også har brei støtte i komiteen. Dette bekreftar etter mitt syn at ordningane ved lokalval fungerer godt, og at ordningane på ein god måte balanserer kor mykje påverknad partia og veljarane har på kven som vert valde inn.

Når det gjeld reglane for korleis valet vert gjennomført og korleis veljarane får stemt, er det mykje som vert vidareført. Endringane som ser ut til å verte vedtekne, handlar m.a. om kven som har ansvar for vallokala, og korleis oppteljinga skal organiserast. På same måte som

før skal veljarane oppsøkje eit vallokale og putte ein papirsetel i ei valurne, og eg trur dei fleste veljarar ikkje vil merke nokon stor forskjell. Endringane er likevel gjorde for at veljarane skal ha tillit til at valet vert gjennomført på ein god måte.

Eg registrerer at komiteen ønskjer at valresultata skal sorterast slik at det er mogleg å hente ut informasjon om kva veljarar i ulike stemmekrinsar har stemt. I dag er det berre mogleg å få ut informasjon om kva veljarane i dei ulike vallokala har stemt. Spørsmålet har vore diskutert før, både av vallovutvalet og i proposisjonen regjeringa har lagt fram. Konklusjonen har vore at sjølv om dette er nyttig informasjon, er konsekvensane for kommunane som gjennomfører valet og for veljarane så store at verken departementet eller vallovutvalet gjekk inn for ei slik løysing.

Eg må understreke at dette ikkje er ei enkel endring. Det vil truleg vere naudsynt å endre ei heil rekkje av dei føresegnene Stortinget vil vedta. Vi vil sjølv sagt likevel sjå på korleis vi kan imøtekomme det som fleirtalet her legg opp til, og kome tilbake til Stortinget på eigna måte.

Ei god vallov er ikkje aleine nok for å sikre demokratiet vårt. Det krevst også yringsfridom, at veljarane har reelle valmoglegheiter, og rettssikkerheit. I Noreg har vi dette i dag, og befolkninga har høg tillit til dei demokratiske institusjonane. Men vi kan ikkje ta den høge tilliten og demokratiet for gjeve. Demokratiet må heile tida utviklast i takt med samfunnsutviklinga. I tillegg til å fremje eit forslag til ny vallov har departementet lagt fram ein meldingsdel i proposisjonen, der vi set val inn i eit breiare demokratiperspektiv. Der omtalar og vurderer vi nokre aktuelle utviklingstrekk som vi meiner det er viktig å vere merksame på. Dette gjeld m.a. uønskt påverknad av val, desinformasjon, polarisering, hatytringar og truslar. Dette er kompliserte og samansette problemstillingar som krev langsiktig og strategisk samarbeid på tvers av fagfelt.

Regjeringa sette i januar 2023 ned ei tverrsektoriell arbeidsgruppe som skal styrkje motstandsdyktigheita mot uønskt påverknad ved val. Gruppa skal arbeide med fokus på valet i år, men også meir langsiktig, fram mot stortingsvalet i 2025. Arbeidsgruppa skal med utgangspunkt i gjeldande trusselvurderingar frå EOS-tenestene utarbeide ein tiltaksplan. Eg vil òg trekkje fram at departementet har sett ut eit forskingsoppdrag om valpåverknad, som skal vare til og med stortings- og sametingsvalet i 2025. På den måten får vi òg kartlagt perioden mellom dei to vala. Slik kunnskap er viktig for det vidare arbeidet med å sikre norske val.

Vi treng god kunnskap om tilstanden til det norske demokratiet og må difor følgje utviklinga tett for å utvikle og halde på sterke sider og sette inn treffsikre tiltak mot utfordringar som kan svekkje demokratiet vårt. De-

partementet har difor fått ei gruppe demokratiforskarar ved Universitetet i Oslo til å lage ein unik tilstandsanalyse av det norske demokratiet. Analysen vil gje oss ny og oppdatert kunnskap om demokratisituasjonen i Noreg. Vi vil kome tilbake til Stortinget med ein samla gjennomgang av funna frå tilstandsanalysen av det norske demokratiet.

Det er over 20 år sidan sist Noreg fekk ei ny vallov. Dette er ein stor og viktig dag for demokratiet vårt. Eg vil takke komiteen for eit godt arbeid, og så ser eg fram til den vidare debatten.

Kari Henriksen (A) [17:06:16]: Jeg skal si litt om det som statsråden avsluttet med, nemlig det som står i meldingsdelen.

Det er godt å vite at vi bor i Norge og til tross for uenighet i mange politiske saker står samlet om grunnverdiene og grunnvilkårene for å avholde frie og rettfærdige valg. En grunnleggende forutsetning er at de politiske partiene er bærebjelken i demokratiet, både lokalt, regionalt og sentralt. I meldingsdelen av saken pekes det på utfordringer som demokratiet står overfor i dag, både i Norge og i utlandet.

Tillit er beskrevet i mange sammenhenger, og dette er også et nøkkelord i meldingsdelen. Jeg har vært valgobservatør i regi av Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa i mange land der tilliten til valgsystemet er lav. Likevel er ofte selve valg gjennomføringen god, og lovverket kan også være bra og legge til rette for det som kalles for frie valg. Det er alt det som skjer innimellom valgene, som er bekymringsfullt: de mer eller mindre usynlige truslene, frykten for å miste bolig og jobb, negative sanksjoner i jobbsammenheng, at folk blir fratatt oppgaver eller flyttet på, eller direkte eller skjulte trusler som rettes mot familien din. Korrupsjon spiller en stor rolle i land som pynter seg med demokrati, og ufriheten ligger som et klamt tåketeppe over folks frihet.

Jeg har lyst å fortelle en historie fra et slikt valgobservatør oppdrag. Det var i Armenia. Det var mars, kaldt og surt. Det var i tredje etasje på en skole, og det var slett ikke lett tilgjengelig, for å si det sånn. Opp trappen karrer det seg et gammelt kvinnemenneske med masse klær på seg for å holde kulda ute. Jeg tenkte: Hva i all verden skal hun i et valglokale å gjøre – dette valget er absolutt ikke fritt. Jeg fikk med meg tolken og gikk bort og spurte dama om hun pleide å stemme ved valg. Ja, sa hun, jeg har stemt ved alle valg. Da kjenner dere konteksten, at de var under Sovjetunionen i mange år. Jeg sa: Tror du at det å avgi stemme nytter? Hun så direkte på meg og sa: Nei, det tror jeg ikke, men jeg har likevel stemt ved alle valg, for jeg har et håp om at min stemme en gang skal bety noe for mine barn og barnebarn.

Det er dette håpet om demokrati som også er viktig. Vi som lever og bor i Norge, behøver ikke å føre noen annen kamp enn å stå her og diskutere demokratiet, fordi det er så godt forankret, og det er et av verdens beste demokratier, som også statsråden var inne på. Likevel er det også demokratiske motkrefter i Norge, ideologier som vil ha mindre demokrati, men bruke demokratiets friheter for å oppnå mindre demokrati. Vi må være litt på alerten, men vi kan mest av alt være glade for at vi har et robust demokrati i Norge.

Etter min mening er det lokalpolitikere som bærer demokratiet på ryggen. Det å være nær folk og tåle å stå i konflikter i vanskelige saker er en egenskap som lokalpolitikere i Norge utfører med veldig stor grad av tillit og stor grad av redelighet. De lokalpolitiske aktørene og representantene som stemmes inn via partilistene, gjennom åpne og transparente valggrunder, er også heldigvis grunnsteinene i den loven som vi behandler i dag.

Michael Tetzschner (H) [17:10:55]: Dette innlegget er for å knytte en forbindelse til tidligere initiativ som er tatt, også her på Stortinget, og også av partifeller av undertegnede, som har gått ut på at man ønsket å styrke velgernes innflytelse på selve valgdagen. Det ble da svart med at man måtte avvente valglovutvalgets innstilling, og så gikk det år og dag. Nå har man sett resultatet, hvor dette drøftes, men hvor ingen har gått inn på de tankene.

Så får man se litt på formuleringen fra departementet, som jo følger innstillingen. Det er under 1.14 Personvalg, hvor det under 1.14.2 står følgende:

«Departementet har gjort en grundig vurdering av om velgerne bør kunne påvirke hvem som velges inn på Stortinget. På bakgrunn av en helhetlig vurdering mener departementet at det ikke er ønskelig å gi velgerne innflytelse over hvilke av partiets kandidater som velges inn.»

Nå mener jeg egentlig at departementets syn på dette – som et uttrykk for forvaltningen, selv om den er politisk ledet – burde holdt flere alternativer åpne for denne forsamlingen, for det er egentlig Stortinget som bør ha et aktivt forhold til nettopp dette. Det er med en viss skuffelse jeg kan registrere at det ikke har vært tatt opp – i noen retning – en måte å balansere partiinnflytelse mot velgerinnflytelse, og begge deler hører jo med i et levende demokrati.

Jeg tror at man ved å sette partiene så mye i sentrum, litt på bekostning av den spontane velgerreaksjonen på valgdagen, på et eller annet tidspunkt kommer til et punkt hvor det utfordrer selve legitimitetsgrunnlaget når det viser seg at så få deltar i partienes virksomhet.

Etter krigen var det selvfølgelig spesielle forhold, men da var en stor andel av velgerskaren – langt over

20 pst. – organisert i det partiet de følte de hørte til. Det var også en større andel av disse som var aktive i sine partier, fordi de heller ikke ble overkjørt av de faste heldidspolitikerne som da hadde et svakere innslag på lokalplan og på fylkesplan.

I dag er det 2 pst. som er aktive, og selv om det ikke er stemning for å diskutere det i dag, er jeg overbevist om at når legitimitetsgrunnlaget blir svekket, vil det senere reise spørsmål om partiene skal ha bukten og begge endene. På grunn av de vidunderlige tekstbehandlingsmulighetene kan man jo vedta programmer som er så detaljerte at de overlater lite til representantenes skjønn når de blir innvalgt, men også at selve det politiske arbeidet blir mindre preget av at man representerer en velgerforening i sitt område, og desto mer blir en filial av et hovedkontor som bruker sitt organisasjonsapparat til å markedsføre allerede vedtatt politikk.

Prisen å betale for det kan være at nye strømninger nedenfra ikke fanges så godt opp av de partiene som har vent seg til å arbeide på den måten. SSB hadde en undersøkelse som viser at de som deltar i partipolitikken, er godt etablerte mennesker, mens ungdommen demonstrerer og orienterer seg mot én-saks-temaer. Det går igjen ut over evnen til å diskutere kompliserte spørsmål – med respekt for mothensyn – hvis vi skal ha et politisk arbeid som er basert på én-saks-engasjement, og med de mulighetene for misforståelse og polarisering som følger med det.

Når departementet uttrykker at de rett og slett har større tillit til partiene enn til velgerne, synes jeg altså det er et ganske sterkt «statement». Jeg lurer på om man kan undervurdere virkningen av at partiene, som i sin natur er veldig forskjellige og slett ikke er så åpne, i prinsippet er private foreninger hvor «beslutningsveiene» er lite transparente. Så er det jo slik at velgerne til slutt må gjøre seg opp en mening om hvilke av de partienes prosesser man har mest tillit til, men jeg tror man går glipp av noe ved å skyve kandidatkåringen, det endelige valget som velgerne kan innvirke på, lenger ut fra deres herredømme.

Dette er for å si at jeg tror disse aspektene ved vårt valgsystem kommer til å melde seg med større tyngde, og da kan det selvfølgelig tas opp, for dette er veldig enkle problemstillinger som ikke nødvendigvis behøver å drøftes sammen med alt det tekniske.

Jeg vil avslutte med å si at jeg hørte på statsråd Gjelsvik, som sa at siden velgerne ikke har noe å si over partiens listeforslag til stortingsvalg, kunne det like godt utgå. Jeg mener at det naturlige hadde vært å gå den andre veien og se hvordan man kunne gitt velgerne større reell innflytelse.

Deretter gikk statsråden over til å argumentere for hvorfor dette altså var viktigere når det gjaldt lokalpoli-

tikken. Der har jeg det å legge til, at der har man begrenset velgernes muligheter til å utøve sine preferanser, ved at man i 2002 avvirket muligheten til å stryke kandidater. Det er – igjen – av hensyn til kandidatene, som er bedre beskyttet enn noen gang, at man da ikke går inn på dette. Jeg mener at også strykning hører hjemme i lokaldemokratiet, nettopp fordi det gir velgerne større makt, og det var jo ikke slik at lokaldemokratiet gikk av hengslene før 2002. Man har i realiteten, også på dette punktet, innsnevret muligheten til å innvirke på personvalget, og på lengre sikt har vi kanskje fått med på kjøpet at vi nominerer mer partisoldater enn personer som tar et personlig representantansvar på høyeste alvor. Det er i denne balansegangen jeg mener man ikke helt har truffet planken.

Svein Harberg (H) [17:19:33]: Til det siste: Det er mange spennende betraktninger fra Michael Tetzschner, og det er mange som har tanker om det. Når det gjelder hvem som er med i lokaldemokratiet, er nok det litt forskjellig fra sted til sted. Jeg opplever mange med stort personlig engasjement, og de tar ombudsrollen sin på alvor, men dette vil nok være litt forskjellig for de ulike stedene i landet. Med det avviser jeg ikke debatten og det Tetzschner tar opp, men det er en jobb som må gjøres.

Lysbakken hadde en bekymring for demokratiets framtid knyttet til stemmerettsalder. Det er relevant å si. Jeg er også bekymret for demokratiets framtid – av flere grunner. For det første synes jeg aksjonsdemokratiet har fått for stor plass i samfunnet i dag. Det ser vi kanskje spesielt ved kommunevalg, at det mange steder skaper utfordringer med å få et styringsdyktig lokalt styre. Men det jeg kom på da Lysbakken tok opp dette, er at jeg er ganske optimistisk når det gjelder ungdommen, for der er det stort engasjement. Det er mange som engasjerer seg lokalt i partiene, og det er mange som engasjerer seg i valgordningen. Jeg står her med én av to rapporter som jeg har fått, fra videregående elever som i regi av Holbergprisen i skolen har hatt forskningsprosjekter om valgdeltakelse. Begge rapportene gjaldt dem som har kognitiv funksjonsnedsettelse, og hvordan vi kan involvere også dem i valget på en god måte.

Det er klart at det er mange grupper i samfunnet som av forskjellige grunner i dag ikke deltar i valg. Da er det viktig at vi tar på alvor at også de skal inkluderes, og derfor synes jeg initiativet fra disse unge var så bra. Jeg har hatt dem på mitt kontor og hatt en spennende samtale med dem om valg og valgdeltakelse. Jeg er nok kanskje – og naboene mine får unnskyldte meg – mer bekymret over naboer og kjente som jeg møter som knapt vet hvilket valg vi går mot, hvor lenge valgperioden va-

rer, og hvordan det nå var med det valget. Og det er voksne mennesker. Så det er mye å hente på dette.

Jeg har lyst til å si takk for debatten, men det blir flere runder med valgloven. Det blir flere runder bl.a. fordi det er noe som skal følges opp. Det blir spennende å høre resultatet av det arbeidet som regjeringen har bestilt. Der vil det kunne komme nyttig informasjon.

Til slutt bare minner jeg om at vi har bestillinger også i denne innstillingen som skal håndteres videre. Vi har det vi har bestilt når det gjelder digitale løsninger, slik at alle kan delta: blinde og svaksynte og de med kognitive funksjonsnedsettelse. Jeg har også lyst til å si til statsråden at det for mange av oss, og jeg tror jeg kan si det på vegne av flere som har satt en stopper for dette med at partiene skulle skaffe underskrifter, ikke bare handler om å få vite hvordan det kan gjøres, i det ligger også en oppfordring til at vi må se på om vi kan finne andre løsninger. Det er en stor jobb hvis listeforslagsstillerne og partier skal samle alle disse underskriftene. I vårt

parti betyr det at man skal samle ca. 8 000 underskrifter. Det er en svær jobb. Det må finnes løsninger som gjør at dette kan gjøres, gjerne ved hjelp av digitale løsninger, slik at når man har fått inn informasjonen om kandidatene, har de samtykket, og da har også valgmyndighetene fått den bekreftelsen. Her må en gjøre en jobb med å utvikle systemer, og en må ha framdrift på alle disse tingene og gjerne sette det sammen med bestillingen fra regjeringen om å få mer grunnlag for valgresultatet og valgdeltakelsen.

Med det takker jeg for debatten. En lang dag går mot slutten, og det er kanskje like greit.

Presidenten [17:24:29]: Presidenten ser fram til flere runder om dette, men det blir ikke i dag, for flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 11.

Dermed er dagens kart ferdig debattert. Forlanger noen ordet før møtet heves? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 17.25.

